

Національний університет «Києво—Могилянська Академія»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра Культурології

Кваліфікаційна робота

Освітній ступінь — магістр

**На тему: Танатолатрія як складова ідеології
сучасної Росії (Thanatology as a component of the ideology of modern
Russia)**

Виконав: студент 2—го року навчання,

напряму підготовки

034 Культурологія

Богуцький Артем Олегович

Керівник: ДЕМЧУК Р.В. проф., доктор культурології

Рецензент: КУЗНЄЦОВА І.В. вчений секретар,

доктор філософії (PhD, філософія), с.н.с., доцент

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою

Секретар ЕК

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП	4
РОЗДІЛ I Особливості формування ідеологічного ландшафту у сучасній Росії	8
I.1. Сучасний дискурс	8
РОЗДІЛ II Концептуалізація танатолоатрії	21
II.2. Роль жертвопринесення	25
II.3 «Безсмертний полк» та героїзація смерті	27
РОЗДІЛ. II. Культурні особливості та формування ідентичності в Росії	41
II.1. Імперський Проєкт	41
II.2. «Русский мир»	45
II.3. «Русофобія» як спосіб легітимізація Танатолоатрії	48
II.4. Кордони Танатолоатрії	49
II.5. Танатолоатрія та «Унікальний шлях»	56
РОЗДІЛ III. Соціальна динаміка та конструкції в рамках Танатолоатрії	68
III.1. Безсмертний Образ	68
III.2. Багатообразність	71
III.3. Танатолоатрія та маскульт	74
III.4. Танатолоатрія як засіб соціалізації дітей у сучасній Росії	82
III.5.ПВК «Вагнер» як уособлення танатолоатрії	86
РОЗДІЛ IV.Православ'я і танатолоатрія: перетини в сучасному російському ідеологічному ландшафті	90
IV.1.Третій Рим	90

IV.2. Архітектура смерті	92
IV.3. Патріарх.....	95
ВИСНОВКИ	102
ДЖЕРЕЛА.....	105
БІБЛІОГРАФІЯ.....	120
ФІЛЬМОГРАФІЯ.....	126

ВСТУП

Актуальність

Тема танатології як складової ідеології сучасної Росії в період російсько-української війни має значну актуальність для кваліфікаційної з наступних причин, по-перше, вплив на націоналізм та національну ідентичність, а саме – вивчення ролі танатології в ідеології сучасної Росії під час російсько-української війни може пролити світло на механізми функціонування зазначених концепцій. Танатологія, яка охоплює шанування смерті, може синкретизуватися з поняттями жертвності, героїзму та мучеництва. З'ясування використання зазначених концепцій у контексті війни, може дати розуміння, як вони формують російський національний наратив та ідентичність.

По-друге, ідеологічні мотиви та пропаганда, а саме – танатологія може бути використана як потужний інструмент для формування громадської думки та мотивації людей під час конфлікту. У межах кваліфікаційної роботи досліджується, як шанування смерті та образи, пов'язані з нею, застосовуються в ідеологічних рамках сучасної Росії під час війни. Цей аналіз може допомогти виявити способи, за допомогою яких танатологія використовується як засіб просування певних наративів, виправдання дій та мобілізації підтримки.

По-третє, ставлення суспільства до втрати та жалоби, а саме – російсько-українська війна призвела до значних втрат серед людей і викликала глибоке горе у постраждалих осіб та громад. Аналіз танатолопоклонства як аспекту ідеології сучасної Росії зазначеного періоду, може пролити світло на те, як формується та розуміється суспільне ставлення до втрати та жалоби. Це дослідження може охоплювати культурні практики та ритуали, пов'язані з втратами та жалобою

По-четверте, символізм і конструювання пам'яті, а саме – танатологія часто передбачає використання символізму та конструювання

колективної пам'яті. Кваліфікаційна робота досліджує, як символи та меморіальні практики, пов'язані зі смертю та жертвою, використовуються в контексті війни. Цей аналіз покликаний призвести до розуміння формування колективної пам'яті, вшанування пам'яті загиблих і увічнення певних наративів чи ідеологій. Тож, заявлена тема дослідження є напрочуд актуальною у контексті російсько-української війни.

Об'єкт дослідження: специфіка ідеології сучасної Росії

Предмет дослідження: танатолатрія як ідеологічний мейнстрім сучасної Росії.

Мета дослідження полягає у аналізі витоків, відстеженні формування й функціонування танатолатрії у ідеології та культурно-політичних практиках сучасної Росії

Мета дослідження реалізується через низку **завдань**

- Простежити історичні витоки та розвиток танатолатрії в ідеології сучасної Росії.
- Дослідити ідеологічне підґрунтя та мотивацію прославлення смерті в сучасному російському суспільстві.
- Проаналізувати прояви танатолатрії в різних сферах, включаючи політику, медіа та масову культуру.
- Оцінити соціальні та психологічні наслідки танатолатрії для окремих осіб, спільнот і суспільства в цілому.
- Роглянути роль танатолатрії у формуванні політичних наративів, політики та публічного дискурсу в сучасній Росії.
- Опрацювати взаємодію між танатолатрією та іншими компонентами ідеологічного ландшафту в Росії, такими як націоналізм, історична пам'ять та релігійні переконання.

Методологія дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході.

Провідними методами є аналітичний, науково-критичний, компаративний та дескриптивний. Метод теоретичного узгальнення застосовано для напрацювання концептуальних положень та підбиття підсумків дослідження.

Доцільно обумовити специфіку вживання терміну «танатолатрія» у контексті нашого дослідження. «Танатос» — уособлення смерті у давніх греків; «латрія» — поклоніння (культ). Важливим уточненням буде те, що сучасний «Культ смерті» в Росії потрібно сприймати поза аналогічними культурами в інших культурах. Це головним чином зумовлено тим фактором, що ми має справу з окремою формою квазірелігійного утворення. Зазначимо, що самі громадяни Російської Федерації, не усвідомлюють, що вони є його частиною, при цьому безпосередньо долучаючись до його ритуалів. Водночас, наше дослідження ґрунтується на принципах національної та релігійної неупередженості і не порушує свободу совісті, бо ми маємо справу з штучно утвореним смисловим конструктом, який поєднав у собі минуле і теперішнє, релігійні та світські практики й напряду контролюється російською владою та переважно підтримується російським суспільством.

Огляд літератури. Використана література дозволяє дослідити історичні та культурні витoki, які вплинули на формування культу смерті в Росії та відзначити його динаміку у часі, зокрема, праці Івана Ільїна: «Основы государственного устройства», «Проект Основного Закона России» «О России. Три речи», «Что сулит миру расчленение России», «О грядущей России», «Какие же выборы нужны России?», дають змогу зрозуміти основи формування імпералістичної концепції сучасної Росії та намірів Путіна. Праці Умберто Еко «Ур-Фашизм» та робота Тімоті Снайдер «We Should Say It. Russia Is Fascist» дозволяють нам підтвердити, що сучасну Росію можна назвати фашистською державою. Дослідження Лева Гудкова «Синдром негативної ідентичності у посттоталітарній Росії», «Гоп-политика, гоп-журналистика, гоп-религия Чем определяется эта новая государственная субкультура» Михайла Епштейна, Шестова Н. И.. «Политический миф

теперь и прежде», «Путинократия. Человек власти и его система» Бориса Райтшустера та роботи інших сучасних і не тільки інтелектуалів дозволяють нам комплексно прослідити розвиток російської культури і формування її сучасної ідеології.

Значне місце у нашому дослідженні займають промови та звернення російських політичних лідерів і громадських діячів про національну ідентичність, історичну пам'ять та загалом про всі аспекти культурного та політичного життя, які є складовою у танатолатрії.

Окремо варто виділити фільмографію, зокрема курс лекцій Тімоті Снайдера — «The Making of Modern Ukraine» та фільм Андрій Кондрашова «Крим. «Шлях додому»».

Новизна дослідження полягає у комплексному аналізі героїзації смерті в межах сучасного російського суспільства; висвітленні історичних витоків зазначеного явища, його ідеологічної основи, проявів у різних сферах, соціальних, психологічних і політичних наслідків. Ця кваліфікаційна робота відкриває новий погляд на вивчення російської ідеології, аналізуючи феномен танатолатрії як важливий і недостатньо досліджений компонент.

Робота заповнює дослідницьку прогалину, досліджуючи взаємодію між танатолатрією та іншими елементами ідеологічного ландшафту в Росії, такими як націоналізм, історична пам'ять і релігійні вірування. Висвітлюючи заявлені теми в контексті танатолатрії, дослідження розкриває їх взаємозв'язок. Так само новизна даної кваліфікаційної роботи полягає в її комплексному та міждисциплінарному підході, що розглядає історичні, ідеологічні, культурні, соціальні, та політичні виміри танатолатрії як складової ідеології сучасної Росії.

РОЗДІЛ I Особливості формування ідеологічного ландшафту у сучасній Росії

I.1. Сучасний дискурс

Вважаємо доречним розпочати цю роботу з тези, що ми вважаємо сьогоdnішній політичний та культурний режими в країні є неонацистськими, тобто таким, який оновив у модерних умовах нацистські теорії та практики. З уточненням, що сьогодні при владі знаходиться не НСРПН (В нашому випадку НСРПРФ), тому ми використовуємо термін «неонацистський», що дозволяє нам порівнювати діяльність цього режиму та проводити паралелі з діяльністю нацистського режиму. Водночас, ми не наважимося придумувати назву для цього режиму, зауваживши лише, що популярні сьогодні терміни «Рашизм/Путінізм», можуть сприйматися поза контекстом і не давати повної характеристики політичного та культурного устрою та потребують додаткового тлумачення. Варто також зазначити, що згідно з постановою Верховної Ради України чинний режим у Росії визнаний як «Рашизм»¹. Буча, Ірпінь, Маріуполь та безліч інших сіл, міст та містечок і долі сотень тисяч людей стали демонстрацією того, що таке Рашизм. У самій Росії у проміжок у майже 60 років, це продемонстрували Бурилов Іван, який у 1947 році написав на бюлетні слово «комедія» і був засуджений до «8 років виправно-трудових таборівта»², Ілля Яшин, якого відправили до в'язниці «у справі про «військові фейки»»³.

¹ Проект Постанови про Заяву Верховної Ради України "Про визначення існуючого в Російській Федерації політичного режиму як рашизму та засудження його ідеологічних засад і суспільних практик як тоталітарних та людоненависницьких" Режим доступу: URL <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41531> (дата звернення 20.05.2023)

² Бурылов Иван Александрович. Бессмертный барак. URL: https://bessmertnybarak.ru/Burylov_Ivan_Aleksandrovich/ (дата звернення: 27.05.2023).

³ Илью Яшина приговорили к 8,5 годам по делу о "военных фейках" - BBC News Русская служба. BBC News Русская служба. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-63864402> (дата звернення: 27.05.2023). (дата звернення 20.05.2023)

Крім цього, ми можемо говорити про існування в сучасній Росії «Путінізма» — соціокультурного феномену, який почав формуватися за час головування Путіна спочатку як прем'єр-міністра, а пізніше президента Російської Федерації, сформований навколо культа особистості Путіна і включаючий у себе культ «мачизма».

Не менш важливим уточненням для цієї роботи буде теза автора, стосовно того, що в українській мові слово «росіянин» позначає як націю, так і приналежність до громадянства, в той час, як у російській мові, слово «русский» позначає етнос, але не приналежність до громадянства, бо існує слово «россиянин». При цьому термін «русский» також вживається як позначення людини, яка належить до певної світоглядної позиції, в нашому випадку «Русському миру». Автор жодним чином не намагається заперечити існування «русских», але в умовах війни, зважаючи на політику сучасної Російської Федерації стосовно культурно-історичних спроб переписати історію, автор буде позначати людей, які розділяють принципи «Русского мира», про відмінні риси якого, буде йти мова у наступних розділах.

Що стосується тез, більшість з них базуються на співпадінні ідеології та практик Нацистської Німеччини та Російської Федерації. В основі нацистської ідеології, на першому місці стоїть ідея величності свого етносу/нації над етносами/націями інших держав, своєю чергою, в сучасній ідеології Росії присутня ідея вищості русских над іншими етносами, яка базується на уявленні щодо світоглядної, ідейної, розумової переваги над іншими. Підтвердженням цього є стаття президента Російської Федерації Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців», в якій він заперечує існування українців як окремої нації та вважає, що «русские та українці один народ, єдине ціле»⁴ (переклад наш – А.Б.)

Попри існування багатьох схожих ідей та принципів, вважаємо недоцільними займатися спробами узагальнені ідеології «Русского Мира» та

⁴ Стаття Володимира Путіна «Об историческом единстве русских и украинцев» Режим доступу: URL <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (дата звернення 20.05.2023)

політики Російської Федерації як абсолютного прояву у наслідуванні німецького нацизму, адже це буде проявом применшення геноцидної політики Росії стосовно українського та інших народів.

Водночас необхідно зауважити, що між цими двома ідеологіями присутні вагомні відмінності, наприклад, в нацистській ідеології належність до вищої раси — арійської могло бути виключно за принципом крові, в той час, як в ідеології «Русского Мира» — русским може стати будь-яка людина, незалежно від кровних зв'язків, головне це світогляд.

Практичною ж демонстрацією твердження про неонацизм є бажання розширити життєвий простір, для арійців, за часи Гітлера — рух на схід з подальшим знищенням місцевого населення та заселення справжніми арійцями, для русских, у часи Путіна завоювання території з аналогічним знищенням/депортацією/асиміляцією місцевого населення. Не менш показовими є порівняння промови двох диктаторів Путіна та Гітлера напередодні вторгнення до Польщі та початком так званої «СВО»⁵.

Водночас крім дискурсу стосовно визначення Російської Федерації як ту, що наслідує нацистську ідеологію, ми також стикаємося з фашистським дискурсом, який на нашу думку, дає більше можливостей у характеристиці сьогоденного режиму в РФ. Підтвердженням нашої тези, стосовно того, що РФ — фашистська держава, виступає стаття Умберто Еко «Ur-fascism», в якій відбуваються спроби дослідження природи та головних рис фашизму: «Був тільки один нацизм. Ми не можемо назвати гіперкатолицький фалангізм Франко нацизмом, оскільки нацизм є фундаментально язичницьким, політеїстичним і антихристиянським. Але у фашистську гру можна грати в різних формах, і назва гри від цього не змінюється»⁶ (пер. з англ. А.Б.).

⁵ ТСН: Путін копіює Гітлера: порівняння промов двох диктаторів (відео) Режим доступу: URL <https://tsn.ua/ato/putin-kopiyuye-gitlera-porivnyannya-promov-dvoh-diktatoriv-video-2021401.html> (дата звернення 20.05.2023)

⁶ Umberto U. Ur-Fascism. Режим доступу: URL: <https://theanarchistlibrary.org/library/umberto-eco-ur-fascism> (дата звернення: 20.05.2023).

Зокрема у в есе представлені 14 ознак⁷ фашизму, на думку Умберто Еко, якщо політичний режим підпадає принаймні під 9 з них, тоді можемо говорити про те, що держава є фашистською. Говорячи про «гру» у підміну понять, історик Тімоті Снайдера у своїй статті «We Should Say It. Russia Is Fascist», пише про те, що — ««фашист» чи «нацист» — це просто той, хто виступає проти нього (Путіна—А.Б.) чи його плану знищення України. Українці є «нацистами», тому що вони не визнають себе росіянами й чинять опір»⁸. Крім вищезгаданих термінів, на нашу думку доречно представити ще один, а саме — «Шизофашизм», який якнайкраще передає основну суть ідеології в Росії — «Це розколотий світогляд, свого роду карикатура на фашизм, але серйозна, небезпечна, агресивна карикатура»⁹.

Як пише Михайл Епштейн — «Шизофашизм проявляється в істеричній ненависті до свободи, демократії, до всього чужоземного, до людей іншої ідентичності, а також у пошуку ворогів і зрадників серед свого народу. Але цей шовіністичний світогляд перебуває в шизофренічному розколі з прагненням використовувати ті самі блага, які забезпечує "ворог": нерухомість за кордоном, привілей давати освіту дітям у "Гейропі" та "Піндостані", зберігати рахунки в їхніх банках, тощо»¹⁰.

На нашу думку, попри усі контрверсійні дискусії чи перетворилася Російська Федерація на фашистську/нацистську не змінює факту, що сьогодні Путіна розповсюдив ідеї обскурантизму стосовно усього Західного світу та сам відмежував свою країну від усього Західного, чого вартує лише в «припинення у РФ Статуту Ради Європи, Конвенції про захист прав людини

⁷ Umberto U. Ur-Fascism. Режим доступу: URL: <https://theanarchistlibrary.org/library/umberto-eco-ur-fascism> (дата звернення: 20.05.2023).

⁸ Snyder T. Opinion | We Should Say It. Russia Is Fascist. (Published 2022). The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html> (date of access: 27.05.2023).

⁹ Zbruc: Михайл Епштейн Шизофренічний фашизм Росії. Режим доступу: URL <https://zbruc.eu/node/112592> (дата звернення 20.05.2023)

¹⁰ Там само.,

та основних свобод»¹¹ та «бажання заборонити МКС на території РФ і ввести покарання за сприяння організації»¹².

Разом з цим, Путін використовує цілий арсенал запозичених та «вітчизняних» ідей та практик: шовінізм в імперській парадигмі до колись поневолених народів, расистські ідеї вищості «русских», яка, зокрема, полягає у запереченні існування української нації, культури й українців як таких, неонацистська ідея, яка відображена у вірі в наявність великої цілі та «унікального шляху», яким йде Росія.

Повномасштабна війна, яку сьогодні розв'язала проти України Росія, сьогодні стала останнім і найяскравішим свідченням прову реваншистського ідеологічного руху колишньої імперії. І це вивело на перший план ідею, про яку у свій час писав російський соціолог Лев Гудков — «Синдром негативної ідентичності»¹³. Цей «синдром» ввібрав в себе «найкраще» з радянського прислів'я «Не жили багато — нічого й починати», а під час повномасштабного вторгнення викристалізувався у вислів — «А хто вам дозволяв так гарно жити» і став головним моральним та ідейним імперативом для всіх прихильників «русского мира».

Але не треба думати, що таке сприйняття буття та ставлення до оточуючих було сформовано виключно у путінській росії, зовсім ні. Це сьогодні ми з жахом, на власні очі бачимо як російські військові грабують та забирають з собою навіть унітази¹⁴. В той час, якщо ми ознайомимося з історію російської державності, наприклад СРСР, який сьогоднішня Росія вважає своїм попередником, ми зможемо знайти безліч прикладів того,

¹¹ Цензор.НЕТ: Держдума припинила дію в РФ Статуту Ради Європи, Конвенції про захист прав людини та основних свобод і ще 19 міжнародних договорів Режим доступу: URL: <https://censor.net/ua/n3400222> (дата звернення 20.05.2023)

¹² Цензор.НЕТ: У Росії хочуть заборонити МКС та вже шукають країни, які відмовляться від співпраці із судом у Гаазі Режим доступу: URL: <https://censor.net/ua/n3408016> (дата звернення 20.05.2023)

¹³ Лев Гудков. Синдром негативної ідентичності в посттоталитарній Росії | Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека. Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека | Всем хорошим во мне я обязан книгам © М. Горький. URL: <http://old.zounb.zp.ua/node/4718> (дата звернення: 27.05.2023)

¹⁴ Сегодня: Приходько Б. Воруят унитазы, грабят церкви и роются в объедках: российские оккупанты массово занимаются мародерством. СЕГОДНЯ. Режим доступу: URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ukraine/voruyut-unitazy-grabyat-cerkvi-i-royutsya-v-obedkah-rossiyskie-okkupanty-massovo-zanimayutsya-maroderstvom-1607740.html> (дата звернення: 20.05.2023).

наскільки можуть бути сталими традиції, які пов'язані зі смертю та вічною ентропією, як живих істот, так і морально-етичних принципів.

Дії Радянської армії у часи Зимової війни : «Тягли з будинків, покинутих жителями чи навіть у їх присутності, буквально все, що можна, — велосипеди та швейні машинки, патефони, шовкові жіночі сукні, одяг, взуття, всяке начиння. З наївним захопленням радянські бійці — мешканці сільських халуп, приміських бараків, «комуналок» входили у впорядковані, чисті, доглянуті, сповнені невідомого ним побуту будинки фінських міських обивателів, сільських, хуторських мешканців та забирали все, що попадало під руку...»¹⁵ (переклад наш – А.Б.)

У часи Другої Світової дії радянських партизанів: «Повідомляю, що багато з загону займаються мародерством, беруть все, що трапляється їм під руки, аж до того, що беруть ковдри, простирадла, потрібну білизну і не потрібну їм.» — зазначає радіограма Кармен начальнику УШПД Т.Строкача про мародерство партизан сумського сполучення»¹⁶ (переклад наш – А.Б.)

Навіть у мирний час, у щоденнику радянського письменника - сценариста Юрія Нагібіна від 9 жовтня 1968 року ми можемо ознайомитися відданістю радянської людини описаним вище традиціям:

«... Тюками виносили шуби із заміників, нейлонові сорочки та шкарпетки, дамські костюми із підробленої замші та шкіри, взуття із синтетики, а платили як за одну краватку чи майку. А коли ми виїжджали з Гренобля (зимова олімпіада 1968 рік), вони з коренем виривали вимикачі, штепселі та проводку у відведених нам квартирах, клали в рюкзаки пляшки з-під шампанського, настільні лампи, відкручували дверні ручки, виламувати унітази. До цього вони обчистили їдальню, не залишивши там ні сільнички,

¹⁵ Млечин Л. Сталин. Наваждение России. 2012. С.46 Режим доступа: URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=43763&p=46 (дата звернення: 20.05.2023).

¹⁶ Гогун А. Сталинские коммандос. Украинские партизанские формирования, 1941-1944. С.92. Режим доступа: URL: <https://e-knigi.com/nauchnye-i-nauchno-populjarnye-knigi/istorija/page-92-185196-aleksandr-gogun-stalinskie-kommandos-ukrainskie.html> (дата звернення: 20.05.2023).

ні перечниці, ні оцту, ні соусниці, ні паперової серветки...»¹⁷ (переклад наш – А.Б.)

Наведені вище приклади мають на меті продемонструвати, що «Культ Смерті» потрібно досліджувати та сприймати як комплексне явище, яке у своїй суті концентрується не тільки на смерті. Щобільше, ми хочемо показати, що саме його сьогodнішня версія акумулювала у себе усі «напрацювання», які були характерні для минулих форм російської державності.

Переходячи безпосередньо до ідеології, ми повинні зазначити, що ця концепція була і залишається в центрі уваги вчених протягом всієї історії. І представлені нижче концепції продемонструють на що саме спирається політичний апарат у Російській Федерації при конструюванні своєї ідеології.

Ми наведемо лише декілька прикладів дослідження поняття «ідеологія», які найбільше відповідають змісту нашій роботі. Початок зародження ідеології, а точніше її дослідження можна віднести до ХІХ століття, до роботи французького філософа Антуана Дестута де Трасі - «Основи ідеології. Ідеологія в власному сенсі слова». У контексті нашого дослідження важливими є роздуми Трасі про так званий «золотий час» і, що «для кожного старого найкращим часом, що його згадується, є його юність; це для нього час чудовий, час прекрасних днів та щастя, яке він не втомлюється хвалити. Вихований у повазі до свого батька, який говорив те саме, він думає, що час юності його батька був ще кращим, а час юності світу був найкращим з усіх. Маса людей, здебільшого завжди незадоволених своєю долею, охоче вірить у перевагу давніх часів, яку тим постійно приписують»¹⁸.

Саме ця ідея є однією з фундаторських в ідеології «Русского мира» і зокрема у «Культі Смерті» небажання «жити сьогодні» та постійні

¹⁷ Нагибин Ю. ДНЕВНИК. С.10. Режим доступу: URL:<https://libking.ru/books/nonf-/nonf-biography/162135-10-yuriy-nagibin-dnevnik.html#book> (дата звернення: 20.05.2023).

¹⁸ Основы идеологии. Идеология в собственном смысле слова / Пер. с фр. Д.А. Ланина. — М.: Академический Проект, 2018. — 255 с. — (Философские технологии). ISBN 978-5-8291-2226-3 Режим доступу: URL: https://platon.net/load/knigi_po_filosofii/filosofija_poznaniya/destjut_de_trasi_osnovy_ideologii_sobstvennom_smysle_slova/45-1-0-4735 (дата звернення: 20.05.2023).

ностальгічні спогади про прекрасне втрачене минуле є запорукою у функціонуванні російської ідеології.

У зв'язку з вагомим впливом марксистського підходу до дослідження ідеології і зокрема існуванні аж до 1991 року такої наукової дисципліни як «науковий комунізм» ми вважаємо, що наведені далі приклади зможуть докладніше пояснити формування сьогоденної російської ідеології у зв'язку з її не просто радянським минулим, а спадком, яким вона так хоче бути.

Що стосується самого підходу, то Карл Маркс і Фрідріх Енгельс розглядали ідеологію як інструмент, який використовував правлячий клас для збереження свого контролю над суспільством, приховуючи експлуататорську природу капіталістичної системи. Маркс і Енгельс запевняли, що «правлячі ідеї кожної епохи завжди були ідеями її правлячого класу»¹⁹. І як ми бачимо сьогодні, вони мали рацію. Сьогоднішня ідеологія у РФ йде не від широкого загалу суспільства по владній вертикалі догори, це відбувається навпаки — нині уряд вирішує, яка ідея буде панувати зараз. Це може бути боротьба з корупцією²⁰, протидія тероризму²¹ або розвиток пріоритетного напрямку у розвитку культури²². Як ми можемо бачити, така тенденція підкреслює роль домінуючих ідей у формуванні соціальних відносин і підтримці існуючих структур влади.

Не менш важливим у нашому дослідженні є погляд французького філософа-марксиста Луї Альтюсера. У дослідженні ролі ідеології та взаємодії її з соціальними інституціями філософ стверджував, що ідеологія — це не просто набір вірувань чи ідей, а глибоко вкорінена в суспільних практиках та

¹⁹ Манифест Коммунистической партии К.Маркс - Ф.Энгельс (1848) Режим доступу: URL: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/ch02.htm> (дата звернення: 20.05.2023).

²⁰ ТАСС: Путин: борьба с коррупцией не должна использоваться как инструмент политической борьбы Режим доступу: URL: <https://tass.ru/politika/12181413> (дата звернення: 20.05.2023).

²¹ RBC: Путин обсудил с Совбезом борьбу с терроризмом Режим доступу: URL: <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/63dced709a794743b142d18d> (дата звернення: 20.05.2023).

²² ТАСС: Послание Владимира Путина Федеральному собранию - 2023 Путин: развитие культуры станет приоритетом возрождения мира в Донбассе и Новороссии Режим доступу: URL: <https://tass.ru/obschestvo/17104819> (дата звернення: 20.05.2023).

інститутах традиція. Він вважав, що ідеологія відіграє центральну роль у збереженні статус-кво та відтворенні соціальних відносин влади.

Його концепція ідеологія полягає в наступному: «Ідеологія представляє уявне відношення індивідів до їхніх реальних умов існування»²³. Альтюсер стверджував, що ідеологія — це спосіб осмислення світу, який базується на соціальних практиках та інститутах. Він вважав, що ідеологія діє через низку соціальних інститутів, таких як сім'я та освіта²⁴.

Говорячи про суспільство в Російській Федерації, ми можемо з абсолютною впевненістю назвати її ідеократичним, тобто таким, де влада заснована на всеосяжних ідеях або ідеї. Світ знає безліч прикладів ідеократій: шийтська - Іран, Чучхе — КНДР, є ідеократія комуністична - Радянський Союз, який об'єднав людей заради «побудови світлого майбутнього», є ідеократія розширення життєвого простору — нацистська Німеччини та Гітлер.

Особливістю ідеократії є обов'язково наявність групи людей, яка формує головну ідею, самі вони знаходяться поза критикою і водночас виступають у якості міри того наскільки успішним є прогрес у ставленні цієї конкретної ідеї. Демонстративним прикладом функціонування у сучасних реаліях є так звана «СВО», яку розпочала Російська Федерація. По-перше, як не дивно, у РФ є стаття за «Планування, підготовка чи розв'язання агресивної війни»²⁵, відповідно усіх, хто підтримує війну та приймає безпосередню участь у ній, одразу стають злочинцями і мають отримати тюремний термін. По-друге, особливість «СВО» полягає в її цілях, безумовно влада РФ заявила, що головна мета полягає в «денацифікації та демілітизації України», а головна мета — «захист людей, які вважають себе частиною русского народа

²³ Louis Althusser 1970 "Lenin and Philosophy" and Other Essays Режим доступу: URL: <https://www.marxists.org/reference/archive/althusser/1970/ideology.htm> дата звернення: 20.05.2023).

²⁴ Ibid.,

²⁵ "Уголовный кодекс Российской Федерации" от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 28.04.2023) Режим доступу: URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/76d05ec44f1dfdc1272245049c8da8bb66dd9198/ (дата звернення: 20.05.2023).

та культури»²⁶ (переклад наш – А.Б.) Але протягом усієї війни, ці цілі постійно змінюються²⁷.

Щобільше, російська пропаганда зможе преподати будь-яку подію як перемогу Росії, згадати, хоча б регулярні «жести доброї волі». Безумовно, найбільш фанатичні аколіти «Русского Мира» такі як Дугін, поразки та перемоги мислять через символу, тому особисто для нього захоплення острова Зміїного²⁸, була доленосним успіхом у війні та запорукою її успішності.

Крім цього ми повинні навести власне російське сприйняття ідеології. Взірцем у трактуванні цього терміну можна назвати колишнього помічника Путіна Владислава Суркова, який у 2019 році наголошував на ідеї унікального для Росії шляху, який представлений «Путінізмом», він казав про те, що «саме така... модель політичного устрою стане ефективним засобом виживання та піднесення російської нації на найближчі не лише роки, а й десятиліття, а швидше за все, і на все майбутнє століття»²⁹ (переклад наш – А.Б.)

Не менш важливим аспектом ідеології є міф. У нашому дослідженні ми торкнемося одразу багатьох, які продукує культурний простір російської федерації. У цьому вступі ми наводимо лише найвпливовіші і можливо найодіозніших міфи, які існують у Російській Федерації і мають безпосередній вплив на формування ідеології.

Одразу зазначимо, що нашої головною метою не є спростування цих міфів, бо розглядатися вони будуть виключно у соціокультурному просторі російської культури, тобто там, де їх розвінчання буде сприйматися наступом

²⁶ Крым Реалии: Путин назвал причины и задачи СВО на Украине Режим доступа: URL: <https://crimea.ria.ru/20221222/putin-nazval-prichiny-i-zadachi-svo-na-ukraine-1126088326.html> (дата звернення: 20.05.2023).

²⁷ Українська Правда: Геращенко А. Как менялись цели путинской "спецоперации" за 150 дней.(22 липня 2022)) Режим доступа: URL : <https://blogs.pravda.com.ua/authors/gerashchenko/62dac1ca21cc0/> (дата звернення: 20.05.2023).

²⁸ Obozrevatel: Россию выбили с острова Змеиный и она утратила ключи от мировой истории., Режим доступа: URL <https://war.obozrevatel.com/rossiyu-vyibili-s-ostrova-zmeinyj-i-ona-utratala-klyuchi-ot-mirovoj-istorii.htm> (дата звернення: 20.05.2023).

²⁹ RBC: Сурков описал историческую роль «большой политической машины Путина»., Режим доступа: URL <https://www.rbc.ru/politics/11/02/2019/5c6119f89a7947592e8f7d91> (дата звернення: 20.05.2023).

на свободу слово та маніпулювання реальністю, таким чином нам саме важливо побачити яким чином ці міфи для нас і реальність для росіян артикулюються у їх соціокультурному просторі.

Якщо у випадку примітивної культури «міф виконує незамінну функцію: він висловлює, зміцнює та кодифікує віру; він виправдовує та веде до життя моральні принципи; він підтверджує дієвість обряду та містить практичні правила, що спрямовують людину»³⁰. То, сьогодні ми говоримо перш за все про створення та функціонування «політичного міфу».

«Де закінчується смисл, відразу починається міф»³¹ — стверджував французський філософ Ролан Барт, на жаль, ми не можемо погодитися з цим твердженням, бо у Російській Федерації завжди існує смисл у своїх діях, нам він може здаватися абсолютно хибним, страшним, але він завжди присутній. Від біолабораторій на Україні³² та «свиної чуми, яку у РФ розповсюджує Грузія»³³ (пер. з рос А.Б.) до загальнонаціонального міфу про «унікальний шлях», про який ми будемо писати у наступних розділах.

Сутність міфу у РФ полягає у тому, що «до політичного міфу звертається внутрішньо слабка чи порочна політика, вона використовується в демократичному та відкритому суспільстві, що має доступ до політичної інформації, достатньо зрілим, щоб судити про справжні політичні події, відносини»³⁴. Про жодний демократичне або відкрите суспільство у контексті Російської Федерації не йдеться. Режим, який наразі там функціонує можна назвати терміном, який запропонував Борис Райтшустер — «демократура»³⁵.

³⁰ Малиновский Б. Жанр или тематика: сборник, этнография. Издательство: М.: Академический Проект ISBN: 978-5-8291-1673-6 Режим доступу: URL https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/malin/06.php (дата звернення: 20.05.2023).

³¹ Барт Р. Мифологии / Р. Барт. — М. : Академический проект, 2008. — 281 с Режим доступу: URL <http://lukashevichus.info/knigi/%D0%91%D0%B0%D1%80%D1%82%20%D0%9C%D0%B8%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%B8.pdf> (дата звернення: 20.05.2023).

³² РИА Новости: Биологические лаборатории на Украине., Режим доступу: URL <https://ria.ru/product/biolaboratorii-na-ukraine/> (дата звернення: 20.05.2023).

³³ РВС: Г.Онищенко: Свиною чуму в Россию забросила Грузия., Режим доступу: URL <https://www.rbc.ru/society/29/06/2011/5703e9069a79477633d34c27> (дата звернення: 20.05.2023).

³⁴ Шестов Н. И. Политический миф теперь и прежде. 2005 Режим доступу: URL <https://lawbook.online/kniga-sotsiologiya-politiki/otnoshenie-politicheskogo-mifa-politicheskoy-33247.html> (дата звернення: 20.05.2023).

³⁵ Рыковцева Е. Демократура Путина по Борису Райтшустеру. Радио Свобода. URL: <https://www.svoboda.org/a/258843.html> (дата звернення: 29.05.2023)

У своїй роботі «Путінократія. Людина влади та її система», він ставить під сумнів наявність у РФ ідеології як такої, бо «...в неї немає жодної ідеології й замість довготривалої стратегії її поточні дії визначаються лише короткостроковою тактикою утримання влади, демократура Путіна далеко не така вразлива, менш тоталітарна і, мабуть, менш агресивна, ніж її предтеча (Радянський Союз), проте вона ще нестабільніша і непередбачувана і тому набагато небезпечніша»³⁶ (переклад наш – А.Б.)

Повертаючись до «сміслового» аспекту дії, то у культурному просторі Російської Федерації він завжди підкріплюється міфом, який або вже створений і функціонує, тим самим замінюючи собою простір реальності, або його створюють спеціально під якісь конкретні обставини. Щобільше захопивши собою увесь культурний простір міф може та стає тією реальністю, яку більшість вважає істинною. Варто також зрозуміти, що жоден з міфів не зникає, вони всі однаково продовжують існувати, а головне комунікувати одне з одним та генерувати додаткові значення, тим самим подовжуючи час свого існування. І чим сильніший міф, тим потужніші пов'язані з ним явища.

Показовими у російській культурі є імперський, міф про Третій Рим та міф про перемогу/непереможність. Імперський міф сформувався у культурній свідомості ще до моменту приходу Петра 1 до влади. Цей міф має на меті постійне розширення життєвого простору на користь виключно одного етносу-нації й відповідно заперечення/придушення культури інших етносів-націй. Постійна необхідність у нових завоюваннях відповідно сприяє формування іншого міфу — міфу про непереможного воїна, а ще воїна визволителя та того, який завжди протягне руку допомоги. Нові завоювання завжди можна виправдати тим, що ці землі(вставити будь-яку територію) належали нам бо. І оце «бо» стає наріжним каменем у формування

³⁶ Райтушер Б. Путинократия. Человек власти и его система. КулЛиб - Классная библиотека, скачать книги, читать онлайн fb2. URL: <https://coollib.com/b/622340-boris-raytshuster-putinokratiya-chelovek-vlasti-i-ego-sistema/read> (дата звернення: 27.05.2023).

світоглядної картини світу, бо постійно необхідне обґрунтування своєї правоти за загальноприйнятими нормами.

Тому відбувається переписування історії, що дозволяє росіянам, наприклад, апелювати до «листа Януковича» під час виправдання анексії Криму та вводу військ на Схід України. Обов'язковим є також міф про могутнього лідера, який один єдиний знає, що робити й авжеж немає жодних недоліків і сам веде скромний спосіб життя, стверджуючи, що «Гроші такого щастя не дають. У труні кишень немає, гроші з собою не візьмеш»³⁷ (пер. з рос А.Б.) і взагалі «постійно думає про військовослужбовців, які наражають себе на небезпеку»³⁸. Крім цього існує безліч «міні-міфів», які продукують ледь не кожен день. Це і відомий «мальчик в трусіках», хлопчик Фьодор, який «рятував дівчат»³⁹, про те, як військовий «збив зграю байракторів»⁴⁰ багато інших міфів масового виробництва.

Врешті вони у своїй купі заповнюють інфопростір у РФ, вибудовуючи необхідний наратив, який формує культурний мейнстрім.

³⁷ «В гробу карманов нет». Путин ответил на слухи о своем богатстве – Meduza. Meduza. URL: <https://meduza.io/news/2017/06/16/v-grobu-karmanov-net-putin-otvetil-na-sluhi-o-svoem-bogatstve> (дата звернення: 27.05.2023).

³⁸ Франс А: Путин заявил, что постоянно думает о военнослужащих, которые подвергают себя опасности., Режим доступу: URL <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www.gazeta.ru/army/news/2022/12/20/19315927.shtml&ved=2ahUKEwif2t3cy5j-AhWPIYsKHbI6BwUQFnoECAoQAQ&usq=AOvVaw376QBATZQjFGAcGwkDBqSu>) дата звернення: (20.05.2023).

³⁹ Лазур Н. Как раненый мальчик Федя девочек спасал: эпическая выдумка россиян о событиях на Брянщине Режим доступу: URL https://24tv.ua/ru/brjansk-drg-2-marta-rossijane-pridumali-legendu-o-shkolnike-fedore_n2266400 (дата звернення: 20.05.2023)

⁴⁰ Бойко А Сержант Кузаков метким броском гранаты ликвидировал огневую точку неонацистов., Режим доступу: URL <https://www.kp.ru/daily/27371.5/4563228/> (дата звернення: (20.05.2023).

РОЗДІЛ II Концептуалізація танатолоатрії

Розділ II.1 Визначення та термінологія танатолоатрії

Танатолоатрія, за своєю суттю, включає шанування або поклоніння смерті, охоплюючи ряд вірувань, ритуалів і культурних практик, зосереджених навколо прославлення смерті, жертвоприношень, мучеництва та загробного життя. У цьому підрозділі також розглядаються пов'язані терміни, які часто використовуються в обговореннях та аналізі танатолоатрії. Такі поняття, як мучеництво, жертвоприношення та культ смерті, тісно переплітаються з танатолоатричними ідеологіями. Розуміння цих взаємопов'язаних термінів відкриває ширший контекст для розуміння складної природи танатолоатрії як складової ідеології сучасної Росії. Встановлюючи чітке визначення та досліджуючи термінологію, пов'язану з танатолоатрією, ми прокладаємо шлях до більш детального вивчення її історичного походження, культурної символіки та ідеологічних мотивацій. Це розуміння є важливою основою для подальшого аналізу, дозволяючи нам глибше заглибитися в прояви та наслідки танатолоатрії в ідеологічному ландшафті сучасної Росії.

Власне «Танатолоатрія», походить від грецьких слів «*thanatos*» (що означає смерть) і «*latreia*» (що означає поклоніння), можна визначити як шанування або обожнювання смерті. В ідеології сучасної Росії танатолоатрія охоплює ряд вірувань, практик і культурних проявів, які підносять смерть до священного статусу. Це включає прославлення та шанування смерті як трансформаційної події та часто тягне за собою прославлення мучеників, жертвоприношень і загробного життя. Танатолоатрія відображає приписування глибокого значення, символізму та духовного значення смерті в рамках певної суспільної чи ідеологічної структури.

Існування та функції «Культу Смерті» не є унікальними для російської культури. Протягом всієї історії людства вона функціонувала в різних культурах по всьому світу. В одних культурах смерть розглядається як природна частина життя і вшановується як перехід в іншу сферу буття. Наша головна мета полягає в тому, щоб продемонструвати, що зв'язок між культурою та смертю складний і багатогранний, і його неможливо звести до одного пояснення чи тлумачення і очевидним є факт, що смерть є універсальним людським досвідом.

Водночас цей «Культ» посідає в вагоме місце в історичній пам'яті та культурному просторі, починаючи з дохристиянської епохи, коли язичницькі вірування та ритуали прославляли силу смерті та загробного життя. Ця язичницька спадщина залишила свій слід навіть після прийняття християнства в X столітті, оскільки елементи язичницьких вірувань і практик були поглинуті та адаптовані до нових реалій християнством. Важливим аспектом культу смерті був акцент на ритуальних і церемоніальних аспектах поховання. Вважалося, що правильний обряд поховання має вирішальне значення для переходу душі в потойбічний світ. Похорони були складними справами, включали молитви, процесії та різні звичаї та традиції. Особлива увага приділялася підготовці та прикрашанню тіла, з переконанням, що воно повинно бути представлене в шанобливий і гідний спосіб. Похорони були громадськими заходами, у яких брало участь усе село чи місто, підносячи молитви та підтримуючи родину загиблого.

Іншим важливим елементом культу смерті було шанування святих і звернення до їхнього заступництва. Вважалося, що святі володіють силою допомагати душам померлих і захищати живих від духовної шкоди. Люди підносили молитви, запалювали свічки, здійснювали паломництва до святинь і монастирів, щоб просити заступництва святих за душі своїх покійних близьких. Це шанування святих поширювалося також на віру в моці, які вважалися священними предметами, наповненими духовною силою. Тому не дивно, що на головній площі у Росії лежать моці, певною мірою, «святої»

людини для російської колективної пам'яті. На культ смерті також вплинула довга історія країни військових конфліктів і політичних потрясінь, які доповнили культуру юродства-мучеництва та жертви, яка до всього іншого прославляла тих, хто віддав своє життя за захист нації та віри. Свого розквіту цей культ мучеництва досяг за радянських часів, коли держава отримала мільйони мучеників, які загинули за оборону соціалістичної Батьківщини.

У пострадянську епоху культ смерті в Росії продовжував відігравати помітну роль у культурному та політичному житті країни, оскільки уряд намагався використати пам'ять про минулі жертви для легітимізації своєї політики та здобуття авторитету для своєї влади перед населенням. У новій державі акцент перемістився не на просто шанування полеглих «героїв», а на формування таких героїв ще за життя. Загиблі тепер не тільки герої — вони ще й приклади для наслідування. Патріотичне виховання, створення нових релігійних та націоналістичних символів і загалом формування образу Росії як фортеці в облозі, де кожен «герой» створила необхідність у постійній праці та жертви.

Як ми бачимо, історичний контекст культу смерті в Росії висвітлює глибинні культурні та політичні сили, які сприяли розвитку та легітимації цієї ідеології.

Досліджуючи сьогоденній «Культ смерті» в Росії, ми говоримо не стільки про традиційне сповідування та справляння культових практик та ритуалів пов'язаних зі смертю, яке характерне для представників різних релігій на території Російської Федерації, скільки про формування та утвердження квазірелігійного утворення, яке базується на основі світоглядної парадигми «Русского мира», про яку буде детальніше розповідатися в наступних розділах. Маючи справу з «Культу смерті», ми можемо говорити про формування культу, який об'єднав навколо себе як світські ідеї, котрі були сформовані тоталітарним режимом і мають на меті розширення життєвого простору шляхом військового загарбання, так і релігійні практики православ'я, яке сьогодні набуло форми державної релігії, мета якого -

підготовка віруючих до смерті, в тому числі — за ідеї, які пропагуються світською владою і мають на меті порушення християнських заповідей, вимагаючи жертвності в ім'я вищої цілі, обіцяючи Рай як земний, так і небесний.

Як ми вже писали раніше, основним компонентом у сприйнятті життя та смерті в культурному середовищі Росії є юродство та страждання. Зайнявши провідне місце у російській культурі, вони набули особливого статусу і врешті стали уособленням так званої «Рускої Душі». У зв'язку з тим, що термін цей змінює своє значення у світоглядній позиції окремо взятої людини, ми не наважуємося давати йому характеристику, достатньо сказати, що термін цей використовується «русскими» для того, щоб підкреслити свою унікальну світоглядну позицію стосовно всіх оточуючих. На практиці, ця «унікальність» включає незрозумілість на «чужинців», а що ж таке «Русская Душа» і чому багато акцентів робиться саме на ідеях страждання, які стали головними національними чеснотами, і розглядається «русскими» як одна з ознак моральної вищості та духовної сили у порівнянні з усіма іншими народами.

Врешті решт, «юродивість» перетворилася на явище, про яке пише Михайло Епштейн, — «Це суспільний настрій, навіть можна сказати, соціальний інстинкт, який віддає перевагу гіршому перед кращим ... Саме какофілія як соціально схвалене прагнення поганого і неприязнь до доброго - емоційна основа того антисвіту, антисоціуму, який історично склався в Росії і привів до системних злочинів пострадянського часу — до ГУЛАГу та до Бучі»⁴¹ (переклад наш – А.Б.)

Темою цієї «унікальності» наповнена уся класична «русская» література, яка через цю ідею відображає бурхливу історію країни, пов'язану з війнами, революціями та соціальними потрясіннями. Цю увагу до страждання можна побачити в таких літературних творах, як «Брати

⁴¹ "Этот странный антимир". Михаил Эпштейн о самоуничтожении России., Режим доступа: URL <https://www.severreal.org/a/etot-strannyi-antimir-mihail-epshteyn-o-samounichtozhenii-rossii/32271528.html> (дата звернення: 20.05.2023)

Карамазови» Достоевського, де зображено героїв, які зазнають величезних страждань, щоб досягти духовної спокути. Інші відомі приклади включають «Война і мир» Льва Толстого, який зображує страждання солдатів і мирного населення під час наполеонівських війн, «Один день из жизни Ивана Денисовича» Олександра Солженіцина, який зображує жорстокі реалії життя та радянської праці.

Отже, аналіз та визначення «Танатології» і пов'язаної з неї особливостями як мучеництво та страждання сприятиме подальшому дослідженню проявів танатології. Коли ми переходимо до наступних розділів, уявлення, визначення вказні вище будуть корисними для нашого аналізу.

II.2. Роль жертвопринесення

Культ смерті часто пов'язаний із людським жертвопринесенням. І його російський аналог не є виключенням. Потреба в людських жертвах чи не головна вимога для його аколів. А головне, що процес цей здійснюється за участю близьких людей і сприймаються ними не як жахлива трагедія, а чи не як належне і майже як щасливе наближення до Бога. Путін ледь не у кожному своєму публічному виступі, особливо тих, які пов'язані з символічними датами говорить про «волю до смерті» як про головну національну та духовну «скрепу». Заклик «померти під Москвою»⁴², проголосив під час свого виступу у Лужниках у 2012 році, було крім цього і проголошенням, що «битва за росію продовжується і перемога буде за нами»⁴³.

⁴² Путин Лужники 23.02 - Умремте ж под Москвой ., Режим доступу: URL https://www.youtube.com/watch?v=0K_6H1qHnM&ab_channel=201nn (дата звернення: 20.05.2023)

⁴³ Там само

У 2018 році Путін, розмірковуючи про зростання ядерної загрози, заявив, що в разі ядерної війни «Ми як мученики потрапимо до раю, а вони просто здохнуть»⁴⁴ (переклад наш – А.Б.)

У 2022 році з того ж стадіону у Лужниках Путін оголосив іншу промову, в умовах, в яких ворог вже чітко окреслений і проти якого йде відчайдушна битва і заради перемоги над яким президент проголошує: «Немає більшої любові, якби хтось віддав би душу свою за друзів своїх»⁴⁵.

Ідеї жертвності поділяють не тільки Путін. Майже увесь така само підтримує цю ідею. У січні 2023 року російській пропагандист В.Соловйов підтримав колись сказані слова свого володаря та сказав, що «Життя сильно переоцінене. Навіщо боятися того, що неминуче? Тим більше ми ж до раю потрапимо. Смерть — це закінчення одного земного шляху і початок іншого»⁴⁶.

Навіть патріарх РПЦ Кирил обіцяє, що всі, хто загине на війні «здійснює діяння, рівносильне жертві. Він приносить себе в жертву за інших. І тому віримо, що ця жертва змиває всі гріхи, які людина вчинила»⁴⁷. Подібну думку поділяє й протоієрей Андрій Ткачов: «Так краще зі зброєю в руках померти, як герой як чоловік. Ще помолитися перед смертю, сказати «Господи, помилуй» — і пішла душа до раю»⁴⁸ (переклад наш – А.Б.)

Поруч з різними формами масового «жертвопринесення» на благо держави, у сьогоденній Росії існує також форма увіковічення усіх «жертв»

⁴⁴Путін: «Мы, как мученики, попадем в рай. А они сдохнут» ., Режим доступу: URL https://www.youtube.com/shorts/IO_AjWjifC0 (дата звернення: 20.05.2023)

⁴⁵ Толпа в метро и перебой в трансляции речи Путина. Митинг-концерт в "Лужниках" ., Режим доступу: URL https://www.youtube.com/watch?v=S0yIm2SvDh0&ab_channel=BBCNews-%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B0 (дата звернення: 20.05.2023)

⁴⁶ Расенко Е., Пропагандист Соловьев заявил, что «жизнь сильно переоценена» ., Режим доступу: URL <https://korrespondent.net/world/4549561-propahandyst-solovev-zaiavyt-cto-zhizn-silno-pereotsenena> (дата звернення: 20.05.2023)

⁴⁷ Ларіна А., Патриарх Кирил пообещал прощение грехов погибшим в «междоусобной брани» на Украине ., Режим доступу: URL <https://www.kommersant.ru/doc/5581307> (дата звернення: 20.05.2023)

⁴⁸ Цензор.НЕТ: Российский священник агитирует убивать украинцев: "Воинская смерть - лучшая из всех смертей". Режим доступу: URL https://censor.net/ru/video_news/3389568/rossiyiskiyi_svyaschennik_agitiruet_ubivat_ukraintsev_voinskaya_smert_luchshaya_iz_vseh_smerteyi_video (дата звернення: 20.05.2023)

такої політики формування колективної пам'яті, мова йде про головний символ ідеології «Русского мира» - марш «Безсмертний полк».

Отже, жертва виступає центральним компонентом танатології, має глибоке символічне значення та впливає на різні аспекти суспільства. У цьому підрозділі досліджується багатогранна природа жертвопринесення, його зв'язок із мученицькою смертю та культом смерті, а також його роль у формуванні культурних цінностей, політичних наративів і колективної свідомості.

II.3 «Безсмертний полк» та героїзація смерті

Як громадянська ініціатива цей рух був заснований у 2012 році в сибірському місті Томськ трьома журналістами — Ігорем Дмитрієвим, Сергієм Лапенко і Сергієм Колотовкіним. Цей захід став настільки популярним, що невдовзі перейшов під повний патронат Кремля. Зацікавленість Кремля у марші полягала насамперед у розвитку нового національного наративу, який, з одного боку, був потрібний для підтримки рейтингу Путіна, а з іншого — для легітимізації агресивної зовнішньої політики, особливо після анексії Криму у 2014 році. Війни спочатку у Чечні, а потім Грузії — не сприяли вирішенню кризи ідентичності, яка виникла у пострадянській Росії. Довгий час було складно створити нову ідентичність і наратив у нових географічних кордонах, політичній реальності та міжнародному порядку, поки уряд Путіна не звернувся до посилення патріотичного наративу про так звану «Велику Вітчизняну війну».

З одного боку, розповіді про героїзм і боротьбу російського народу сприяють єдності російських громадян та «русских», а з іншого боку, представлення Росії як « правонаступниці » СРСР як рятівниці Європи посилює патріотизм та імперіалізм у російському суспільстві.

Таким чином марш «Безсмертного полка» став в Росії державним заходом, який доповнює військовий парад, що відзначається в цей же день. У своєму зверненні 9 травня 2018 року Володимир Путін заявив, що «9 Травня об'єднує усі покоління історією мужності. У кожній сім'ї свої рідні герої, вони живуть у наших серцях, вони разом з нами у лавах «Безсмертного полку»⁴⁹.

Марш «Безсмертного полка» за відносно короткий час свого існування став одним із багатьох інструментів для впливу не тільки на своїх громадян, але на всіх тих, хто розділяє ідеї «Русского міра». Крім цього, марш є втіленням політичного використання історії як інструменту політичного впливу та спробою нав'язати певну історичну інтерпретацію війни.

Серед головних ідеологічних цілей Маршу є: відновлення «правильної історичної» пам'яті про Велику Вітчизняну війну (назву, під якою росіяни знають Другу світову війну); переосмислення національної ідентичності Росії в постімперську та пострадянську епоху; і сприяння національній єдності, посилюючись на патріотизм, статус потужної держави та апелювання до відчуття національної гордості.

У колишніх республіках СРСР Марш був інструментом нав'язування ідеї об'єднання вже розділених республік навколо потужного ядра, яким авжеж виступала саме Російська Федерація та нагадування так звану «дружбу народів», яка мала місце в СРСР. Саме в лапках, бо жодної «дружби» не існувало — це ще один ідеологічний міф. Міф про дружбу народів в СРСР підкреслював ідею рівності та поваги всіх національностей у Радянському Союзі. Він пропагував уявлення про те, що Радянська держава успішно пододала історичні етнічні розбіжності та сприяв атмосфері справжньої дружби та співпраці. Наратив наголошував на досягненнях Радянського Союзу щодо освітніх можливостей, економічного розвитку та соціального

⁴⁹Военный парад на Красной площади. Президент России. URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/57436> (дата звернення: 27.05.2023).

добробуту, якими нібито користувалися всі його громадяни, незалежно від їхнього етнічного походження.

Однак реальність дружби народів в СРСР була набагато складнішою. У той час як радянська влада зображувала образ єдності та злагоди, між різними етнічними групами існувала прихована напруга та нерівність. Політика русифікації, особливо в перші роки радянського режиму, мала на меті просувати російську мову та культуру як об'єднуючу силу. Це часто призводило до придушення культур і мов меншин, сприяючи почуттю маргіналізації серед деяких етнічних груп.

Крім того, Радянський Союз зіткнувся з численними конфліктами на етнічному ґрунті, особливо в останні роки свого існування. Націоналістичні настрої почали відроджуватися, кидаючи виклик поняттю дружби між народами. Боротьба за самовизначення та вимоги більшої автономії виникли в таких регіонах, як Прибалтика, Україна та Кавказ. Ці конфлікти показали, що міф про дружбу народів має свої обмеження і що Радянська держава не може повністю подолати глибокі історичні та культурні відмінності.

Особливо цікавим на наш погляд є формування маршу у контексті прийнятого ще 24 травня 1999 року закону № 99-ФЗ «Про державну політику Російської Федерації щодо співвітчизників за кордоном»⁵⁰, а у 3-ій статті цього закону йдеться, що співвітчизниками можуть бути: «вихідці (емігранти) з Російської держави, Російської республіки, РРФСР, СРСР та Російської Федерації»⁵¹. Таким чином ми бачимо як Російська Федерація через своїх «співвітчизників» вибудовує проєкцію імперії поза своїми межами. І таким чином РФ вкладає ідею, що вона в будь-який момент може прийти і «рятувати» свої людей і жодні кордони їм не писані.

Не менш цікавим для нас є місця проведення маршів за кордоном, зазвичай усі вони містять практику обов'язкового відвідування пам'ятників

⁵⁰ Федеральный закон "О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом" от 24.05.1999 N 99-ФЗ (последняя редакция) ., Режим доступа: URL http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_23178/ (дата звернення: 20.05.2023)

⁵¹ Там само.,

радянському солдату, які обов'язково представляють з себе стелу або фігури солдатів з ознаками гігантизму, з метою домінування над усім живим простором навкруги. На нашу думку вони є демонстрацією такого аспекту колективної пам'яті, який стосується впливу кочовиків. Дивлячись на такі споруди як обеліски, встановлені загиблим воїнам, можна проводити паралелі з курганами значних розмірів, в яких кочові воїни знаходили свій останній притулок.

І після того як «червона орда», маємо на увазі радянські війська, прокотилася по Європі, «визволяючи» ці землі, після себе вони залиши безліч таких «курганів», які і по сьогоднішній день виконують символічну роль. Вони водночас слугують як нагадування про героїзм, про те, що живі, своїм існуванням винні мертвим і роль «активного спостерігача», який нагадує, що воїни зможуть прийти знову. Достатньо лише подивитися на усі ці пам'ятники, жоден з них не відповідає принципу «Ніколи знову», усі вони зображені зі зброєю в руках у відповідних позах, тобто ми можемо стверджувати, що вони займають суперпозицію війни.

Водночас, акція «Безсмертний полк» відображає формування Кремлем монопольності на перемоги у Другій Світовій Війні, а точніше «Великій Вітчизняній війні». Така монополія дозволяє Росії формувати з себе образ великої держави, яка виконує функції охоронця міжнародного порядку. Щобільше, акцент сьогодні робиться саме на тому, що Радянська Росія, а не Радянський Союз разом з антигітлерівською коаліцією переміг у війні.

Виступи Путіна на 9 травня є показовим відображенням цієї тези. Так з нагоди 60-річчя Перемоги в 2005 році Путін сказав наступне: «Ми ніколи не ділили Перемогу на свою та чужу. І завжди пам'ятатимемо допомогу союзників: Сполучених Штатів Америки, Великобританії, Франції, інших держав антигітлерівської коаліції, німецьких та італійських антифашистів.

Сьогодні ми віддаємо данину мужності всіх європейців, які чинили опір нацизму»⁵².

А на урочистій церемонії до 75-річчя перемоги, було зазначено наступне: «...важливо передати нащадкам пам'ять у тому, що перемогу над нацизмом була здобуто насамперед радянським народом, що у цій героїчній боротьби — на фронті й у тилу, пліч-о-пліч — стояли представники всіх республік Радянського Союзу»⁵³ (переклад наш – А.Б.)

Отже, Кремль вибудовує наратив, який зосереджується насамперед на радянському внеску і якщо бути ще точнішим на внеску саме «русского человека» відмінному від вкладу не тільки інших країн, але й власне інших народів СРСР. «За русский народ!»⁵⁴ — саме такими слова Сталін проводив банкет з приводу перемоги. І що «звільнення» радянським солдатом не має нічого спільного з окупацією нацистськими загарбниками. Логіка полягає в тому, що Росія — це країна, яка перемогла гітлерівську Німеччину та звільнила Європу від нацистів, здобувши собі моральне право бути охоронцем міжнародного порядку.

Щобільше, російська пропаганда бажає не згадувати про Пакт Молота Рібентропа, про РОА та Власова, про Катинь, про вчинки радянської армії на «звільнених» територіях. Навіть сама назва війни «Велика Вітчизняна» не викликає у росіян питання, чому вона «Вітчизняна», якщо звільнення самої «Вітчизни» закінчилося у 1943 році. Проявлення «Культу Смерті» ми бачимо у тому, як СРСР та сучасна Росія проводить наступальні операції, які приурочені до певних сакральних дат.

У випадку з СРСР мова йде про пришвидшення звільнення Києва від нацистів до річниці «Жовтневої революції». Коли ж ми говоримо про сучасну Росію, то ми маємо справу з прагненням захопити Бахмут до 9 травня. Крім

⁵² Выступление на Военном параде в честь 60-й годовщины Победы в Великой Отечественной войне. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22959> (дата звернення: 27.05.2023).

⁵³ 75 лет Великой Победы: общая ответственность перед историей и будущим. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/63527> (дата звернення: 27.05.2023).

⁵⁴ Неужин В. «За русский народ!»: Приём в Кремле в честь командующих войсками Красной армии 24 мая 1945 года // «Наука и жизнь» : журнал. — 2005. — № 5. будущим ., Режим доступа: URL <https://www.nkj.ru/archive/articles/527/> (дата звернення: 20.05.2023)

цього, ми маємо справу з «Культом Держави», яка у реперсивний спосіб визначала «ворогів народу». Які з нацистських таборів були відправлені до трудових таборів ГУЛАГу.

Щобільше, російські ЗМІ взялися активно надавати образу Сталіна символічної ролі «ефективного менеджера» і «безсрібника». Для Росії радянська версія Другої світової війни є наріжним каменем її престижу та претензій на те, щоб заслужити статус великої держави у світі. Марш Безсмертного полку в західних містах покликаний символізувати вже не тезу про «старий альянс» та ідею боротьби зі злом незалежно від ідеології партнерів, а демонстрація Заходу, що «Путін – сила!»

Щобільше, діяльність Безсмертного полку можна назвати поступовим перетворення цієї громадянської ініціативи на справжній, в нашому випадку, квазірелігійний культ, або однією з важливих практик Кольта Смерті. Який почав утверджуватися як у якості заміни радянським культовими практиками, на зразок, «Першотравня» та культа «Жовтня».

Кремль перемикнув увагу громадськості зі справжніх фактів, які підтверджуються історіографією — архівами та мемуарами — на розповсюдженні необхідного нарративу, заснованого на спільній історичній пам'яті, через «хепенінг». Але головна особливість цієї пам'яті полягає у тому, що на відміну від пам'яті про «Велику Вітчизняну війну», ця пам'ять створюється на наших очах і поки буде існувати такий режим, в основі якого лежать шовіністичні імперські ідеї, війна. Завжди будуть з'являтися нові ветерани, яких потрібно буде шанувати, і які, так само як і їх прадіди будуть боротися «скільки хватало сил, до последнего патрона, до последней капли крови»⁵⁵.

Але крім ідеї героїчної жертвності в ім'я держави, ще одним важливим завданням «Безсмертного полку» — є створення та власне відображення уявлення Кремля про російську націю.

⁵⁵ Военный парад на Красной площади. Президент России. URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/57436> (дата звернення: 27.05.2023).

Дар'я Дугіна - дочка відомого пропагандиста та популяризаторка ідеї неоевразійства Олександра Дугіна, в останній своїй версії проголосила головну ідею, яку собою уособлює не тільки «Безсмертний Полк», але «Русский мир» загалом — «Коли мертві живуть разом із живими, ось це Новоросія. Коли щодня когось ховають, хтось гине»⁵⁶ (переклад наш – А.Б.) Схожу думку стосовно єдності нації 200 років тому проголосив британський філософ Едмунд Берк, який застав Велику Французьку Революцію та спроби її ідеологів створити новий образ французької нації, у своїй роботі «Роздуми про Французьку революцію» «...партнерство не лише між тими, хто живе, але між тими, хто живе, тими, хто помер, і тими, хто має народитися»⁵⁷ (переклад наш – А.Б.).

Марш «Безсмертний полк» ідеально відображає ці обидва визначення — живі носять фотографії померлих — разом з обіцянкою, що їхні жертви ніколи не будуть забуті в процесі розбудови нації. Але у випадку з Російською Федерацією, то вона сама продукує померлих для своєї ідеологічної машини. Відбувається не просто пошук, а процес створення «мертвих» для живих. Серія вересневих терактів 1999 році стали початком першої Чеченської Війни, історія про розіп'ятого хлопчика з Донбасу, активізація української дрг у Брянській області є лише одними з небагатьох фактів у цій «фабриці смерті». А головною особливістю є відсутність необхідності легітимізації якихось дій, в нашому випадку розв'язання загарбницької війни, головна ідея полягає у консолідації суспільства навколо «мертвих». За них потрібно помститися. Тому головним акцентом під час міліарних акцій у Росії робиться саме на ветеранах, живих чи мертвих, не має різниці, бо саме вони є живим уособленням, правильності прийнятих рішень

⁵⁶ Победим или сдохнем: Новый прогноз Александра Дугина . . ., Режим доступу: URL https://www.youtube.com/watch?v=jN80cBk6ZxQ&ab_channel=%D0%A6%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%A2%D0%92 (дата звернення: 20.05.2023)

⁵⁷ Burke, Edmund (1790). Reflections on the Revolution in France, And on the Proceedings in Certain Societies in London Relative to that Event. In a Letter Intended to Have Been Sent to a Gentleman in Paris., P-80.,Режим доступу: URL <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3113/burke/revfrance.pdf>

та підтвердженням «правильності» та легітимізації скоєних подій. Саме ці люди були не просто свідками, а учасниками подій, якій зіграли важливу роль у вибудові російської державності. Мертвий ветеран — мученик, живий — символ перемоги, а разом — приклади для наслідування.

Головне це запусити цей маховик і користуватися простим правилом, що чим більше буде жертв, тим більше буде бажаючих «продовжити їх справу» або помститися. Ніхто вже не буде воювати, згадуючи подвиги прадітів у часи другої світової. Безумовно у контексті колективної пам'яті це дуже важливо, але ще важливіше для сучасної ідеології Росії побудувати таке фамільне дерево, скоріше замкнене коло, в якому прадіт знищував нацистів та їх поплічників, дід — «душманів» в Афганістані, батько - терористів-чеченців, а син пішов вбивати укро-фашистів/бандерівців/терористів. І таке коло може існувати вічно, як будуть створюватися вороги, так і будуть з'являтися ті, хто йдуть їх знищувати. Наявність такого роду кровоточивої рани - запорука успіху будь-якого тоталітарного режиму.

Націотворчу дихотомію так само можна прослідкувати на ставлення пострадянських країн до Маршу у контексті широкої проблематики - окупації цих країн двома головними диктаторськими режимами ХХ століття. Для більшості країн, що вийшли, а точніше вирвалися з полону Союзу, що німецька, що радянська армії розглядалися як окупаційні. Комунізм був аналогічним нацизму і виконував так ж саму роль іноземного окупаційному режиму, який мав на меті використати людську та матеріальну ресурсні бази задля побудування всесвітньої комуністичної держави. Це призвело до того, що більшість країн постарадянського простору мають відверто антикомуністичну, антирадянську, а тепер і антиросійську позицію. А початок повномасштабного вторгнення продемонстрував справжні наміри Росії.

Особливо важливим у цьому враховувати український контекст. Програвши у національно визвольних змаганнях Україні був насаджений образ провини за спротив, який вона чинила, не бажаючи підкорятися

більшовиками. Поразка у Національно Визвольних Змаганнях і подальша окупація зі спробами боротьби за свою державність такими організаціями як ОУН/УПА, разом з безперервними репресіями, сформували світоглядну позицію у культурному просторі тих, хто називає себе «великоросами» концепцію, що Україна не має права займати рівне місце поряд з учасниками антигітлерівської коаліції, бо вона була лише складовою СРСР, а будь-які спроби заперечити цей факт, Росія апелювала тим, що українці були приспівниками нацистів, бо Бандера «співпрацював» з нацистами, а отже і був нацистом, а у зв'язку з тим, що Бандера — національний герой, значить і українці нацисти.

Врешті решт, як зазначає О.Лисенко «...у сучасних Росії та Білорусі на офіційному рівні значно легше звертатися до міфології перемоги, оскільки там відсутній рівний за силою національний наратив, що спирався б на національну традицію, регіональну пам'ять, на відміну від України, де наратив націоналістичного підпілля конкурує з наративом Великої Вітчизняної війни»⁵⁸.

Але у будь-якому випадку відмова від радянського спадку є наріжним каменем побудови національної ідентичності цих нових незалежних держав. Те, що Кремль святкує як незаперечну перемогу над фашизмом, вони оплакують як початок радянської окупації. У той час як європейці зі скорботою у серці кажуть «Ніколи знову» росіяни кажуть «Можемо повторить».

Акції «Безсмертного полку», які проводяться у колишніх радянських республіках існують для закріплення ідеї «Русского мира» та відродження духу єдності між «руськими» та усіма тими, хто зараховує себе до «людини радянської» та потенційно може стати русским або вже ним став, при цьому живучи поза межами Росії. За визначенням Фонду «Русский мир», учасником «Русского мира» може бути практично кожен: «Русский мир — це не лише

⁵⁸ Лисенко О. Подолання міфу війни або від якої спадщини ми відмовляємося //Укр. істор. журнал, 2015, №2. С.6 ., Режим доступу: URL <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/109383/02-Lysenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.05.2023)

росіяни, не лише росіяни, не лише наші співвітчизники у країнах ближнього та далекого зарубіжжя, емігранти, вихідці з Росії та їхні нащадки. Це ще й іноземні громадяни, які розмовляють російською мовою, вивчають чи викладають її, всі ті, хто щиро цікавиться Росією, кого хвилює її майбутнє»⁵⁹.

Вшанування пам'яті загиблих і якщо бути конкретним, то загиблих учасників бойових дій, є головним об'єктом Маршу. Центральне місце займає символ масового героїзму, який граничить з масовими стражданням, що у сукупності передає фрагмент з відомою пісні — «Мы за ценой не постоим». Кульмінаційним моментом у розбіжностях між сприйняттям історія Заходом та СРСР/Росією стала повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року, з цього моменту на перший план виходить боротьба за інтерпретацію російсько-української війни.

Саме війна дала сильний поштовх до активного розвитку Культа Смерті. Якщо раніше акції пов'язані з Безсмертним Полком використовували образ виключно учасників Другої Світової війни, то згодом ці «образи» переросли в багаторазову акцію, яка не прив'язана до конкретної пам'ятної дати. Російська пропаганда почала процес масового створення нових, живих, і не тільки, героїв так званої «Спеціальної військової операції». Які, так би мовити, на власному прикладі вже у XXI столітті демонструють, що вони як і їх прадіди багато десятиліть тому ведуть боротьбу проти, «нових нацистів», якими авжеж є ми з вами — українці. І вже нові герої — нової війни вимагають від своїх співгромадян самопожертви заради вищої мети — перемоги над новим-старим ворогом.

Яскравою демонстрацією цьому може стати два вірші. Обидва є елементами пропаганди направленої на розповсюдження ідеї жертвності та неодмінної поразки ворога. Перший написаний Олександром Твардовським і описує події 1942 під час боїв за Ржев, інший — знайдений у березні 2022

⁵⁹ Концепция Русского мира как цивилизационный проект XXI века. Курская православная духовная семинария. URL: <http://kurskpbs.ru/articles/kontseptsiya-russkogo-mira-kak-tsvilizatsionnyy-proekt-khkhhi-veka/> (дата звернення: 27.05.2023).

року українськими військовими, який російський окупант написав на своєму
військовому квитку

Нет, неправда! Задачи

Той не выиграл враг.

Нет же, нет! А иначе,

Даже мертвому, - как?

И у мертвых, безгласных,

Есть отрада одна:

Мы за родину пали,

Но она -

Спасена.⁶⁰

«Читай укроп: в бою сгореть я рад!

Смотри своим хайлом, пока что целым,

Какой за мной записан автомат,

Какие были у меня прицелы.

Тебе еще среди трусливых морд

С культями рваными вжиматься по окопам.

Я мертв - но даже в смерти ЗОЛ и ГОРД!

Всем мир! России слава! Смерть укропам!»⁶¹.

Російська пропаганда використовує увесь свій інструментарій у створенні картини завзятої, майже безпрецедентної боротьби після Великої Вітчизняної війни, яку сьогодні веде «русский солдат». І вона продовжує розповідати про винятковий героїзм російських солдатів, які «ціною власного життя знищили кілька танків і БМП», «вийшли з одним кулеметом проти всього загону», «збили зграю Байрактарів» тощо. І кожен день пропагандистські інтернет-видання спішать розповісти своїм читачам про

⁶⁰Твардовский Александр Трифонович - Я Убит Подо Ржевом - Poems.net.ua. Poems.net.ua. URL: https://poems.net.ua/poet/Твардовский_Александр_Трифонович/Я_Убит_Подо_Ржевом (дата звернення: 27.05.2023).

⁶¹ Особые отметки. dragon_first_1 – LiveJournal. URL: <https://dragon-first-1.livejournal.com/56248.html> (дата звернення: 27.05.2023)

нових і нових героїв, подвиги яких стають не менш легендарними ніж аналогічний пропагандистський подвиг радянського льотчика Гостела у часи Другої Світової війни.

Говорячи про акцію Безсмертного Полку ми повинні торкнутися теми так званого «Победобесія» — комплексу норм та практик, приурочених до 9 травня - найбільшої пам'ятної дати у колективному досвіді всіх русских. Це «свято» є однією з найбільш показових того як функціонує культ смерті. Як ми вже писали раніше елемент вшанування ветеранів грає дуже вагомий аспект, але не останній. Головним чином це позначається на тому, що комплекс цих подій у суспільстві сприймається саме як «свято», а не «роковини». Акцентування уваги саме на перемозі деформує сприйняття історії.

Під час масових гулянь люди вибираються у військову форму Другої Світової, одягають своїх дітей, пишуть переможні гасла на автомобілях та власне займаються відтворенням цієї перемоги у мініатюрі. Ми не зустрінемо жодну сумну людину. Безумовно в умовах повномасштабного вторгнення російська влада через об'єктивні причини мусила перенести таку подію як Безсмертний Полк у площину інтернет — місця більш контрольованого, бо у зв'язку великою кількістю втрат на фронті — акція марша могла привернути до себе багато уваги і зруйнувати концепцію про те, що «потерь нет». Цей формат абсолютного заперечення теж є дуже цікавим проявом культу смерті.

Разом з цим у 2022 році перші організатори цієї акції відмовились від неї, заявивши, що «Безсмертний полк — недержавна та неполітична громадянська ініціатива. Йому чужа будь-яка ідеологія, тому що жодна ідеологія не більша за ідею світу, заради якого десятки мільйонів людей різних країн віддали свої життя під час Другої Світової війни»⁶² (переклад наш – А.Б.) Водночас після року з моменту повномасштабного вторгнення

⁶² Ткач Ю. Создатели Бессмертного полка открестились от проведения акции и заявили о подмене ее первоначального замысла Режим доступа: URL <https://nikvesti.com/ua/news/politics/246699> (дата звернення 20.05.2023)

влада в РФ відмовилася від проведення звичного для них маршу⁶³ у різних містах і особливо у Москві. Ми можемо припустити, що за більше ніж рік повномасштабного вторгнення кількість загиблих військових у якості вже кольорових портретів могли перевести цю «акцію» з формату симулятивного значення у формат траурного маршу, що очевидно є неприйнятним для режиму.

Безумовно, найкращим проявом цього «дивізу» є ніщо інше як мавзолей на Червоній Площі, в якому знаходяться рештки, власне одного з головних переможців Революції 1917 року, до недавнього часу, а саме до 1961 року, там знаходилися рештки іншого «переможця», на цей раз «героя» «Великої Вітчизняної Війни» — Сталіна. Це дуже показовий приклад того, як власне «герої» займають головні місця у центрі країни. І буквально виступають прикладами для наслідування, це же не кажучи про марш «Бессмертного полка» та політики яку проводить Прігожин і яку ми будемо розглянемо у наступних розділах. Щобільше, вони(тіла) виступають у якості символу релігії — це моці «святих», якщо розглядати комунізм як релігію. Водночас, це відображає парадокс — православне суспільство спокійно ставиться до того, що на центральній площі країни мало того, що лежить труп, але й труп людини, яка все життя виступала за створення антирелігійного суспільства

Говорячи про мотиваційний аспект самопожертви, ми повинні сказати про те, що ніхто про цю самопожертву не каже напряду. Російська пропаганда користується потужним інструментарієм для того, щоб мотивувати людей йти на війну. Головний акцент робиться на людях з глибинки, яким обіцяють такі суми грошей, які вони і за все своє життя не зможуть заробити, це підкріплюється постійним наголошуванням на тому, що навіть, якщо ви загинете, то це буде самопожертва в ім'я батьківщини. Найпоказовіше це відображає патріарх Кирил, який мотивує вірян тим, що

⁶³ Украинская правда. В России решили обойтись без шествия “Бессмертного полка” в День Победы. Украинская правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2023/04/18/7398346/> (дата звернення: 27.05.2023).

«Христос воскрес і всі разом з ним воскреснемо, і життя вічне, а тому йдіть сміливо виконувати свій військовий обов'язок. І пам'ятайте, що якщо ви життя своє поклали за Батьківщину, за друзі своє, то ви будете разом з Богом у його Царстві, у його славі, у його вічному житті»⁶⁴ (переклад наш – А.Б.)

Врешті сама Російська Федерація керується принципами, про які на Нюрнберзькому трибуналі казав Герінг «...завжди можна змусити коритися фюреру. Це не важко. Потрібно лише одне — заявити народу, що на його країну напали, звинуватити всіх пацифістів у відсутності почуття патріотизму і стверджувати, що вони наражають країну на небезпеку. Такий метод спрацьовує у будь-якій країні»⁶⁵.

Отже, у розділі зроблено комплексний аналіз руху «Безсмертний полк» і його роль в ідеології сучасної Росії. Досліджуючи його походження, мотиви та вплив на суспільство, ми отримали уявлення про те, як «Безсмертний полк» служить складовою у коректному вшануванні пам'яті полеглих солдатів і прославляє їхню найвищу жертву. У цьому розділі підкреслено незмінне значення героїзації смерті та ролі «Безсмертного полку» у формуванні суспільних цінностей, політичних наративів і колективної свідомості в ідеологічному ландшафті сучасної Росії.

⁶⁴ Патриарх Кирилл пообещал военным вечную жизнь в случае гибели за Родину. БИЗНЕС Online. URL: <https://www.business-gazeta.ru/news/512691> (дата звернення: 27.05.2023).

⁶⁵ Гилберт Г. М. Нюрнбергский дневник / пер. с англ. А. Л. Уткина. — М.: Вече, 2012. — С-90. (Военный архив : ВА). ISBN 978-5-9533-5337-3: URL http://loveread.ec/view_global.php?id=74235 (дата звернення 20.05.2023)

РОЗДІЛ. II. Культурні особливості та формування ідентичності в Росії

II.1. Імперський Проєкт

Імперський проєкт, укорінений в історичній спадщині Російської імперії, охоплює прагнення до територіальної експансії, культурного домінування та збереження сильної централізованої держави. У цьому контексті танатолатрія постає як складова ідеології, що сприяє побудові нарративу, який наголошує на жертвовності, стійкості та витривалості нації. «Русские» вважають, що «Киев — мать городов русских», Петро 1 — «собиратель русских земель»⁶⁶, Борис и Гліб разом з Феодосієм Печерським — є «первыми русскими святыми»⁶⁷, що українці завжди були «русскими»⁶⁸, що «Крым — споконвіку русская земля, а Севастополь — «русское місто»⁶⁹, можна нескінченно наводити приклади того, як російська, точніше «русская» пропаганда створює образ «русских» як тих, чії пращури жили в межах сучасної України, Росії, Білорусі ледь не тисячу чи навіть більше років тому.

Завдання пропаганди у Росії - продемонструвати, що «споконвіку тут жили русские люди»⁷⁰ і, що власне ці «русские», зокрема Ленін і вигадав

⁶⁶Встреча с молодыми предпринимателями, инженерами и учёными. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/68606> (дата звернення: 27.05.2023)

⁶⁷Духовные, державные и культурные святые России. Всемирный Русский Народный Собор - ВРНС. URL: <https://vrns.ru/news/dukhovnye-derzhavnye-i-kulturnye-svyatyni-rossii/> (дата звернення: 27.05.2023).

⁶⁸Живу, сражаюсь, побеждаю! Правила жизни на войне. Блог Олега Матвейчева – ЖЖ. URL: <https://matveychev-oleg.livejournal.com/14170355.html> (дата звернення: 27.05.2023).

⁶⁹Путин: Крым – исконно русская земля, здесь все пронизано нашей историей. ГОРДОН: Всі новини України за останню годину. URL: <https://gordonua.com/news/politics/Putin-Krym-iskonno-russkaya-zemlya-zdes-vse-pronizano-nashey-istoriey-14356.html> (дата звернення: 27.05.2023).

⁷⁰ДС редакция. Отношение к русским в Украине сравнимо с применением оружия массового поражения, – Путин – DSnews.ua. «Ділова столиця» українською – найсвіжіші новини України та світу. URL: <https://www.dsnews.ua/world/otnoshenie-k-russkim-v-ukraine-sravnimo-s-primeneniem-oruzhiya-massovogo-porazheniya-putin-30062021-429766> (дата звернення: 27.05.2023).

українців⁷¹. Керуючись імперсько-шовіністичною політикою та образом «старшого брата», «русские» не можуть не вважати себе нащадками Русі. Говорячи про власне сам етнонім «Россия», то «слово Россія, було на початку книжним, риторичним, подібним до того, як Франція називалася Галлією, Польща - Сарматією, Німеччина - Германією, Угорщина — Паннонією і т. д. З половини XVII ст. вона стала офіційною, але загальноживаним народним словом не зробилася до пізніших часів»⁷².

«Нова церква називалася руською, оскільки були ще грецька, болгарська, сербська та інші православні церкви»⁷³, у СРСР, про «русских» «першим заговорив історик В. Мавродін, якого справедливо називають ідеологом російського сталінського імперіалізму»⁷⁴ (переклад наш – А.Б.) «Рускіє» монополізували образ єдиного нащадка Русі. Апелюючи на тому, що «російська мова є скріпою цивілізаційного простору СНД»⁷⁵ (переклад наш – А.Б.) При цьому не бажаючи визнавати те, «русский язык» — не те саме, що і «русский», хоча про цю різницю писав ще у 16 столітті італійський дипломат Антоніо Поссевіно «Jam quod attinet ad Sacrum, officiaive Divina haec omnia Rutenice, seu potius lingua Moscovitica recitantur, quae fere prorsus eadem est, qua subditi Poloniae Regis Rutheni utuntur»⁷⁶.

Ми наводимо саме оригінальний варіант роботи, бо у випадку з перекладом російської мовою ми стикаємося з черговим викривленням історія, адже там пишеться, що «lingua Moscovitica» це не «Московська

⁷¹ «Наши действия – это самозащита». Как школьные учителя должны оправдывать вторжение в Украину – методичка. Медиазона. URL: <https://zona.media/article/2022/02/28/propaganda-lessons> (дата звернення: 27.05.2023).

⁷² Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи та правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски» Режим доступу: URL <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt09.htm> (дата звернення 20.05.2023)

⁷³ Там само.

⁷⁴ Украдене ім'я: Чому русини стали українцями (вид. 2001) - Євген Наконечний - Тека авторів - Читиво. Читиво. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Nakonechnyi_Yevhen/Ukradene_imia/ (дата звернення: 27.05.2023).

⁷⁵ Путин назвал русский язык скрепой цивилизационного пространства СНГ. Interfax.ru. URL: <https://www.interfax.ru/russia/797516> (дата звернення: 27.05.2023).

⁷⁶ *Historiae Ruthenicae scriptores exteri saeculi XVI.* Google Books. URL: https://books.google.com.ua/books?id=nMrAAAAAYAAJ&pg=RA9-PR16&hl=uk&source=gbg_toc_r&cad=4#v=onepage&q=dipl&f=false (date of access: 27.05.2023).

мова», а «Русский язык»⁷⁷, в той час, як «omnia Rutenice» — не «русинська мова», а «слов'янська»⁷⁸. Користуючись цими історичними викривленнями, Путін використовує мову як ще один інструмент для геополітичного впливу та виправдовування ідеологія «Русского мира».

Як ми бачимо, імперсько-шовіністичний проект створив ідеологію, яка ґрунтувалася не тільки навколо домінантної мови та держави, але й також домінантного етносу, яким сьогодні бажають себе бачити «русские», бо до так історично склалося, що раніше вони називали себе «великоросы».

Ще у 2012 році, за 2 роки до анексії Криму і за більше ніж 10 років до публікації Путіним свого програмного документу «Про єдність», «Інститутом країн снд» була видана монографія в якій зазначалося наступне: «Радянська історіографія провела всю підготовчу роботу, відібравши російське ім'я у білорусів та українців (малоросів) залишивши його тільки за великоросами. Закріплений у період радянської історії міф про три братні народи приховували головну правду, що це один народ — російський, чия національність була заміщена географічними назвами території проживання: Україна — українці, Білорусь — білоруси, Росія — рускіє»⁷⁹.

Якщо до 24 лютого статті Путіна «Про історичну єдність руских та українців» представлялася як черговий ревізійністський та експансіоністський погляд уряду Росії, то після початку вторгнення вона стала інструкцією до дій та власне виправданням так званої «СВО».

«Коренізація, безумовно, відіграла велику роль у розвитку та зміцненні української культури, мови, ідентичності. Водночас під виглядом боротьби з так званим російським великодержавним шовінізмом українізація найчастіше нав'язувалась тим, хто себе українцем не вважав. Саме радянська національна політика — замість великої російської нації, триєдиного народу, що

⁷⁷ Поссевино А. Московия. Книга I. О делах московских, относящихся к религии // Исторические сочинения о России XVI в. М.: МГУ, 1983 Режим доступу: URL <https://www.vostlit.info/Texts/rus5/Possevino/frameset11.htm> (дата звернення 20.05.2023)

⁷⁸ Там само.

⁷⁹ Языковое равноправие на Украине: проблемы и возможности. – Институт диаспоры и интеграции (Институт стран СНГ), – М., 2012 Режим доступу: URL <https://i-sng.ru/img/2020/10/b8715b81e87dc3f2996b59b5baf0627f-5.pdf> (дата звернення 20.05.2023)

складалася з великоросів, малоросів та білорусів, — закріпила на державному рівні положення про три окремі слов'янські народи: російський, український та білоруський»⁸⁰.

Путін, будучи уосбленням усіх імперсько-шовіністичних позицій по відношенню до інших націй, апелює термінами, направленими виключно на переслідування власних інтересів. Автор не розділяє «мрію», яка була сформована у його голові з об'єктивною реальністю. Яка передусім пов'язана з етнічними та мовними процесами, політикою Російської Імерії та Радянського Союзу стосовно інших націй — переслідування, депортації, лінгвоцит.

Мета статті Путіна це заявити права Росії та своїй права на всі території та народи, про які йде мова. Цю заяву потрібно сприймати як комплексне бажання деформувати минуле пов'язане з бажанням знищити теперішнє та майбутнє самобутніх народів: білорусів, українців. Путін не даремно робить акцент на подіях ХІХ — початку ХХІ ст. — це часи коли в Україні проходили найбільші вагомні процеси націотворення, які одна зазнали краху. Але тим не менш, впилнули на політику СРСР, яке власне і проявилось у створенні Української РСР, впроваджені політики «коренізації» — українізації. Знаючи все це, більшовицька влада пішла на ці компроміси.

Стаття відображає прихильність Путіна до російської імперської історії та її «історіотворчої» долі визначати долю українського та білоруського народів. Путін замовчує незручні для Росії події та подає інші упереджено чи відверто спотворено, маючи на меті легітимізувати вплив Росії на українське суспільство.

Отже, ми можемо стверджувати, що імперський проєкт, слугує орієнтиром для функціонування танатолатрії. Тобто завдяки цьому «проєкту» Росія має так звану «дорожню карту» для розгортання танатолатрії інструмента у досягненні поставлених цілей.

⁸⁰ Стаття Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев» Режим доступа: URL <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (дата звернення 20.05.2023))

II.2. «Русский мир»

Але культ смерті не можна розглядати поза ідеологічною парадигмою «Русского мира». Перш за все, це передача від одного покоління до наступних норм поведінки, ідей і цінностей, яких повинні дотримуватися всі члени спільноти. Процес передачі відбувається через наявні інституції, вони ж здійснюють контроль над традиціями: визначають, що є нормою, а що ні. Разом з цим у суспільстві існує певний рівень соціального контролю, який встановлює певні моральні стимули та санкції відповідно для підтримання та/або порушення чинних норм. Сьогоднішня Росія є прикладом того, як країна формує нову ідеологічну парадигму у зв'язку з тим, що механізми соціального контролю були практично демонтовані разом з установами, які їх підтримували.

У зв'язку з рядом історичних подій, які відбулися у ХХ столітті, зокрема НЕП, колективізацію, індустріалізацію та релігійну деідеологізацію, селянські та релігійні громади були якщо не повністю знищені, то втратили увесь свій вплив. Унікальність формування парадигми «Русского мира» полягає в тому, що ми не можемо говорити про зміну або створення нових інституцій у сучасній Росії не тільки після розпаду СРСР, але й зникнення Російської Імперії, а до цього Московського Царства, ми маємо справу інституціями, які адаптувалися, але не змінювалися чи будувалися з нуля.

Ні Путін, ні Гундяєв, ні інший російський пропагандист та лідер суспільної думки не винайшов цю концепцію з нуля. Вона існувала скільки існувала російська держава, лише з одним зауваженням - на різних етапах свого існування цей концепт мав різні назви: У часи Імперії - імперські ідеї шовінізму та боротьби з народами, які не бажали підкорятися, у часи СРСР - ідеї світу в якому соціалізм та комунізм є єдиною можливістю існування правильного світопорядку і бажання допомогти усім, хто так само як і союз розділяють це бачення, сучасна Путінська Російська Федерація, яка апелює

до проголошеної Путіним тези, що «Рускій мір може і повинен об'єднати всіх, кому дорого російське слово і російська культура, де б вони не жили, в Росії чи за її межами. Найчастіше вживайте це словосполучення — «русский мир»⁸¹. Навіть дослівно перекладаючи термін «Рускій мір» - «рускій світ», ми бачимо основну ідею, яку він несе — «світ», світ який потрібно підкорити, завоювати якщо не культурно, то шляхом зброї. «Світу — спільного для людей різних національностей та конфесій»⁸².

«Майже все життя колективного несвідомого регулюється догматичним архетиповими уявленнями та протікає у жорстких рамках символіки віри та ритуалу» — писав Густав Юнг⁸³, тому не дивно, що у 2022 році під час концерту на честь «приєднання до Росії колишніх українських територій»⁸⁴ зі сцени звучить глас «Гойда»⁸⁵, який востаннє хіба що можна було почути за часи правління царя Івана Грозного, про його правління, зокрема писав італієць Алессандро Гваньїні у «Описі Московії», — «...здійснивши це вбивство, виходить перед очі государя з закривавленими мечами і руками і зі своїм тріумфуючим вигуком «Гойда, гойда!»⁸⁶ (переклад наш – А.Б.) Як тодішнє «гойда» позначало смерть за наказом царя, сьогоdnішній вираз «Гойда» не став абстрактним заклик до дії — це конкретний призов — призов до вбивства, який пролунав з центральної площі країни з уст людини Івана Охлобистіна, який у фільмі про Івана Грозного грав блазня. Беручи на себе образ провокатора у фільмі Охлобистін продовжує виконувати цю роль, але тепер вже зі сцени. Але крім гасла

⁸¹ Всемирный конгресс соотечественников, проживающих за рубежом : вступительное слово президента Российской Федерации Владимира Путина на Всемирном конгрессе соотечественников, проживающих за рубежом. — 2006. — 24 октября: Режим доступа: URL <http://www.dxb.ru/project/re/detail.php?ID=283> (дата звернення 20.05.2023)

⁸² Послание Федеральному Собранию Российской Федерации Президента России Владимира Путина. — 2007. — 27 апреля., Режим доступа: URL <https://rg.ru/2007/04/27/poslanie.html> (дата звернення 20.05.2023)

⁸³ Архетип и символ / К.Г. Юнг. — Москва : Ренессанс, 1991. — Об архетипах коллективного бессознательного. — (Страницы мировой философии) Режим доступа: URL <https://gtmarket.ru/library/basis/4229/4232> (дата звернення 20.05.2023)

⁸⁴ «Это наша исконно русская земля»: как Красная площадь встречала Путина, Газманова и «Любэ». БИЗНЕС Online. URL: <https://www.business-gazeta.ru/article/565459> (дата звернення: 27.05.2023).

⁸⁵ Иван Охлобистин - Гойда (оригинал) Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=ygbEqLfKF2Q&ab_channel=%D0%9C%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0 (дата звернення 20.05.2023)

⁸⁶ Гваньини А. Описание Московии / Пер. с лат. Г. Г. Козловой. — М.: «Греко-латинский кабинет» Ю. А. Шичалина, 1997. — 176 с Режим доступа: URL <https://coollib.com/b/467506/read> (дата звернення 20.05.2023)

«гойда» як заклик, який йде від царя, у соціальному середовищі цей вислів з трансформувався у «айда».

Іншим важливим прикладом усталеності традицій — є спадкоємність історичного сприйняття «Ми перетворилися на іншу країну повністю. І те, що напрацьовувалося протягом тисячі років, значною мірою було втрачено»⁸⁷ (переклад наш – А.Б.) За 200 років до цього про цей «наробіток» висловилися Герцен та Солженіцин. Перший сказав, що «Рускій, хоч би якого звання не був, обходить або порушує закон усюди, де це можна зробити безкарно; і так само чинить уряд», другий — «Якщо я засну і прокинуся через сто років і мене запитують, що зараз відбувається в Росії, я відповім: п'ють та крадуть».

У сьогодшній Росії майже відсутній опір у спробі реформувати світогляд. Створені соціальні інститути настільки сильно захищають усталені ментальні традиції, що будь-яка спроба піти проти них викликає суспільній осуд і відповідно оперативні дії з боку держави стосовно придушення будь-якого волевиявлення, яке не скеровано по вертикалі. Систематичні колапси російської державності, створили сприятливі умови, для того, щоб до влади приходили шарлатани: Лжедмитрій, Пугачов, Распутін , період панування радянської влади зміг розірвати цей ланцюжок.

Відповідно до тріади «православ'я, самодержавство, народність» русские вважають себе тісно пов'язаними з державною релігією — православ'ям, і відповідно самодержавством, яке є безальтернативною умовою існування Росії. У цьому контексті важливим є напрацювання графа Уварова та його «Теорія офіційної народності». Уваров, який був міністром освіти за царя Миколи I, висунув цю теорію як відповідь на зростаючі націоналістичні рухи в різноманітній Російській імперії. Його теорія була спрямована на вирішення проблем збереження єдності та стабільності, одночасно враховуючи культурне та етнічне розмаїття всередині імперії.

⁸⁷ Путин назвал распад СССР трагедией и «распадом исторической России». РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/12/12/2021/61b5e7b79a7947689a33f5fe> (дата звернення: 27.05.2023).

Він стверджував, що вищезгадані принципи формують ядро російського суспільства, забезпечуючи основу для управління та соціальної згуртованості. Православ'я представляло панівну релігійну віру, самодержавство посилялося на централізовану владу царя, а національність визнавала різноманітні етнічні групи в імперії. Теорія Уварова прагнула створити єдину російську ідентичність, засновану на верховенстві російської культури та православної церкви. Він наголошував на важливості лояльності до царя та держави, водночас визнаючи унікальний внесок різних етнічних груп в імперію. Але історія Росія є демонстрацією того, наскільки активно тут працює ідеократія. Якщо сьогодні для Путіна та Росія НАТО це головна загроза, то у 2000 році Путін виступав за вступ⁸⁸ Росії до НАТО.

Отже, концепція «Русского міру» виступає головним майданчиком для уніфікації свідомості нації і подальшого формування на цій основі танатолатричних засад.

ІІ.3. «Русофобія» як спосіб легітимізація Танатолатрії»

У контексті русского мира дуже вагомим є термін «русофобія», який активно використовує Росія, коли справа стосується легітимізація будь-якої своїх дій, як у межах Росії так і поза її кордонами. Одразу варто зазначити ірраціональність самої назви «русофобія», тобто страх перед рускими. Але цей «страх» формує лише російська пропаганда і лише для свого внутрішнього користувача, у світобаченні когось Росія повинна виступати непереможною країною, яку всі поважають. Разом з цим, на зовнішній сфері, цей термін використовується у контексті утисків російськомовних і загалом інтересів Росії.

⁸⁸Lenta.ru. Путин не исключает вступления России в НАТО. Lenta.RU. URL: https://lenta.ru/news/2000/03/05/putin_bbc/ (дата звернення: 27.05.2023).

Цей термін продовжують використовувати у політичному дискурсі та пропаганді. Російський уряд часто звинувачує іноземні країни, особливо західні, в антиросійських настроях і використовує це як виправдання своїх дій на світовій арені. Російський уряд та його засоби масової інформації часто зображують Росію як жертву зовнішньої агресії та ворожості та зображують її дії як оборонні, а не агресивні.

Наприклад, звинувачення в «русофобії» використовувалися для виправдання російської анексії Криму і подальшу окупацію ОРДЛО і власне початок повномасштабного вторгнення у 2022 році. Поняття «русофобія» також часто використовується, щоб заглушити внутрішнє інакомислення та критику влади. Критиків Кремля часто звинувачують у «антиросійських» чи «русофобських» настроях, і в результаті цього можуть загрозувати переслідуванням, ув'язненням або навіть фізичною ліквідацією. Коли Європейський Союз та інші країни Заходу запровадили санкції проти Росії після анексії Криму в 2014 році, російський уряд зобразив ці санкції як доказ «русофобії» та ворожості Заходу до Росії.

Отже, ідея «русофобії» відіграє значну роль у формуванні політичного дискурсу та пропаганди в сучасній Росії. Дуже доречним є виступ Тімоті Снайдера на засіданні ООН, де він розібрав російську «русофобію» на складові і довів, що російська політика базується на абсурді та ірраціональній, «Термін «русофобія» — це імперська стратегія, яка має переключити тему з реальної агресивної війни на почуття агресора, таким чином усуваючи існування і досвід людей, яким завдано найбільшої шкоди»⁸⁹.

II.4. Кордони Танатолатрії

⁸⁹ "Русофобия" як аргумент РФ для геноциду: виступ Тімоті Снайдера на Радбезі ООН. Texty.org.ua - статті та журналістика даних для людей – Тексти.org.ua. URL: <https://texty.org.ua/fragments/109208/rusofobiya-yak-argument-rf-dlya-henocydu-vystup-timoti-snajdera-na-radbezi-oon/> (дата звернення: 27.05.2023).

Ми не даремно акцентуємо увагу на розпаді СРСР як найбільшої катастрофи для сучасної Росії. І справа не тільки в тому, що таку думку поділяє Путін, колапс радянської системи врешті створив умови, в яких Путін отримав владу. На зміну ідеї країни, в якій пролетаріат зміг перемогти у боротьбі за владу і комунізм вже виднівся на горизонті — прийшла порожнеча та відсутність розуміння, а що робити далі? Вона породила унікальні можливості для маніпулювання масовою свідомістю та конструювання будь-яких суспільних настроїв, якими б суперечливими вони б не були.

Тому не дивно, що пострадянське суспільства активно користувалися шахраї, на зразок Мавроді, Кашпіровського, Чумака та Джуни, а сьогодні на центральний телеканал запрошують екстрасенсів, які прогнозують яким чином і скільки ще буде тривати війни⁹⁰. Але усіх їм можна порівняти з дітьми у пісочниці. Саме в цій ситуації ідеологічної плутанини Володимир Путін став новим фактором влади, який спирався на єдино правильне світобачення — світобачення того, що «Росія завжди була спільною справою, а не національністю. Іншими словами, нашою національністю була наша Імперія, об'єднана спільною битвою і спільною працею»⁹¹ (переклад наш – А.Б.). Репресивна система СРСР та депресивний стан, який виник після його розпаду викликав у його мешканців бажання «втекти» та крім усього іншого знайти товариша по недолі.

Ми повинні приділити частину нашої роботи ролі російського патерналізму. Зауважимо лише, що формування і домінацію патерналізму можна простежити до XVIII століття та часів правління Петра Великого. І для нас показовим є факт того, що якщо для цього історичного періоду абсолютизм як форма монархії була нормою у країнах Європи, то у XIX

⁹⁰Военный экстрасенс сказал, когда закончится СВО на Украине., Режим доступу: URL <https://www.vesti.ru/article/3231823> (дата звернення 20.05.2023)

⁹¹Лариса Якубова, Володимир Головка, Яна Примаченко Русский мир на Донбасі та в Криму: історичні витоки, політична технологія, інструмент агресії: (Аналітична доповідь). – Київ, 2018. – 227 с.: URL https://shron1.chtyvo.org.ua/Yakubova_Larysa/Russkyi_myr_na_Donbasi_ta_v_Krymu_istorychni_vytoky_politychna_tekhnolohiia_instrument_ahresii_Anali.pdf? (дата звернення 20.05.2023)

століття вона стала анахронізмом. Як ми можемо судити сьогодні, будь-які спроби подолати цю усталеність традицій зазнали краху і навіть сьогодні є показовим вислів, що «русский либерал заканчивается на украинском вопросе».

Антагоністичне бачення усього, що не належить Росії міцно укорінолося у свідомості правлячого класу, який зробив державоформуючими гасла, «Наша цивілізація самобутня, має свій шлях»⁹² (переклад наш – А.Б.), яке поєднано з тим, що Росію хочуть «столкнуть с избранного пути на построение многополярного мира»⁹³. Сьогодні, як і в XIX столітті, в Росії немає суспільства, здатного впливати на владу. Зараз російському суспільству комфортно існувати в тих умовах, в яких воно знаходиться. Свідомість цього суспільства сформувалася на підгорнуті «русской» ідентичності та бажання «відновити» свій суверенітет імперії. Тому сьогодні російська політична нація максимально консолідована, бо у своєму світобаченні вони об'єднані ідеєю війни проти ворогів. Крім цього ми можемо стверджувати, що формування опозиції у Росії не можливе через ряд факторів, головним з яких виступає велика соціальна прірва і одні соціальні верстви не дають іншим протидіяти концентрації влади виступають сили, як це повинно відбуватися.

Прикладом формування політичної нації може слугувати Франції, де третій стан взяв на себе роль лідера нації після Великої Французької Революції. На противагу цьому російська аристократія замість боротьби з абсолютизмом, порівняно швидко стала частиною бюрократичного апарату, який повністю залежав від монарха. Російський третій стан не отримав потужної підтримки з боку аристократів і сам виявився занадто слабким до того, щоб сколидуватися та сформуватися у таку потужну силу, яка б почала протиставляти себе державній машині. Безумовно існували представники промисловства та купецтва, які не просто підтримували

⁹² Белоусов Е., Путин заявил, что у российской цивилизации «свой путь» ., Режим доступа: URL <https://vm.ru/news/997793-putin-zayavil-cto-u-rossijskoj-civilizacii-svoj-put> (дата звернення 20.05.2023)

⁹³ Шарифулин В., Посол РФ в США назвал бездумными введенные против России американские санкции ., Режим доступа: URL <https://tass.ru/politika/17138843> (дата звернення 20.05.2023)

революцію, але й фінансували її, як це робив Савва Морозов. Але тим не менш, між анулюванням кріпацтва і соціалістичною революцією пройшло трохи більше ніж 50 років — абсолютно недостатній термін для кардинальних змін.

Щобільше необхідність у спротиву під час революції зникла, бо більшовики створили ту саму імперію, головував якою тепер не імператор, а партія на чолі з генеральним секретарем. Таким чином зміна назви та політичного режиму не призвела до кардинальної зміни у світогляді та не призвела до процесу формування національної держави. Маєтки були замінені колгоспами, абсолютизм — «советами», ідея служіння «царю и отечеству» — ідеї служіння пролетарському народу та ідеям революції.

Відповідна ситуація трапилася і після розпаду СРСР. Колишні інституції були замінені новими і після недовгих пошуків країна змогла знайти ідею, навколо якої потрібно консолідуватися. Спочатку це були терористи-чеченці, після цього були грузини і врешті решт головним ворогом став образ колективного Заходу, яким була Україна. Нам важко стверджувати чи сформувався у сьогodнішній Росії політична нація, але ми з певністю можемо сказати, що сучасна Росія функціонує згідно з основ, які були сформовані багато століть тому. Якщо процес створення людини радянської, який відбувся у СРСР був проектом, який мав на меті створити інтернаціонального громадянина, в той час як у Російській Федерації сьогodні відбувається процес утворення держави однієї нації — нації «русских». Безумовно, перший пункт третьої статті конституції РФ проголошує, що «Носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Російській Федерації є її багатонаціональний народ»⁹⁴, але цей «народ» або відмежовується від влади та не асоціює себе з ними або навпаки повністю підтримує усі дії влади.

⁹⁴ "Конституция Российской Федерации" (принята всенародным голосованием 12.12.1993 с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 01.07.2020) Статья 3., Режим доступа: URL http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28399/249eba46b69e162f87771713b6e37fb0780f2c40/ (дата звернення 20.05.2023)

Розвал СРСР спровокував видозмінення космополітичної концепції, якщо до недавнього часу країна, яка була частиною чогось великого і населення якої позицінувала себе як «радянські люди», то у 1991 році на мапі з'явилася багатонаціональна країна, в якій кожна нація почали або принаймні спробували ототожнювати себе поза колективним спільним. Врешті це призвело до того, що найкваліфікованіші змогли утвердитися у владі і врешті з 1990-х років ситуація змінилася таким чином, що свідомість «русских» почала випереджати свідомість інших етнічних груп, в той час як свідомості інших почали подавлюватися, як це було з чеченцями.

Варто також зазначити, що у зв'язку з тим, що концепція «Русского мира» позиціонує себе як основну політичну, культурну та соціальну ідею. Це дозволяє набуту, по-перше, адаптивних якостей, а по-друге, абсорбувати навколо себе потужний та активний «електорат» не зважаючи на його етнічну та громадянську приналежність.

У зв'язку з тим, що протягом усього ХХ століття і перших десятиліть ХХІ, у всьому світі, а особливо у країнах пострадянського простору, сформувалася велика російськомовна та російська культурна діаспора. У зв'язку з тим, що головною об'єднуючою рисою цих різних груп є російська мова, таким чином ми можемо говорити про лінгвосеміотичний підхід стосовно аналізу концепції «Русского мира». Особливо цікавим цей факт представляється у контексті того, що російська мова і для самої Росії виступає як мова міжнаціонального спілкування. І якщо за кордоном, відокремлені «русские» діаспори не можуть чинити активний вплив на асиміляцію місцевого населення відповідно через свою малу кількість та домінацію іноземної культури, у самій Російській Федерації продовжується процес, який був започаткований у СРСР, а саме створення *homo imperii*, в нашому ж випадку — «русского человека». Яскравим прикладом цього може служити буряти, які у 2014 році приїхали в ОРДЛО для того, що захищати «російськомовних».

Росія бачачи себе цивілізацією робить акцент на тому, що її народ розділений і вимушений існувати у якості російськомовних діаспор за кордоном, які авжеж мають повну матеріально-дипломатичну підтримку від центру у всі свої починаннях, які направлені на популяризації усього «русского». Таким чином Росія напряду втручається у процеси глобалізації і не бажає визнавати, що країни в яких живуть її громадяни суверені та незалежні держави, відповідно ставлячи під сумнів їх культурну самобутність та розглядаючи їх виключно у зоні свого впливу, особилво це стосується колишніх республік СРСР. Дуже важливою для нашого дослідження є промова Антона Аліханова — губернатора Калінградського області, який сказав, що Калінінград — «Це рускій фронтір, земля миру, це наша земля»⁹⁵ (переклад наш – А.Б.), цікаве, що видання, яке публікує цю новину називається «Русский Запад». Не менш цікавим є використання терміна «фронтір», що це як не демонстративне відображення ідеї, що увесь навколишній світ для Росії є ворожим і що вся Росія — це фортеця в облозі. Це акумулювання життєвої енергії індивідів врешті призводить до того, що держава утверджує простий план дій — потрібно готуватися до війни, до захисту. Щобільше, це підсилюється тезами про те, що всі погано живуть, бо... І на місці цього «бо» може існувати будь-яка вигідна для влади позиції. Таким чином існує постійна зовнішня реакція, яка абсорбує на себе увесь гнів та невдоволення народу. Тому, коли набирається певна критична маса цих невдоволених починається війна, яка авжеж, війною не називається, а називається «СВО», бо використовується новояз.

Не менш вагомою рисою адаптивності, на наш погляд, є об'єднання під цим терміном низки культурно-історичних наративів, які ми вже згадували у цій роботі: переписування історії з акцентом відбілювання іміджу СРСР, привласнення перемоги над нацизмом, заперечення будь-яких спроб критично оцінити історично минуле, якщо ця оцінка не вписується яу вже

⁹⁵Алиханов назвал Калининградскую область русским фронтиром. ruwest.ru. URL: <https://ruwest.ru/news/125410/> (дата звернення: 27.05.2023).

сформовану картину світу, протиставлення «глибинних русских цінностей» загниваючій Європі. Путін ська Росія створила з себе месіанський образ переможця над абсолютним злом — і сама видали собі «індулігенцію» на боротьбу проти зла, а зло — це завжди фашизм/нацизм. Системне культурна експропріація доповнює картину, в якій створюється образ про колишні держави учасники СРСР як такі, що мають бідну культуру або взагалі не мають, бо все колись вже вигадала Росія.

Путін та його Росія розв'язавши війну діяли за головним своїм гаслом «можмо повторити». І м вдалося організувати найбільшу трагедію Європи з 1945 року. Щобільше, крім звичного для нас поле бою, сьогодні з'явилася нове — простір ЗМІ та мережу Інтернет. Розпад Радянський Союз як тотальний крах єдиного домінантного світогляду для усіх «русских» призвів до того, що Росія, як спадкоємиця цієї імперії, не просто не змогла, але й не хотіла виходити з кризи без урахування усіх радянських міфів про перемогу. У «русских» просто немає іншого вибору як продовжувати вірити пропаганді та тій картині світу, яку їм створює Путін, кажучи, що «Найкраща у світі країна — це Росія, але, щоправда, нам є над чим працювати»⁹⁶ (переклад наш – А.Б.).

Навіть знищення вільних медіа не впливає на світоглядну картину типового «русского». Сутність «русского» соціуму полягає в тому, що якщо вони не будуть користуватися імперським мисленням та не продовжать вірити пропаганді, то вони більше не зможуть вірити в Росію як країну традиційних цінностей, Росію країну переможця, країну з другою армією у світі і тому подібне. У цьому контексті Росію можна представити як одне велике Потьомкінське селище, яке без «ширми» предстає перед нами абсолютно диким простором мілітаризованої клептократії, в якому дикі люди блукають з ядерною валізою в руці. Але це навіть не найстрашніше, головна проблема полягає в тому, що «русским» буде нормально жити у такому

⁹⁶ Путин: Россия – лучшая в мире страна, но нам есть над чем работать - Газета.Ru | Новости. Газета.Ru. URL: <https://www.gazeta.ru/politics/news/2023/02/09/19703491.shtml> (дата звернення: 27.05.2023).

просторі, для них нічого не зміниться. Хибним, на нашу думку, є твердження, що Путін зацікавлений у відновленні Радянського Союзу, єдине бажання Путіна це розширити кордони саме Росії. Про це свідчать згадані у цій роботі тези самого Путіна про Єдність русских та українців і та інших представників російського естеблїшменту, які запропонували різні способи вирішення українського питання. Русским не потрібно створювати аналог радянської людини, він в них вже є.

Отже, можна стверджувати, що режим Путіна віродив, оприлюднив і зацементував ідею в обскурантистську антизахідну суміш православ'я, націоналізму, теорії змови, сталінізму та поліцейської держави.

III.5. Танатолатрія та «Унікальний шлях»

Активні дебати стосовно місця Росії та майбутнього починаються ще за часів правління Миколи I. Власне сама дискусія породила дві течії — слов'янофілів, які виступали за домінацію традицій і відповідно до функціонування у межах тріади — православ'я, самодержавство та народність, в той час як інша групи представляла прозахідну позицію і що тільки у випадку «вестернізації» Росії можливе її конкурентоспроможне існування на геополітичній арені світу. І як ми можемо побачити сьогодні, ця дискусія досі не закінчилася. За більше ніж 30 років свого існування Росія багато разів змінювала свою спрямованість. Вестернізація у часи Єльцина та раннього Путіна, відмова від Західного з початком вторгнення у Грузію і відповідно з анексією Криму у 2014 році. Єдине, що не змінювалося це усвідомлення «Унікального шляху» для держави.

«Унікальний шлях Росії» — один із лейтмотивів російського філософа Івана Ільїна, яка став одним з улюбленіших філософів Путін а, і якого він часто цитує у своїх промовах.

Ільїн аргументував свій вибір пояснюючи це тим, що Захід довів себе «до духовно-безглуздої техніки та самодостатності спорту, до так званого «модернізму», у якому зло видається за головне, а добро зневажається як непотрібна сентиментальність; вони самі стали жертвою порожньої форми — у науці, у політиці, у мистецтві, у культурі машини та в усьому іншому»⁹⁷ (переклад наш – А.Б.)

Як зазначає професор професор Єльського університету Тімоті Снайдер: «За Ільїном, всі без винятку війни, які вели рускіє, були оборонними. Росія завжди жертва «континентальної блокади» з боку Європи. Ільїн вважав, що рускій народ після звернення до християнства майже тисячу років терпів історичні муки. Росія не робить нічого поганого. Зло лише те, що роблять Росії. Факти немає значення. Відповідальність знімається»⁹⁸.

6 квітня 2022 року на сайті російського державного агентства РІА Новости (входить до медіагрупи «Россия сегодня») було опубліковано статтю під заголовком «Що Росія має зробити з Україною». Її автор Тимофій Сергійцев розмірковує про комплекс заходів, які, на його думку, має провести в Україні Росія, щоб її «денацифікувати». Серед них згадуються й заходи, які можуть викликати в кращому разі подив. Так, автор відкрито пропонує запровадити колективну відповідальність для всіх громадян України, позбавити країну суверенітету і навіть заборонити саму назву держави⁹⁹.

⁹⁷ Православие: Pro et contra, Русскому народу необходимо духовное обновление - В.Ф. Федоров, М.И. Шишова - читать, скачать. Православный портал «Азбука веры» | Православный сайт. URL: https://azbyka.ru/otchnik/novonachalnym/pravoslavie-pro-et-contra/36_1 (дата звернення: 27.05.2023).

⁹⁸ Дорога к несвободе. Россия, Европа, Америка Тимоти Снайдер С.- 5., Режим доступа: URL <https://knizhnik.org/timoti-snajder/doroga-k-nesvobode-rossija-evropa-amerika> (дата звернення 20.05.2023)

⁹⁹ Окончательное решение украинского вопроса? Российское госагентство опубликовало пугающую статью – рассказываем подробнее. Зеркало. URL: <https://news.zerkalo.io/cellar/12257.html?c> (дата звернення: 27.05.2023).

Безумовно Путін на відміну від своїх пропагандистів не може відкрито закликати до вбивства представників іншої нації, він це робить завуальовано, але не менш показово. Саме такою була його промова 9 червня 2022 року, в якій Путін порівняв себе з Петром I і сказав наступне:

«Петро I Північну війну 21 рік вів. Здавалося б, воював із Швецією, щось завойовував. Нічого не завойовував, він повертав. Там, де Петербург заснований - коли він заклав цю столицю, жодна з країн Європи не визнавала цієї столиці, визнавали її за Швецією. А там споконвіку поряд із фінно-угорськими народами жили слов'яни, причому територія перебувала під контролем російської держави. Чого він поліз туди? Повертав. I зміцнював. Ну зважаючи на все, на нашу частку теж випало повертати і зміцнювати»¹⁰⁰. Але найбільш демонстративним відображенням «унікального шляху» Росії є Владлен Татарський — грабіжник та терорист Максим Фомін, який своїм псевдонімом вирішив обрати видозмінене ім'я головного героя роману Віктора Пелевіна «Generation П» — Вавілена Татарського. Цікаво, що у романі головному герою дають завдання - створити «Русскую национальную идею» і автор передає ідеологічний вакуум, в якому опинилася пострадянська Росія - «У нас раніше було православ'я, самодержавство та народність. Потім був цей комунізм. А тепер, коли він скінчився, жодної такої ідеї немає взагалі»¹⁰¹ (переклад наш – А.Б.)

Але найбільш цікавий аспект порівняння літературного та реального проєктів «ідеї», полягає в тому, що якщо літературний персонаж зазнав невдачі, то його реальний прототип досяг успіху. Ідея була сформована після виступу Путіна 30.09.2022 і полягає вона в наступному: «Все, Європу раком! За нами не просто абстрактні сили якісь, за нами Росія з ядерною зброєю, армією, мобілізацією. Ми всім навішуємо, бо ми не маємо іншого шансу. Все, всіх переможемо, всіх вб'ємо, всіх, кого треба, пограбуємо. Все буде, як ми

¹⁰⁰ Встреча с молодыми предпринимателями, инженерами и учёными. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/68606> (дата звернення: 27.05.2023).

¹⁰¹ Автор: Виктор Пелевин Название: Generation «П» Издательство: Эксмо Год: 2009 ISBN: 978-5-699-37905-7., С.- 39 Режим доступа: URL http://loveread.ec/read_book.php?id=2937&p=39 (дата звернення 20.05.2023)

любимо!»¹⁰² (переклад наш – А.Б.) Навіть після своєї загибелі, ця людина стала символом чи образом того, як варто жити, бо він був нагороджений «за мужність та відвагу при виконанні професійного обов'язку»¹⁰³ (переклад наш – А.Б.)

Як ми вже побачили, політика стосовно історичної пам'яті за часів Путіна розвивається за принципом не тільки постійного відбілювання чорних плям своєї історії, але й постійного переписування історичного минулого і відповідно розмиття історичних фактів для світоглядного видозмінення для кожного з поколінь. «Русские» ставлять пам'ятники Івану Грозному, який був царем-садистом, радіють тому, що Петро I — «прорубав вікно в Європу», тобто буквально почав процес вестернізації Російської Імперії, проти якого сьогодні так активно виступають усі «русские».

«Русские» канонізували Царську Родину, яка стала жертвою більшовиків, і вони радіють індустріалізації та колективізації, яку почав Ленін, постійно повторювати «Сталіна на вас немає», того самого Сталіна, за наказом якого мільйони людей були знищені, депортовані, закатовані. На Донському кладовищі, можуть знаходитися поруч пам'ятник одному з найвідоміших катів часів СРСР — Василю Блохіну та пам'ятник жертвам політичних репресій. Використання такого роду фікції є інструментом не тільки для просування антидемократичних цінностей спільних як для Путіна, так і для тих темних періодів російської історії, так і для побудування гнучкої системи пропаганди, яка дозволяє виправдовувати будь-які дії чинної влади. Кадіров, який заявляв про те, що «Загрози та залякування - частина «чеченської етики»¹⁰⁴ отримує нагородну медаль Ігоря Курчатова¹⁰⁵, якою нагороджуються за видатні заслуги у галузі ядерної енергетики.

¹⁰² Владлен Татарский военкор РФ всех убьем и всех ограбим как мы любим Режим доступу: URL https://www.youtube.com/watch?v=IBvJfQHkifA&ab_channel=UKRAINEVICTORY (дата звернення 20.05.2023)

¹⁰³ Цензор.НЕТ: Путин наградил уголовника и пропагандиста Владлена Татарского орденом Мужества посмертно Режим доступу: URL <https://censor.net/ru/n3409853> (дата звернення 20.05.2023)

¹⁰⁴ Время Н. Угрозы и запугивания – часть "чеченской этики", заявил Кадыров. Настоящее Время. URL: <https://www.currenttime.tv/a/kadyrov-i-etika/30278057.html> (дата звернення: 27.05.2023).

¹⁰⁵ Время Н. Кадырова наградили медалью за вклад в развитие ядерной физики. Настоящее Время. URL: <https://www.currenttime.tv/a/kadyrova-nagradili-medalyu/32398729.html> (дата звернення: 27.05.2023).

Найкраща демонстрація успішності такої державної політики полягає у кількості протестів у Російській Федерації після повномасштабного вторгнення в Україну. За рік від після повномасштабного вторгнення у Росії заарештували близько 20 тисяч чоловік¹⁰⁶, що для багатомільйонної країни просто нікчемна цифра. Російські протести є несистемним явищем, які втратили підтримку в міру того, як державний апарат придушує будь-які спроби суспільної непокори. Чого вартують лише два закони, підписані Путіним, які передбачають спочатку адміністративне, а потім і кримінальне покарання стосовно ««дискредитації» «фейків» щодо добровольців та найманців»¹⁰⁷ та ВС РФ, які беруть участь у так званій «СВО». Для порівняння потрібно згадати масштабні протести в Америці під час війни у В'єтнамі та протести які захлеснули велику кількість країн та вивели на вулицю «приблизно від 10 до 15 мільйонів людей»¹⁰⁸, під час війни в Іраці.

І це не дивно: в тоталітарних суспільствах, таких як Росія, люди сприймають свободу по іншому, відповідно і цінність її теж «інакша», особливо коли президент оголосив, що «Права та свободи наших громадян гарантовані Конституцією, вони непорушні, ми ніколи не повинні про це забувати»¹⁰⁹ (переклад наш – А.Б.) Важливим доповненням є факт того, що російське суспільство або краще сказати, суспільство «русских» єдине, яке сприйняло факт розпаду СРСР як «... одну з найбільших катастроф ХХ ст.»¹¹⁰ (переклад наш – А.Б.)

¹⁰⁶ Сводка антивоенных репрессий Год полномасштабного вторжения России в Украину., Режим доступу: URL <https://data.ovdinfo.org/svodka-antivoennyh-repressiy-god-polnomasshtabnogo-vtorzheniya-rossii-v-ukrainu#2> (дата звернення 20.05.2023)

¹⁰⁷ Путин подписал законы о «дискредитации» и «фейках» в отношении добровольцев и наемников – Meduza. Meduza. URL: <https://meduza.io/news/2023/03/18/putin-podpisal-zakony-o-diskreditatsii-i-feykah-v-otnoshenii-dobrovoltsev-i-naemnikov> (дата звернення: 27.05.2023).

¹⁰⁸ Viewpoint: Why Was the Biggest Protest in World History Ignored? | TIME.com. *TIME.com*. URL: <https://world.time.com/2013/02/15/viewpoint-why-was-the-biggest-protest-in-world-history-ignored/> (date of access: 27.05.2023)

¹⁰⁹ Путин назвал незабываемыми права и свободы человека в России (дата звернення 20.05.2023) URL https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www.rbc.ru/politics/29/11/2022/6385e3979a79471d015a2bc2&ved=2ahUKEwjqqY2lI4T-AhWSnosKHSEZCnMQFnoECAwQAQ&usq=AOvVaw2hWkTVNZzD8LmsEE2G8Z_4 (дата звернення 20.05.2023)

¹¹⁰ Никольский А., Путин объяснил, почему считает распад СССР крупнейшей катастрофой ХХ века., Режим доступу: URL <https://ria.ru/20170613/1496353896.html> (дата звернення 20.05.2023)

Російське суспільство вирішило випробувати на міцність ідеї цивілізації, про які писав Еріх Фромм, і які полягають у тому, що «Створення нового суспільства та нової людини можливе лише в тому випадку, якщо на зміну старим мотиваціям отримання прибутку та загарбання влади прийде нова, а саме необхідність бути, віддавати і розуміти; якщо на зміну ринковому характеру прийде характер продуктивний, люблячий, а на зміну кібернетичної релігії — новий, радикально-гуманістичний дух»¹¹¹ (переклад наш – А.Б.)

Радянський Союз та Нацистська Німеччина намагалися створити нове суспільство, але зазнали невдачі, Російська Федерація так само намагається створити це нове суспільство і вона наслідує ідеї Фромма, але на свій мапір: боротьби за владу - немає, бо нікому боротися, багато десятиліть країною керує одна людина, яка до всього іншого створила собі образ абсолютного «безсрібника» і взагалі, вважає, що «головним своїм багатством довіра народу, котрий двічі погодився обрати його президентом»¹¹². Пункти стосовно «бути, віддавати та розуміти» теж виконуються. Росіяни повинні «зрозуміти» основну ідею, викладену в Програмній статті Путіна «Про єдність руских и українців»¹¹³.

Як ми вже з'ясували - упередження до західних ліберальних цінностей, підозріле ставлення до ідей усього «Західного» та протистояння технологічного розвитку сформувало «унікальний духовний шлях», ще понад два століття тому, і попри усі зміни, «руськіє» залишилися вірними своїм традиціям.

¹¹¹ Еріх Фромм. Мати чи бути / Пер. з нім. О. Михайлова та А. Буряк. — Київ: Український письменник, 2010. — С.210., с. ISBN 978-966-579-262-8., Режим доступу: URL https://hromadolib.files.wordpress.com/2015/12/fromm_2010_have.pdf (дата звернення 20.05.2023)

¹¹² Путин рассказал про свое богатство ., Режим доступу: URL <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://lenta.ru/news/2008/02/14/rich/&ved=2ahUKEwjwyrqgnYT-AhVWr4sKHTT5BVOQFnoEAgQAQ&usg=AOvVaw0n7wmVoMPp4Ja0ZZWe67lu> (дата звернення 20.05.2023)

¹¹³ Стаття Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев» Режим доступу: URL <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (дата звернення 20.05.2023)

Процес формування політичних націй «руських» мав два важливі наслідки. Перший, полягав у тому, що яскраво почав проглядатися увесь комплекс соціальних проблем, особливо на підставі етнічної приналежності: «чуркі, хохли, хачі, пиндоси, ляхи, жиди» — і багато інших етнонімів вигадали «руські» для позначення не просто не «своїх», а образливе ставлення до всіх, хто не підпадає під певний «шаблон». Така «сегрегація» присутня навіть в середині країни, наприклад існує Москва і існує «Замкадьє» — решта Росії. Все це зроблено для того, щоб навіть у своїй країні знаходити тих, від кого власне, на думку влади, виникає соціальна нестабільність. Крім цього, протягом усіх років існування Росія створювала антагоністичний образ західних цінностей, були створені такі відомі слова як «liberast» і «tolerast», які одразу таврували усіх прихильників Західних цінностей. Не менш популярним терміном став «Гаугоре», яким позначають «девіантності європейського гендерного порядку Європи загалом і навіть для позначення європейських цінностей та європейської демократії («гомократії»))»¹¹⁴ (переклад наш – А.Б.)

По-друге, зростання етнічної свідомості допомогло багатьом засвоїти думку про те, що вони повинні стати господарями країни і масово почали з'являтися так звані «новые русские», назва яких, якраз і підкреслює бажання не тільки виокремитися від загалу, але й показати, що вони протиставляють себе усьому старому. У Росії вже довгий час функціонують безліч націоналістичних організацій. Після початку повномасштабного вторгнення про них просто дізнала більшість, серед них зокрема так званий підрозділ «Русіч». Але вони існували і до 2022 року, Дмитро Рогозін — колишній глава Роскосмосу спокійно «зігував» під час «Русского Маршу» у Москві у 2007 році¹¹⁵. і етнічні риси — це лише найпростіші маркери для розрізнення «нас» і «вони».

¹¹⁴ Рябова Т. «Гейропа»: гендерное измерение образа Европы в практиках политической мобилизации. Журнал «Женщина в российском обществе» – Журнал «Женщина в российском обществе». URL: https://womaninrussiansociety.ru/wp-content/uploads/2013/11/ryabova_ryabov.pdf (дата звернення: 27.05.2023).

¹¹⁵ Дмитрий Рогозин зигует на нацистском руцком марше в 2007 году., Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=K7FUyOyEdHw&ab_channel=%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%9

Саме на ідеологічному протиставленні «нас» і «їх» функціонував СРСР, а після програшу у Холодній війні та свого розпаду, за цим принципом почала функціонувати путінська росія. Ми маємо справу з режимом, який постійно знаходиться у перманентному стані війни: з чеченцями, терористами, укропами, корупцією і т.п.. Саме завдяки цьому сучасна Росія змогла почати розбудову «Русского міра», який об'єднав навколо себе різні етнічні і релігійні групи. Варто зазначити, що історично процес консолідації цих малих груп навколо певного ядра відбувається тоді, коли це єдина можливість для вирішення певних соціальних чи політичних проблем та викликів. Але головним чином процес трансформації етнічної нації у громадянську відбувається під час боротьби за збереження своєї ідентичності. Це яскраво проглядається на прикладі народів, які боролися проти імперій за своє національне визволення - греки проти османів, американці проти британців, різні форми української державності проти різних форм російської державності.

Водночас історія знає приклади, коли етнічні цінності ставали самоціллю і перетворювалися на основу для ідеології. Так народився фашизм — як радикальна расистська теорія, поєднана з міфом про ту ж саму обраність та «особливий шлях». Суспільству, якому ще з Радянських часів насаджували ідею ментальної та національної вищості ідею особливого шляху Росії, важко і невиправдано очікувати чогось іншого.

Крім сталості традицій, нинішня політична система в Росії демонструє інертність у тому числі через слабкість імпульсів для зміни політичного режиму. Російське суспільство спирається на консенсус, який визнає наявність багатьох соціальних та економічних проблем, які відповідно з'явилися у зв'язку з іноземним впливом у різних його проявах. Однією зі складових «Русского міра» є крім всього іншого з якщо не відтворення СРСР у свої колишніх кордонах на чолі з Російською Федерацією, то принаймні

створення буферної зони з «Заходом», яка б складалася з держав сателітів Росії. Для досягнення мети цього національного проєкту, Росія, як і будь-яка тоталітарна країна використовує традиційний набір інструментів — мобілізаційні заходи, які охоплюють не тільки культурну та виробничу мобілізацію, але й безпосередньо військову і розподіл ресурсів — людських, інтелектуальних, природних.

Проводячи паралелі з радянською владою, сучасна російська, добре усвідомлювала значення науково-технічного прогресу. При цьому як радянський, так і російський підхід до модернізації, заснований на масовій мобілізації, який відчужує будь-яку працюючу людину зі стану інтелектуальної діяльності, яка містить за собою — емансипацію особистості та заохочення для творчого пошуку. У результаті великі досягнення були корисні лише для досить вузької сфери життя, здебільшого військової оборони. Чого лише варті придушення таких галузей науки, як генетика чи кібернетика у часи СРСР.

Росія не може запропонувати цьому світу нічого крім як ресурсної бази у зв'язку зі зростаючим попитом на енергоресурси, а враховуючи санкції та обмеження імпорту, то на дешеві енергоресурси. Росія вихваляється духовністю і постійно скочується в мракобісся — неодмінний атрибут застою.

Одним із головних обмежень свободи слова в Росії є так зване «антиекстремістське» законодавство, яке використовувалося, щоб змусити замовкнути політичну опозицію та можливість критикувати уряд. Влада, користуючись цим законодавством і постійно доповнюючи його має безмежну кількість визначень та може бути застосоване до широкого кола дій, включаючи мирні протести, публікації в соціальних мережах і навіть мистецтво та літературу. Завдяки репресивній системі у сьогodнішній Росії сформувалося ціле покоління «Павликів Морозових», які без нарікань допомагають боротися проти «ворогів», навіть якщо ці «вороги» викладають

тобі шкільні предмети.¹¹⁶ Як ми бачимо крім юридичних обмежень у сьогоdnішній Росії присутній активний соціальний і культурний тиск. Варто зауважити, що у сьогоdnішній Росії не існує тих, хто виступає проти чинного режиму, усі вони або сидять у в'язниці, загинули або виїхали з країни. Усі хто залишився в межах кордонів Російської Федерації можна та потрібно вважати співучасниками злочинів, які відбуваються усюди, де Росія має свої інтереси.

«Люблять росіяни бунтувати! Стануть навколiшки перед панським будинком і стоять негідники! І знають, що бунтують, і все одно стоять!» — ця крилата фраза Салтикова-Щедрина як найкраще передає чергову світоглядну засаду у парадигмі «Русского мира». У Росії крім усього іншого сформувалося суспільство абсолютної «культури мовчання». «Рускіє» скоріше підуть умирати під будь-яким приводом «За Царя и Отечество» ніж підуть проти своєї влади. Російський автократичний режим не боїться дестабілізації зсередини, мається на увазі, що влада не боїться протестів свого населення, бо впевнена у своїй абсолютній можливості їх придушити, або точніше відібрати у пасіонарії будь-які можливості для відкритого протистояння. Абсурд у запровадження заборони на свободу мирних зібрань, яка була впроваджена у 2012 році, сьогоdnі дійшов до свого апогею, коли міліція почала заарештовувати та кидати за ґрати протестувальників, які мали при собі чистий аркуш паперу¹¹⁷.

З 2012 року у Росії з'явився новий законодавчий термін - «іноземний агент», який за 11 років свого функціонування перетворився на потужний інструмент відсторонення будь-яких людей від політичного та культурного життя в країні. Вони мають обмеження на певні свободи і потенційно можуть потрапити за ґрати, якщо їх діяльність буде вважатися потенційною

¹¹⁶ Печенюк А., По доносу школьников: российского учителя будут судить за дискредитацию армии РФ., Режим доступу: URL <https://www.unian.net/russianworld/po-donosu-shkolnikov-rossiyskogo-uchitelya-budut-sudit-za-diskreditaciyu-armii-rf-12187746.html>

¹¹⁷RFE/RL. Задержание за белый лист бумаги. Эхо Кавказа. URL: <https://www.ekhokavkaza.com/a/31752392.html> (дата звернення: 27.05.2023).

небезпечною для режиму. Загалом, це дуже доречний інструмент влади, який розмежовує «своїх» від «чужих».

У 2015 році у російському законодавстві з'явилося поняттям «небажана організація», функції якої направлені на дестабілізацію режиму. У 2021 році в Росії закрили організацію «Меморіал», яка була створена в кількох пострадянських країнах для збереження пам'яті про репресії в СРСР у ХХ столітті. У 2019 році в Росії ухвалили закон про «фейки» та неповагу до влади, встановивши відповідальність за оприлюднення «недостовірної інформації». Таким чином російська влада бореться з будь-якими проявами інакомислення. Показим є виступ Путіна 16 березня 2022 року. Путін виступив із програмною промовою про «нацзрадників». Головним ворогом як завжди виявився колективний Захід. «Путін підкреслив, що не засуджує тих, «у кого вілла в Майамі чи на Французькій Рів'єрі, хто не може обійтися без фуа-гра, устриць чи так званих гендерних свобод». Але багато з таких людей «за своєю суттю, ментально перебувають саме там», а не з Росією»¹¹⁸ (переклад наш – А.Б.)

У контексті відмови від модерну і проведені певних історичних паралелей ми повинні зачипити таку культуру повсякденних практик як спорт та змагання. З цим пов'язана особлива любов до спорту у державах фашистського типу. Спорт стає у певному сенсі виступає сублимацією агресії та дозволяє державі самоствердитися шляхом перемоги національних збірних. Спорт також є дуже важливою складовою у мілітаризованому суспільстві. Особлива удача — можливість приймати найпрестижніші спортивні змагання на своїй території. У зв'язку з тим, що сучасна Росія продемонструвала усьому світові, що може називатися фашистською та такою, яка користується неонацистськими практиками ми маємо змогу провести паралелі з Гітлерівською Німеччиною. Олімпійські ігри 1936 року Гітлер перетворив на пропаганду величі нацистської Німеччини. У випадку з

¹¹⁸ Путин заявил о способности россиян отличить «патриотов» от «предателей», Режим доступу: URL <https://www.rbc.ru/politics/16/03/2022/6231ed089a79477338478812> (дата звернення 20.05.2023)

Путіним демонстрація величі мала місце під час проведення Зимових Олімпійських ігор в Сочі в лютому 2014 року. Достатньо лише поглянути на плакати двох країн: Німеччини у 1936 році¹¹⁹ і Росії у 2014 році¹²⁰.

Отже, ми можемо стверджувати, що становлення «унікального шляху» формувалося паралельно з танатолатрією, що врешті призвело, до їх симбіозу і створенні у подальшому адаптивної та розгалуженої системи впливу на важливі сфери життя в Росії.

¹¹⁹ Олимпийская эмблема, талисман плакат... XI летние Олимпийские Игры Берлин 1936., Режим доступу: URL <https://olympteka.ru/olymp/game/simbols/14.html> (дата звернення 20.05.2023)

¹²⁰ ГОРКИ ГОРОД В далеком 2012-м мы сделали этот бренд. Он и сейчас — как новый! Режим доступу: URL <https://unity.moscow/graphic-design/gorki-gorod> (дата звернення 20.05.2023)

РОЗДІЛ III. Соціальна динаміка та конструкції в рамках Танатолоатрії

III.1. Безсмертний Образ

Ще однією важливою особливістю російського культу смерті та «не життя» є існування одного єдиного беззмінного та культурно-безсмертного героя російської федерації — президента Путіна. Путін — це єдина особистість в Російській Федерації, яка існує поза будь-якими усталеними нормами моралі в державі, бо він сам виступає як «мірілом» усіх речей. Путін, єдиний, хто створив з себе цілий культурний образ/образи. І він єдиний, хто існує поза танатолоатричним комплексом уявлень. Безумовно, він є його частиною, але при цьому, на нього самого не розповсюджується усі скадові цього «культу смерті». Якраз саме Путін легітимує цю смерть. Вагомим проявом цього була «Зустрічі із матерями військовослужбовців – учасників СВО»¹²¹, в якій він сказав наступне: «Питання, як ми жили. Адже деякі живуть чи не живуть – незрозуміло, і як йдуть – від горілки чи ще від чогось – незрозуміло, а потім пішли. Жили чи не жили – теж непомітно прогорнулося якось: чи то жила людина, чи ні. А ваш син жив, розумієте? Його мету досягнуто»¹²². Саме Путін відповідав за проведення операції по звільненню заручників в Норд-Ост та Беслані. І вони стали черговим підтвердженням того, що людське життя не значить нічого для очільника Кремля. «Звичайно, тут не було іншого варіанту», - відповів він на запитання про те, чи ухвалював він сам рішення про штурм захопленої будівлі. «Ніхто, крім мене, це рішення ухвалити не міг»¹²³.

¹²¹ Встреча с матерями военнослужащих – участников СВО., Режим доступу: URL <http://kremlin.ru/events/president/news/69935> (дата звернення 20.05.2023)

¹²² Там само.,

¹²³ Путин рассказал, как принимал решение о штурме террористов в театре на Дубровке., Режим доступу: URL: <https://tass.ru/politika/5032223> (дата звернення 20.05.2023)

Путін буквально вказав на головний сенс життя для синів усіх матерей Росії – смерть за Вітчизну. А головна особливість полягає в тому, що саме Путін визначив, що буде метою життя людини. При цьому, на цій же зустрічі він казав про те, що «Мы все смертные, мы все под Господом, и мы когда-нибудь из этого мира все уйдем»¹²⁴. Ми повинні розуміти, що Путін та російський народ це дві окремі речі, диктатор існує поза цією концепцією смерті, про яку він неодноразово казав і яку ми вже згадували у попередніх розділах. Щобільше, численні розслідування журналістів стосовно звичок Путіна і його приватного життя неодноразово демонстрували наскільки сильно диктатор боїться смерті. Особливо це проявилось під час епідемії COVID-19, коли диктатор почав саджати своїх гостей за дуже довгий стіл. З цього моменту фраза про «недоторканість» диктатора отримала нове значення.

Характерною рисою диктатури у Росії є її «багатопутіність». За більше ніж 20 років безперервного правління диктатор встиг побувати в величезній кількості образів, кожен з яких приходився на певний період правління. Багатопутіність також характеризується фактором не просто рівності образів, яких керманічів кремля брав на себе протягом двох десятиліть управління, але й потенційної наявності двійників. Багатопутіність також характеризується потенційної наявності двійників, якими може користуватися Путін. Потрібно одразу сказати, що всі ці образи, про які буде йтися мова, так чи інакше сформували того «колективного Путіна» та власне самого Путіна, з яким ми маємо справу сьогодні.

У зв'язку з тим, що ми маємо справу з ідеократією, то важливим культурним елементом у Росії є ритуальна-обрядова складова, коли символи стають найважливішою складовою. Тому путін арештовує і саджає до в'язниці шамана, який йде «проганяти» Путіна, відправляючи на примусове лікування. Не менш важливим культурною парадигмою у сучасній Росії є

¹²⁴ Встреча с матерями военнослужащих – участников СВО., Режим доступа: URL <http://kremlin.ru/events/president/news/69935> (дата звернення 20.05.2023)

факт «подорожі в минуле», від якого вона не може як відмовитися так і позбутися. Після революції 1917 року і по сьогодні у політичній лексичі стали усталеним терміни родоплемінного устрою: вождь, батьківщина-мати, батько народів, ітп. Путін скористався кризовою ситуацією після 90-х Путін повів країну по шляху реваншу, в якому він дійшов до ситуації майже схожою з СРСР. Тому журналісту опозиціонеру Кара Мурза за дискредитації головного сакрального символу РФ — армії, дають 25 років суворого режиму стільки ж скільки і тулунському ман'яку, який займався згвалтуваннями та вбивствами. Викинув листівку з армією РФ — миттєво донос та штраф 40 тисяч рублів, донька намалювала малюнок проти війни — батька відправляють до в'язниці на 2 роки за дискредитацію армії РФ. Ключовою для розуміння культурної ситуації в Росії є цитата Володіна — першого заступника керівника Адміністрації Президента — «РФ — Є Путін — є Росія, немає Путіна - немає Росії»¹²⁵. Культурний фундамент вже закладений і «культ смерті» вже не зупинити, єдина можливість щодо зміни культурної та державної парадигми має місце тільки у випадку окупації Росії та проведення аналогічних з післявоєнною Німеччиною дій, а саме: демілітаризації, денацифікація, пацифікація і найголовніше це денуклеринізація. Жодним чином не можна дозволяти, щоб ядерна зброя продовжувала залишатися інструментом впливу.

Щобільше, нам потрібно жодним чином не допустити того, що після завершення війни та нашої перемоги і відповідно відновлення територіальної цілісності та державного суверенітету, на нашій території знаходилися поховання окупантів — на зразок як це було з похованнями німецьких солдатів на нашій території. У протилежному випадку це призведе до продовження розростання осередків культу смерті на нашій території та призведе до «паломництва» родичів загиблих і не тільки. З цього моменту ці поховання перестануть відігравати суто утилітарну функцію і перетворяться

¹²⁵ МК: Володин: «Есть Путин — есть Россия, нет Путина», <https://www.mk.ru/politics/2014/10/23/volodin-est-putin-est-rossiya-net-putina-net-rossii.html> Режим доступу: URL (дата звернення 20.05.2023)

на культурні пам'ятники, які зображають у світоглядній парадигмі громадян РФ — мучеників, які віддали свої життя захищаючи батьківщину.

Отже, ми можемо стверджувати, що сприйняття Путіна як безсмертного символу є важливим аспектом сучасної російської політики. Таке сприйняття позиціонує Путіна як фігуру, яка втілює силу та стабільність російської держави, увічнюючи уявлення про його незамінність. Особливо, коли риси однієї людини увібрала у себе вся держава.

III.2. Багатообразність

Перший образ, який взяв на себе Путін був образ кризового менеджера, людини-дії, яка за холодного розсуду може вирішити велику кількість проблем, які спіткали російську федерацію на початку нового століття: чеченські війни, з яких новий володар Кремля повинен був вийти абсолютним переможцем і боротьба з конкурентами на місцях та олігархами, які ще тоді, представляли загрозу для режиму. Ще до початку свого президенства Путін намагався створити образу людини з народу, яка для цього народу зробити все, якщо це буде потрібно, «ми й у сортирі їх (терористів) зрештою замочимо»¹²⁶(переклад наш – А.Б.)так він цинічно коментував початок Другої Чеченської війни та бомбардування цивільної інфраструктури. Дуже показовим є факт перебудови образу, коли вже у 2011 році, Путін «шкодує»¹²⁷ про цю свою заяву. Але факт сказаного залишається, так само як і максимально цинічна коментар Путіна стосовно смерті членів підводного човна «Курськ», - «Вона потонула». Ця фраза не просто стала «мемом», а характеристикою політики цинізму, брехні та культа

¹²⁶ Мочить террористов в сортире! Старый совет от Путина., Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=-2f-Q4K_J70&ab_channel=5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB (дата звернення 20.05.2023)

¹²⁷ Lenta.ru. Путин пожалел об обещании "мочить в сортире". Lenta.RU. URL: <https://lenta.ru/news/2011/07/15/vsortire/> (дата звернення: 27.05.2023).

смерті, де інформація про смерть десятків людей сприймається як щось належне, що потрібно сприймати з посмішкою на обличчі.

Повертаючись до репліки «мочить в сортире», на наш погляд, дуже доречним буде коментар колишнього радянського дисидента Володимира Буковського: «Це ж кримінальний вираз, що пішов із таборів, коли в кінцевий сталінський період були таборіві повстання. А табори тоді були величезні — там бувало по 15-20 тисяч у таборах. І величезні сортири стояли зазвичай на бугрі з вигрібними ямами. І перше, що робили повсталі — вони вбивали стукачів та кидали їх у сортир. Тому що до весни його не викачають, трупа не знайдуть. Ось яка була ситуація. А звідси пішов вислів «мочити у сортирі». Цей вислів означає «мочити стукачів»»¹²⁸. З моменту цієї фрази пройшло більше ніж 20 років, а ідею, яку заклав Путін нікуди не зникла. У той час чеченці, які боролися за свою незалежність були головними ворогами режиму і не просто ворогами, але зрадниками.

І проводячи паралелі з сьогоднішнім, жодних не було написано жодних статей про «братній» російський та чеченський народи. Щобільше, якщо та війна позиціонувалася як така, яка ведеться проти терористів у середині держави, то війна, яку веде Путін з 2014 року направлена на «спасіння» українського народу.

У своїй інавгураційній промові 2000 року він каже наступне: «Можу запевнити вас, що у своїх діях буду керуватися виключно державними інтересами... Вважаю своїм святим обов'язком згуртувати народ Росії, зібрати громадян навколо ясних цілей та завдань і щодня і щохвилини пам'ятати, що в нас одна Батьківщина, один народ, у нас з вами одне спільне майбутнє»¹²⁹.

У 2008 році Путін вирішив погратися у демократію та передав свої повноваження Медведєву, а саме в цей час почав створювати образ

¹²⁸ Буковський В., Путин и Агата Кристи., Режим доступу: URL <https://www.rfi.fr/ru/rossiya/20120229-vladimir-bukovskii-putin-i-agata-kristi> (дата звернення 20.05.2023)

¹²⁹ Церемония вступления Владимира Путина в должность Президента России Режим доступу: URL <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21410> (дата звернення 20.05.2023)

улюбленця народних мас та рятівника Росії, яка потерпає від експлоатації олігархів. Зокрема, він заступився за страйкуючих робітників у Пікалево та «жорстко розмовляє з Деріпаскою»¹³⁰, особисто вилітав на лісові пожежі в Рязанській області, став дедалі частіше з'являтися на телеекранах в оточені народу.

У 2012 році, попри масові протести, зокрема на Болотній Площі, які Путін коментував словами: «людей, які мають паспорт громадянина Російської Федерації, але діють на користь іноземної держави та на іноземні гроші...Ідіть до мене, бандерлоги...»¹³¹ (переклад наш – А.Б), був переобраний президентом Росії на новий термін і завдяки зміні Конституції отримав можливість перебувати на цій посаді до 2018 року. І ось, 4 березня, коли росіяни чекали на оголошення результатів виборів, на Манежній площі був продемонстрований ліричний і зворушливий Путін, по щоках якого течуть сльози.

Цей образ вимагав прямої комунікації між володарем та простими людьми. Прямі лінії з главою держави стали місцем, де вирішуються найлюдяніші питання — переселити сім'ю з аварійного житла до нового, забезпечити лікування хворої росіянки, підтримати багатодітних батьків. І, звичайно, в ході таких діалогів з народом Путін у важливо було показувати свою щирість — відповідати на особисті питання про сім'ю, роботу та наступника.

У зв'язку з нечуваною популярністю російська масова культура повнеться великою кількістю пісень, які присвячені возвеличення його постаті. Вже згадувана у нашій роботі «Дяда Вова ми з тобою» (переклад наш – А.Б.) підтверджує той факт, що бажання складання пісень йде не через владну вертикаль донизу, а навпаки. «Мій найкращий друг — це президент Путін та «такого як Путін» (переклад наш – А.Б.) займають одне з головних

¹³⁰ Путин в Пикалёво жёстко разговаривает с Дерипаской., Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=0MntxIPL8xo&ab_channel=videohroniki (дата звернення 20.05.2023)

¹³¹ Путин назвал "бандерлогами" деятелей оппозиции, которые действуют на иностранные деньги Режим доступа: URL <https://tass.ru/politika/523180> (дата звернення 20.05.2023)

місце, коли йдеться про культ особистості. Безумовно в Росії мають місце й інші пісні, які навпаки виступають у якості контр-культурних і які як раз висміюють образ Путіна. Зокрема, одна з таких пісень називається «Путін їде по країні» (переклад наш – А.Б.) — Юрія Шевчука, в якій передано загальноприйнятий ц суспільстві образ Путіна. Ми не даремно наводили цитату Суркова про те, що без Путін а немає Росії,, бо Путін - став головною торговою маркою цієї країни. Щобільше сам Путін користуватися цим і на його честь названий один з найбільш ходових товарів в Росії - горілка під назвою «Путінка»

З початком анексії Криму та війни у 2014 році, Путін та його пропагандисти почали формувати новий образ — образ «собирателя русских земель». Активне ходіння в народ закінчилися і на місце Путіна від народу прийшов новий Путін, який запевняв, що для того, щоб держава й надалі могла функціонувати — керування залізною рукою просто необхідно. І він знову взявся за образ верховного головнокомандувача.

Отже, здатність Путіна до зміни образів відображає здатність самої Російської Федерації трансформуватися та підлаштовуватися під нові виклики, при цьому зберігаючи ядро, яке сформовано імперіалістично-шовіністичними амбіціями.

III.3. Танатолатрія та маскульт

Але поза усіма іншими образами ховався ще один образ, який можна назвати важливою частиною не тільки у культурі «безсмертного героя», а й загалом «русской» культури, мова йде про маскулінність та образ справжнього мужика».

Маскулінність є важливим аспектом російської культури та повинна підкреслювати традиційні ідеали мужності підкреслюють фізичну силу, мужність і наполегливість.

Історично традиційна російська маскулінність асоціювалася з роллю «годувальника». Ця роль була посилена патріархальною структурою російського суспільства, яка ставить чоловіків на позиції авторитета та влади.

Від чоловіків очікується, що вони захищатимуть і забезпечуватимуть свої сім'ї, будуть захисниками країни та її культурних цінностей. Ці ідеали часто пов'язують із поняттям «вітчиною» та патріотизму, яке підкреслює обов'язок чоловіків захищати країну та відстоювати її моральні цінності.

Але найбільший розвиток образу «настоящего мужика» припав на 90-ті. Соціально-економічна криза та криміналізація країни на початку 1990-х років призвели до популярності так званої «бандитської маскулінності», що включала культ жорстокості, високого матеріального добробуту (підприємництво, як правило, мало на увазі зв'язок з кримінальними структурами), але водночас поєднує у собі ідеї братерства і житті по «поняттям». Романтизм нової кримінально-агресивної маскулінності яскраво представлений у популярних фільмах пострадянської доби: «Брат», «Брат-2», «Бумер», серіал «Бригада».

Наприкінці 1990 — на початку 2000-х, коли нова держава трохи зміцніла, сформувалося замовлення на інші фільми та серіали. Зокрема Ганебний програш у першій Чеченській війні змусив змінити «бандитську маскулінність» на «правоохоронну маскулінність» в образі «нового силовика» (міліціонери, слідчі, співробітники спецслужб) «Вулиці Розбитих Ліхтарів», «Убийная сила», а краще за все — образ військового, який захищає свою країну від терористів («Кандагар», «9 рота», «Грозові Ворота»). Щобільше, Образи, які зображені у цих серіалах та фільмах не просто є уособленням еталонних характеристик до яких треба прагнути, але також зображувати жертовність головних героїв, особливо, якщо це представники правоохоронних органів/армії заради держави, або доведення своєї правоти як

у фільмі Брат, крилата фраза з якого, сьогодні видозмінилася і стала черговим символом війни — «За правду»¹³².

Брутальної маскулінності в образі «справжнього мужика» (брудного грубого) сьогодні у росії протиставлена маскулінність «метросексуальна», яка представлена образом доглянутого, інтелігентного, освіченого, тенденціями чоловіка, який стежить за собою (досить часто цим він викликає стосовне себе підозри, бо російська культура не звикла до такого типу особистості і одразу таврує його як представника нетрадиційної сексуальної орієнтації).

Метросексуалами у Росії можуть бути виключно або юродиві, вони так само «руськіє», але інші — Зверев, Кіркоров, Басков або тільки одна людина — президент Путін. Формування Путіна у якості символу мачизму, як і відповідно, загострення російського державного авторитаризму та пропагандистської машини поступово відбувалося з 2004. Відповідно найактивніші фази припадали на військові конфлікти, зокрема Грузія у 2008 році та анексія Криму у 2014 році.

У центрі мачо-аури Путіна — прославлення Путіна а як «крутого хлопця», який протистоїть західним «ліберально-фашистським» ворогам, які нібито намагаються послабити Росію всередині країни та за кордоном. Цей «маскульт» Путін а є частиною культу особистості, який почав формуватися в Росії в перші роки його президентства. Культ Путіна нагадує культ особи Леніна і Сталіна радянських часів. В кабінеті кожного чиновника в Росії висить портрет Путіна, це актуально і для класів російських шкіл. Про вождя складають пісні. Особливо російський глибинний народ не може не похвалитися легендарними фотосесіями, які так полюбляє Путін, чого вартує лише легендарне фото з конем¹³³.

¹³² Z-Концерт в поддержку спецоперации на Украине ., Режим доступу: URL <https://spravedlivo.ru/11896810> (дата звернення 20.05.2023)

¹³³ Владимир Путин на Охоте, на Рыбалке, на Отдых., Режим доступу: URL https://www.nexplorer.ru/print/news_5586.htm (дата звернення 20.05.2023)

Путіна можна порівняти зі знаменитістю, яка піднімає собі імідж завдяки грі на публіці. Найбільшу популярність ця «зірка» отримала після анексії Криму. По всій країні в магазинах і кіосках продають футболки, чашки та дармовиси із зображенням російського президента в різноманітних героїчних позах. Одні зображують Путіна на коні, інші путіна в чорних окулярах, в образі мачо. Ще одним важливим елементом у цій системі займає образ переможця. Карате, хокей, дзюдо чи навіть політика — усюди Путін займає образ неодмінного переможця.

Таким чином у російського обивателя формується образ «непереможного лідера», який у політиці так само як і у спорті може та перемаже усіх своїх опонентів. Але не перемогами та маскулінністю єдиними, російська пропаганда формує ще один важливий для російського народу образ Путіна — Путін — батько. З одного боку він батько-нації, а з іншого він публічно проявляє свої надмірні батьківські інстинкти під час зустрічі з дітьми: цілує в пупок, ітп. Цей маскульт та образ відповідно цікаві через те, що їх єдиних можна назвати проявом життя серед культів безсмертних-смертних героїв війн, які розв'язує Російська Федерація. Тільки Путін достоїн шани залишатися єдиним проявом життя серед цього парадусмерті.

Результати опитування Левада-Центру в 2020 році показали, що проституція, гомосексуалізм і фемінізм є соціально неприйнятними. «Вісімнадцять відсотків росіян виступають за ліквідацію геїв і лесбіянок, третина — за їх ізоляцію від суспільства»¹³⁴ (переклад наш – А.Б.). Про яку саме «ліквідацію» йде мова ми не знаємо, але факт залишається фактом. Якщо у суспільстві проводиться опитування стосовно того, що робити з людьми, які не вписуються у загальноприйняті рамки і при цьому використовується термін «ліквідація», це дозволяє нам стверджувати, що танатолатрія впливає і на цю сферу російського суспільства.

¹³⁴ "Левада-центр" опрашивает россиян о желании "ликвидировать" геев. Это нормально? Режим доступа: URL:<https://www.bbc.com/russian/news-52355213> (дата звернення 20.05.2023)

Американський історик Роберт Пакстон у книзі «Анатомія фашизму» стверджує, що важливими рушійними силами фашизму є існування суспільства в приниженні та кризі, а також вимога цього суспільства до сильного лідера, обов'язково людини, яка може використовувати жорстока сила проти ворогів, щоб зрештою домінувати над ними. А головне це «переконання, що ваша група є жертвою, почуття, яке виправдовує будь-які дії, без юридичних чи моральних обмежень, проти своїх ворогів, як внутрішніх, так і зовнішніх»¹³⁵ (переклад наш – А.Б.).

Путін та культ його мачизму не змогли б існувати у Росії, якби розпад СРСР відбувся так раптово. Враховуючи його кар'єрну траєкторію та спосіб життя, цілком підходив для того, щоб його представили як сильного мачо, який міг би відродити ослаблену країну та привести до її відродження. Але не потрібно розглядати формування культу путінського мачизму виключно у межах російського культурного простору. Цей приклад є частиною ширшого контексту, маскуліність як культурний феномен — є продуктом патріархального суспільства і власне утвердження маскуліності є головним засобом для досягнення влади, в нашому випадку влади розпоряджатися життям та смертю своїх підлеглих.

Мізогінія, яка лежить в основі патріархальної ідеології, у російській версії присутня у вигляді протиставлення «мужик» — «не мужик». Таким чином ми можемо говорити про те, що у Росії маскуліність стосується не стільки статі, скільки «правильної» соціальної поведінки. Таким чином, ми маємо справу з видозміненою формою маскуліності. Зазвичай маскуліність дозволяє політичним лідерам-чоловікам утверджувати свою владу над іншими, яких можна визначити і охарактеризувати як тих, що відповідають традиційно жіночим рисам. У випадку з Росією, ми маємо справу з тим, що навіть жінка може мати чоловічі риси і сприйматися як «мужик». Прикладом цього може виступати представниця МЗС — Марія Захарова, яка повністю

¹³⁵The Anatomy of Fascism. Alfred A. Knopf. 2004. ISBN 1-4000-4094-9. Режим доступу: URL [https://files.libcom.org/files/Robert%20O.%20Paxton-The%20Anatomy%20of%20Fascism%20-%20Knopf%20\(2004\).pdf](https://files.libcom.org/files/Robert%20O.%20Paxton-The%20Anatomy%20of%20Fascism%20-%20Knopf%20(2004).pdf) р 219 (дата звернення 20.05.2023)

відповідає концепції «мужика». Разом з цим, ми можемо говорити, що політичні актори для досягнення поставлених цілей можуть встановлювати прийнятні та неприйнятні для них гендерні норми, які базуються на таких формах як мачизм і гомофобія.

У даному контексті ми можемо говорити про те, що мачизм та гомофобія є частиною стратегії РФ. Щобільше, у час повномаштабного вторгнення до цих елементів додалося згвалтування¹³⁶. У російському випадку наявність домінуючої патріархальної культурної ідіоми та відсутність значного феміністичного руху зробили можливим використання політизованої маскулінності таким чином, щоб у суспільстві буквально не існує сексизму, сексизм не може існувати там, де немає самого сприйняття сексизму, ти або «мужик», або ні, і твоя стать чи гендер не грають жодної ролі.

Але культура маскулінності разом з образом президента мачо відіграють дуже важливу роль у культурі смерті. Вона полягає в тому, що маскулінність, як ми писали вище, дозволяє російському суспільству дозволяє розділяти людей на тих хто живе за принципами «настоящего мужика» і відповідно тих, хто цим принципам не відповідає. Ця відокремлена «каста» чи група, має відношення до «культури опущених». Концепція «культури опущених» у Росії має вагомі соціо-культурні наслідки. Наявність у такій тоталітарній країні таких «юродивих», яким дозволено більше ніж усім іншим обумовлено необхідністю у постійному пошуку винних у будь-яких аспектах культурно-політичного життя країни. А з іншого боку таврування такого роду маргіналізацією позбавляє людину можливості становити будь-яку загрозу для влади. Крім цього це дозволяє сформувати однорідний образ, який допомагає консолідувати націю перед викликами.

За радянської влади уряд впроваджував політику, спрямовану на створення єдиної радянської культури, яка б витіснила культурну

¹³⁶ Подкасти. Згвалтування - це "явно воєнна стратегія" Росії в Україні - представниця ООН. VOA. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/zgvaltuvannya-rosiyanamy-yak-instrument-zbroi/6789973.html> (дата звернення: 28.05.2023).

самобутність окремих етнічних і корінних груп. Це призвело до придушення культурних традицій і мов багатьох корінних народів і етнічних меншин. Сьогоднішня Росія робить акцент не стільки на придушення ідентичності, якщо це не стосується українців, бо «украинец это русский, которого укусил поляк»¹³⁷, скільки на формуванні однорідної маси. «Культура опущених» представ перед можливо найархаїчнішим проявом «Русского Мира».

Політичний аспект «культури опущених» також очевидний у ставленні до ЛГБТК+ спільноти в Росії. Прийняття законів, які обмежують права ЛГБТК+ людей і забороняють «гей-пропаганду», відображає політичну програму, спрямовану на придушення вираження різноманітної сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Політичний аспект «культури опущених» демонструє способи, якими уряд користується для використання культурної політики щодо дотримання соціальних норм і виключення певних груп з основних культурних наративів і практик.

Таким чином Російська пропаганда сформувала образ не тільки мужнього солдата, «воїна-визволителя», але й образ правильної людини, який лаконічно підсумовується у відомому російському вислові — «не служив — не мужик». В уяві росіян російський солдат завжди сильний, та мужній, тобто справжній «мужик». Людина, як складова ланка соціуму, бажаючи залишатися його частиною, вимушена підтримувати загальноприйнятий порядок речей.

Відповідно тоталітарний державний устрій разом з відсутністю політичної та будь-якої іншої волі народу, вкоринив ще один вагомий аспект «культури опущених» — «Право сильного». Цей феномен разом з поведінкою «мужика» сформував у Російській Федерації лише один єдиний можливий культурний імператив при вирішенні будь-якого конфлікту — насилля/війна. Показовим є жарт 7 лютого 2022 року, під час пресконференції з Еммануелем Макроном Путін «жартом» прокоментував

¹³⁷Путин: украинец это русский, которого укусил поляк, 2020 г. Історія України – LiveJournal. URL: <https://tipa-bandera.livejournal.com/353238.html> (дата звернення: 27.05.2023).

Мінські Домовленності «Подобається — не подобається, терпи, моя красуне»¹³⁸ (пер. з рос А.Б).

Юродивий для усього цивілізованого світу та справжній «мужик» в очах свого електорату. *Ultima ratio* — Останній аргумент королів, піднесений в абсолют і розповсюджений на весь соціокультурний простір «русских». Цей імператив межує ще з однією світоглядною засадою «русских» — недоговороспроможністю. Ще Отто фон Бісмарк сказав, що «Договір підписаний з Росією, не стоїть паперу, на якому він написаний». Вплив цієї системи легко пояснити: якщо стандарти закону та порядку встановлюються шляхом насильницького втручання з боку авторитарної влади замість того, щоб бути природним засвоєним індивідом, ця примусова покора неминуче віддаляє людей від влади та закону.

Попри формування образу справжнього «мужика» сам Путін цілком підпадає під критерії юродства. Найпоказовішим є аспект сміху: «У епоху розквіту юродства офіційна культура заперечувала сміх, забороняла його як щось недостойне християнина. У Москві навіть деякий час існувала заборона на сміх та веселощі (XV ст.). Ця заборона мала місце і відіграла велику роль. Житійні герої, зазвичай, не сміються. Виняток із цього правила робилося рідко, і воно завжди робилося для юродивих»¹³⁹. Путін постійно «жартує» і тільки після того, як він перший починає сміятися, у випадку публічного виступу, за ним теж починають сміятися. З одного боку це показовий приклад раболепування, а з іншого боку, це показова ознака «юродства», яка дуже сильно межує з концепцією «унікального шляху», яким йдуть усі рускіє.

У контексті політики Путін а та його образу, нам важко говорити про цинізм, який ми неодноразово згадували. Цинізм може бути пристуній там, де має хоч якісь моральні установи, у Росії ж цього немає. Коли ми говоримо

¹³⁸ Кузьмич О. "Подобається – не подобається, терпи, моя красуне": як Путін прокоментував Мінські угоди. ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/politika/podobayetsya-ne-podobayetsya-terpi-moya-krasunya-yak-putin-prokomentuvav-minski-ugodi-1971688.html> (дата звернення: 27.05.2023).

¹³⁹ Лихачев, Д.С.; Панченко, А.М.; Поньрко, Н.В. Смех в Древней Руси ; Видавництво: Л.: Наука ; 1984. Режим доступу: URL http://philologos.narod.ru/smeh/smeh_main.htm (дата звернення 20.05.2023)

про Росію, ми говоримо про хулігана, яка зі слів Прігожина «століттями живе за поняттями, за певними укладами»¹⁴⁰, тому «Гоп-політика, гоп-економіка, гоп-журналістика, гоп-релігія теж по суті гібридні: вони дотримуються одних законів професії, щоб створювати собі алібі при порушенні інших»¹⁴¹ (переклад наш – А.Б).

Отже, Путін, на нашу думку, не просто створив культ своєї особистості, але створив колективний образ — символ Росії сьогодні. Колективний Путін буде існувати не зважаючи на те, чи помре або чи вже помер реальний Путін.

III.4. Танатолатрія як засіб соціалізації дітей у сучасній Росії

Танатолатрія в Росії виступає також елементом соціалізації дітей як частина мілітаризації свідомості. Щобільше, питання мілітаризації російської свідомості дуже комплексне і розглядати його потрібно у ширшому контексті ніж просто популяризація парамілітарних ігор та популяризацію армії на телебаченні. Це все є складовими елементами «культу смерті», які Путін зміг побудувати за більше ніж 20 років свого правління.

Вагомим на нашу думку є факт того, що за ці два десятиліття в Російській федерації не тільки сформувалося покоління, яке не знало іншого життя ніж як при Путін і, але й також відбувся процес формування світоглядного бачення для цього покоління, в якій саме Росії відводиться сакральне місце єдино-правильної держави і, що та реальність, в якій вони знаходяться єдино вірна. Щобільше, у цьому світогляді, Російська Федерація виступає як країна, яка знаходиться у повному оточенні ворогів і відповідно

¹⁴⁰ ОСН: Пригожин рассказал о соблюдении тюремных понятий в ЧВК., Режим доступу: URL <https://www.osnmedia.ru/obshhestvo/prigozhin-rasskazal-o-soblyudenii-tyuremnyh-ponyatij-v-chvk/> (дата звернення 20.05.2023)

¹⁴¹ Новая газ. Гоп-политика, гоп-журналистика, гоп-религия. Новая газета. URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2017/11/13/74527-goppi> (дата звернення: 27.05.2023).

має необхідність у збільшені людського ресурсу в армії, а ще краще, щоб цей ресурс був ідеологічно вмотивований. Додаючи до цього процесу переписування історії, виховання фанатичної та жертвовної любові до своєї держави, ми натрапляємо на факт тотальної мілітаризації людської підсвідомості починаючи з юних літ.

«З нового навчального року у всіх школах та коледжах країни щопонеділка починається із заняття «Розмови про важливе». Першого вересня 2022 року був презентований новий елемент шкільної програми «Розмови про важливе»¹⁴² (переклад наш – А.Б). — повідомляє нам сайт, який має безпосередній стосунок до Міністерства Освіти Російської Федерації. Викликає більший подив, що цей сайт доступний для мешканців України без необхідності у наявності ВПНу. Це матеріали які були створені саме для викладчів. В міру розвитку дитини й відповідно її шкільному розвитку у цю програму додаються більш комплексні поняття стосовно захисту держави та місце Росії на світовій арені. Показовим на нашу думку є «сценарій» для викладача приурочений до святкування «День захисника вітчизни» в ньому йдеться, що «збройні сили (Російської Федерації) потрібні виключно для підтримки загального миру — це військова політика, що історично склалася, мирна традиція яку наша країна слідує і зараз»¹⁴³ (переклад наш – А.Б).

Іншою важливою частиною процесу мілітаризації свідомості є створення 29 липня 2016 року з ініціативи Міністра оборони РФ Сергія Шойгу дитячо-юнацького військово-патріотичного руху «Юнармія». Юнармія як і гітлерюгендт у свій час відповідає доктрині «русского мира» і відповідно має на меті захист «співвітчизників» де б вони не були.

«Детям продают смерть. Когда они садятся делать окопные свечи, им, конечно же, рассказывают и о "специальной военной операции" (так власти

¹⁴² Цикл внеурочных занятий Разговоры о важном., Режим доступа: URL <https://razgovor.edsoo.ru/> (дата звернення 20.05.2023)

¹⁴³ Там Само: URL <https://razgovor-cdn.edsoo.ru/media/file/defenderday-1011-script.pdf> (дата звернення 20.05.2023)

России называют вторжение в Украину, называть войну войной в стране запрещено законом. – Прим.), и о гибели солдат. То есть навязывают мысль, что погибать хорошо. Так нормализуется насильственная смерть, ей придается героический ореол»¹⁴⁴.

«Історичний факт стався напередодні Дня народної єдності. Народи Росії відзначають загальну перемогу — визволення Москви від польських інтервентів. Так буде і цього разу — усі разом ми переможемо неофашизм...»¹⁴⁵ (переклад наш – А.Б) — такими слова розпочав свій виступ Віктор Кауров — співголова Головного Штабу Юнармії, під час відкриття черогово філіалу в окупованій Херсонській області.

Ключовим в обох організаціях є виховання молоді у відриві від сім'ї. І одна справа, коли ми говоримо про внутрішньоросійський підхід до виховання дітей, а інша справа, коли РФ викрадає дітей з України під виглядом «порятунку» і починає формувати в них «яничарський» світогляд.

Показовою та цинічним є діяльність російської дитячої омбудсменки Львови-Белової, яка стверджує, що злочинні дії направлені на «порятунок дітей із регіонів, які визнані російськими, це російськомовні діти, які захотіли стати частиною великої Росії» і виправдовується тим, що «Я мати, і цим все сказано. Який я військовий злочинець?»¹⁴⁶ (переклад наш – А.Б).

З цією метою створюються літні табори, де крім військово-фізичної підготовки йде ідеологічна обробка.

У цьому дискурсі для нас цікавим представляється саме акцент на минулому. Це перш за все робиться для того, щоб викликати почуття ностальгії у батьків і вже через них залучити дитину до організації. Важливу роль у нашому дослідженні займає інша організація «Большая перемена»,

¹⁴⁴ Красно А. "Детям продают смерть". Школьников Юга России заставляют обслуживать войну. RFE/RL. URL: <https://www.kavkazr.com/a/shkolnikov-yuga-rossii-zastavlyayut-obsluzhivatj-voynu/32351758.html> (дата звернення: 28.05.2023).

¹⁴⁵ Аналітичний звіт ««Кримський сценарій»: як Російська Федерація знищує українську ідентичність дітей на окупованих територіях» / А. Воробйова, М. Суляліна, - Київ, 2023. —С 34., Режим доступу: URL https://almenda.org/wp-content/uploads/2023/02/Analitychnyy-zvit-%E2%80%9EKryms%CA%B9kyy-stsenariy-yak-Rosiyys%CA%B9ka-Federatsiya-znyshchuye-ukrayins%CA%B9ku-identychnist%CA%B9ditey-na-okupovanykh-terytoriyakh_ukr_Almenda_2022.pdf (дата звернення 20.05.2023)

¹⁴⁶ Там само.,

діяльність яка орієнтується на допомозі дітям сиротам. І відповідно назва може сприйматися як відсилка до одноіменного радянського фільму так і до безпосередньої заклику, в сенсі «переміна» — «зміна-трансформаці».

Юнарміїці займаються справленням для традиційного для мілітаристського суспільства ритуалів, пов'язаних з увіковіченням державний героїв, зокрема почесна варта біля стел вічного вогню. Таке бажання відзначитися і послужити державі іноді призводять до курйозних ситуацій, коли біля могили загиблого вагнерівця, який був засуджений за педофілію виставляється почесна варта з представників юнарміїців¹⁴⁷. З початком повномасштабної агресії Росія почала залучати повнолітніх представників юнармії до військової служби і безпосередньо до участі у війни. Історія теж бачила аналогічну ситуацію, коли не маючи достатньо ресурсів для ведення бойових дій Гітлер займався організацією фольксштурму.

Але домінуючі позиції серед них займають три організації згадана вище «Юнармії», яка знаходиться під патронатом Міністерства Оборони Російської Федерації, «Всецерковное православное молодежное движение», яка керується Російської Православною Церквою Московського Патріархату та терористичної організації «ПВК Вагнер», якою управляє Євген Прігожин - близький друг Путіна.

Кожна з цих організацій має різний підхід для вербування нових членів, але незмінним залишається підготовка її членів до смерті заради великої мети - захисту держави та своїх земляків. Єдине, що відрізняється це підхід у поданні цієї самої смерті. Юнармія навчає тому, що «...сьогодні ми не можемо заплющувати очі на загрозу міжнародного тероризму, на локальні

¹⁴⁷ Біля могили загиблого на «СВО» педофіла-«вагнерівця» російська влада поставила почесний караул з дітей. Новини Вінниці | Всі події Вінниці та області тут | Інформаційний портал На Парижі. URL: <https://nparise.com/posts/bilia-mohyly-zahybloho-na-svo-pedofila-vahnerivtsia-rosiiska-vlada-postavyla-pochesnyi-karaul-z-ditei> (дата звернення: 27.05.2023).

конфлікти та інші проблеми»¹⁴⁸ (пер. з рос А.Б), тому навіть якщо члени юнармії загинуть, то вони загинуть захищаючи свою батьківщину та земляків від терористів та ворогів держави. Врешті результатом такої політики стало те, що «Починаючи з 29 березня 2022 року юнармійцям, яким виповнилося 18 років, почали надходити листи із запрошеннями «на співбесіду» та «проведення культурно-патріотичних занять», які фактично є повістками на відправлення у військову частину»¹⁴⁹.

Отже, у сучасній Росії танатолатрія використовується як засіб соціалізації дітей, підкреслюючи шанування смерті і жертви. Цей підхід інтегрує танатолатричні теми в освіту, літературу та культурні практики для формування цінностей і переконань дітей. Знайомлячи дітей з історіями, міфами та ритуалами, пов'язаними зі смертю та пам'яттю, вони розвивають розуміння смертності, національної ідентичності та колективної пам'яті. Однак виникають етичні проблеми щодо потенційного зниження чутливості щодо насильства та маніпулювання наративами.

III.5.ПВК «Вагнер» як уособлення танатолатрії

Випадок з «ПВК Вагнер» є цікавим у контексті дослідження підходу до символізації смерті. Підхід цієї організації зміг одночасно поєднати сакральний та світський підхід до смерті. Світський підхід відображений у головному гаслі цього терористичного утворення «Наш бізнес смерть, ібізнес йде добре» (переклад наш – А.Б).

¹⁴⁸ Будут настоящих мужчин делают Год назад министерство обороны запустило патриотическое движение для школьников «Юнармия». Что с ним происходит? – Meduza. Meduza. URL: <https://meduza.io/feature/2017/10/05/budut-nastoyaschih-muzhchin-delat> (дата звернення: 27.05.2023).

¹⁴⁹ Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Людмила Денісова. Режим доступу: URL <https://www.facebook.com/100044138451142/posts/514916906656253/?d=n> (дата звернення 20.05.2023)

Смерть - як спосіб заробітку, так і найбільший ризик у цьому «бізнесі». Сакральний же підхід полягає у тому, що при вербовці ув'язнених, Євген Прігожин, по-перше, обіцяє їм «змити свої гріхи»¹⁵⁰ (пер. з рос А.Б), тобто «прощення» християнського формату, а по-друге, він сам, можна сказати бере на себе функції Бога, або скоріше формує принципи свого «філіалу» культу смерті і формує три головних «смертних гріха»¹⁵¹, за порушення яких, слідує покарання - смерть. При цьому у лютому 2023 року при «ПВК Вагнер» було створено молодіжну організацію «Вагнеренок», яка так само як і «Юнармія» розпочинає процес приєднання молоді до своїх лав і світогляду відповідно до інтересів Прігожина.

Діяльність Прігожина обмежується не тільки формування «релігійного» аспекту у Вагнері, не менш вагомими є його постійні інтерв'ю з місць масових поховань вагенрівців, каже, що «братські могили обов'язково з'являться і всі, хто загинув на війні — герої»¹⁵². Це є найкращою демонстрацією справжнього культу смерті. Все про що говорить Прігожин концентрується на різних формах свободи. Для одних «свобода» буде полягати в тому, що якщо вдасться, то після виконання «контракту» така персона отримує свободу, помилування за скоєні злочини і за логікою «престижу» військової служби — пошану від громадян та можливі нагороди від командування.

Якщо ні, то ця людина отримує «вічну свободу» і відповідно місце не просто на кладовищі, а у меморіальному комплексі, про який заявляє Прігожин, тобто навіть після смерті вони символічно отримують аналогічні бенефіції. Загалом фактор вагенрівців, а особливо вагенрівців-зеків можна

¹⁵⁰ Редакция Т. Предлагал смыть грехи кровью украинцев: зек из "Вагнера" рассказал, как Пригожин вербовал в колонии. ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/ru/ukrayina/predlagal-smyt-grehi-krovyyu-ukraincev-zek-iz-vagnera-rasskazal-kak-prigozhin-verboval-v-kolonii-2182126.html> (дата звернення: 27.05.2023)

¹⁵¹ Футурье Е., Появилось видео, на котором Евгений Пригожин вербует зеков в «ЧВК Вагнера» Режим доступа: URL <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www.ridus.ru/poyavilos-video-na-kotorom-evgenij-prigozhin-verbuet-zekov-v-chvk-vagnera-389563.html&ved=2ahUKewjigqXHhMD9AhXokosKHxN3Do8QFnoECAkQBQ&sqi=2&usg=AOvVaw23kP1MrjjFaGm-u1VbbXou> (дата звернення 20.05.2023)

¹⁵² Пригожин торжественно открыл новое кладбище ЧВК "Вагнер" в Екатеринбурге. Видео. OBOZREVATEL NEWS. URL: <https://news.obozrevatel.com/russia/ozhidaetsya-li-mnogo-trupov-prigozhin-torzhestvenno-otkryil-novoe-kladbische-pvk-vagner-video.htm> (дата звернення: 27.05.2023).

розглядати як існування абсолютної маргінальної групи, яка повністю виключена зі суспільства і відповідно на яку суспільства всеодно. Вони для російської суспільства стають цінними тільки у випадку смерті і у рідких випадках каліцтва або полону. Коли вони гинуть на війні, вони створюють колективний образ героїв, які добровільно відправилися виконувати свій головний обов'язок громадянина — захист держави і при цьому спокутувати кров'ю свої помилки.

У випадку каліцтва, вони так само залишають маргінальною групою. Особливо цікавою представляється ситуація з полонем, у випадку потрапляння до полон вагенривці вже стають «грішниками» у світобаченні своїх «колеґ» та російського суспільства і відповідно демонстративні страти цих осіб підкріплюють авторитет влади та укріплюють ореол страху, пов'язаний з цією терористичною групою.

Поза цим, ми також можемо говорити про безпосередньо залучення і використання дітей як інструменту пропаганди. Найпопулярнішими у Росії можна назвати три історії з використанням дітей. Перша відноситься нас у 2014 рік та відому історію про розіп'ятий хлопчика, яка навіть у російській масовій свідомості викликала шквал критики, бо власне зачіпали не просто таму мучеництва, а мучеництва через розіп'ятий, тобто ми маємо справу з прямою аналогією з Ісусом і для релігійного свідомості росіян навіть це звучало як перебір. На зміну розіп'ятому хлопчикці прийшла так звана «Алея ангелів» у Донецьку яка присвячена дітям, яких «вбили» ЗСУ. Це місце також існує на як аналог місцю пам'яті для українського народу — Алеї Героїв Небесної Сотні.

Аналогічна з розіп'ятим хлопчиком була ситуація у Брянській області, де ніби після чергової атаки терористів, хлопчик Фьодор зміг евакуювати людей та загинув смерть хороброго. Дуже цікавим представляється роль дітей у відомій пісні «Дяда Вова мы с тобой», коли маленькі діти співають про те, що «если главный командир Позовет в последний бой, дядя мы Вова

мы с тобой»¹⁵³. Ми приділити окремо увагу пісням у наступних розділах, коли будемо розглядати постать Путіна та роль його символічного образу і ідеології Російської Федерації. «Через атрофію інтелектуального співтовариства в Росії, його нездатність дати належне історичне, соціальне опрацювання минулого (всього радянського минулого, включаючи і колишні околиці імперії) і справжнього стану речей, або навіть — через інтелектуальний колективний опір аналітичної рефлексії, що зачіпає саму болючі точки національної самоідентичності, постає дуже суттєва наукова, і теоретична, і методологічна проблема: звідки брати поняття дескрипції та інтерпретації того, що відбувається в Росії, якщо немає умов для систематичної роботи та дослідницьких конвенцій»¹⁵⁴ (переклад наш – А.Б).

Підсумовуючи можна сказати, що всі вищеперераховані організації та загалом, уся концепція «Русского мира» створені у зв'язку з необхідністю держави вести бойові дії та постійно підживлювати військо ідеологічно вмотивованими людьми, які підуть воювати перш за все за ідею.

¹⁵³ Анна Кувичко - "Дядя Вова, мы с тобой" Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=3ZZJJ1k8xAE&ab_channel=%D0%98%D0%90%D0%A3%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%91%D1%8E%D1%80%D0%BE (дата звернення 20.05.2023)

¹⁵⁴ Лев Гудков. Синдром негативной идентичности в посттоталитарной России | Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека. Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека | Всем хорошим во мне я обязан книгам © М. Горький. URL: <http://old.zounb.zp.ua/node/4718> (дата звернення: 27.05.2023)

РОЗДІЛ IV. Православ'я і танатологія: перетини в сучасному російському ідеологічному ландшафті

IV.1. Третій Рим

Перед тим як безпосередньо переходити до православних служителів «Культу смерті», важливо для цього дослідження буде представлення вагомої у контексті «культу смерті» чергової світоглядної позиції Росії — «Третього Риму». Одразу зазначимо, що автор не має на меті зазіхати на свободу совісті та віросповідання, коли буде досліджувати вплив релігії на формування «культу смерті». Нашою метою є продемонструвати на прикладі окремих персоналій, їх вчинках та їх ролі у релігійній системі Російської Федерації - Московському Патріархату.

Відповідно до концепції «Третього Риму» - Москва є спадкоємицею перших двох великих християнських імперій, Риму та Константинополя, і має божественну місію захисту та поширення православного християнства. Концепція Третього Риму виникла в XV столітті, після падіння Візантійської імперії під ударами турків-османів у 1453 році. З падінням Константинополя Константинопольський Патріарх, який був духовним лідером Східної Православної Церкви, був змушений тікати до Москви. Ця подія справила глибокий вплив на російську культуру та політику та привела до переконання, що Москва стала новим центром східного православ'я.

Ідея Третього Риму набула подальшого розвитку в XVI столітті під час правління Івана IV, також відомого як Іван Грозний. Іван прагнув позиціювати Москву як центр нової світової імперії, яка базуватиметься на православному християнстві та слов'янській культурі. Він розглядав Москву як оплот проти розширення влади католицьких і протестантських націй Європи. Концепція Третього Риму продовжувала розвиватися протягом

століть, і на неї посилалися російські лідери та мислителі, щоб виправдати російську територіальну експансію та політичний вплив. Його також використовували як заклик до зборів російського націоналізму та православної християнської ідентичності. Ідея Третього Риму також вплинула на інші православні християнські країни, такі як Сербія та Болгарія, які дивилися на Росію як на захисника православного християнства перед обличчям західного культурного та політичного впливу.

Особливої уваги у дослідженні цього аспекту культу смерті займає дві ситуації, пов'язані з російським сприйняттям православної віри та її місця в ідеології. Перший пов'язаний з відспівуванням бандита та військового злочинця Максима Фоміна (Владлена Татарського), який виступав за вбивство українців, була присутня кувалда¹⁵⁵. Кувалда - символ, який став відомим завдяки відео, де бійці ПВК Вагнер використовують її для «покарання» свого побратима через те, що він потрапив у полон. Потрібно осягнути, що у церкві - храмі Божому, знаходиться символ, який уособлює не просто смерть, а страту. Саме хрест - символ мученицької смерті Ісуса Христа, став головним символом у Християнстві, не спис Лонгіна, який, проте теж цінується як один з головних артефактів. Друга ситуація пов'язана з освяченням православними священниками Московського патріархату ядерної ракети під назвою «Сатана»¹⁵⁶. Потрібен час, щоб усвідомити факт, що священник святить «Сатану».

Наведені вище приклади є лише маленькою частиною твердження про те, що Росія - це шизофашистська країна, в якій можуть існувати ідеї, які не просто протилежні одна до одної, але й заперечують одна одну. Це країна в якій утвердився головний принцип тоталітарної держави утопічного роману Оруела «1984», що «Війна — це мир, свобода — це рабство, незнання —

¹⁵⁵Цензор.НЕТ: Рядом с гробом российского пропагандиста Татарского положили символ "вагнеровцев" - кувалду. ФОТО Режим доступа: URL https://censor.net/ru/photo_news/3410939/ryadom_s_grobom_rossiyiskogo_propagandista_tatarskogo_polojili_sim_vol_vagnerovtsev_kuvaldu_foto (дата звернення 20.05.2023)

¹⁵⁶ Alte Aufnahme: Dieses Foto hat nichts mit dem aktuellen Ukraine-Krieg zu tun. 20 Minuten. URL: <https://www.20min.ch/story/dieses-foto-hat-nichts-mit-dem-aktuellen-ukraine-krieg-zu-tun-737185073578> (date of access: 27.05.2023).

сила». І Путін спокійно виступає з твердженням, що «РФ не починала війну, а намагається за допомогою спеціальної військової операції припинити війну, яку веде «ворог нашого народу»»¹⁵⁷.

Крім існування квазірелігійного культу пов'язаного з «Безсмертним Полком», у сучасній росії існує інша цілком легальна релігійна організація під назвою Московський Патріархат. Для того, щоб зрозуміти її вплив та роль у сучасній ідеології, нам необхідно трішки відмотати час і повернутися у часи Сталіна. Який у 1943 році створив РПЦ МП, після чого почав активно залучати її для подальшої розбудови держави, де комунізм «майорів на горизонті».

У той час як різні західноєвропейські церкви покалися і замислилися після надання підтримки Гітлеру, Московський Патріархат ніколи не покався за свою змову зі Сталіним у таких питаннях, як репресії українських католиків після 1945 року. Кирило Гундяєв - патріарх Російської православної церкви, назвав президентство «чудом Божим»; він та інші стали охочими прихильниками культу війни. Чим підтвердив, зв'язки між церквою та силами безпеки, вперше зміцнені за Сталіна, зміцнилися після падіння комунізму.

IV.2. Архітектура смерті

Внесок РПЦ МП у формування культу смерті не можна залишати поза межами цього дослідження і згадані вище приклади «позиції» російських священиків до перебігу війни та ставлені до смерті дають нам привід дослідити цей вагомий аспект «культу» детальніше. Варто почати з того, що

¹⁵⁷ Цензор.НЕТ: Росія не починала війну, а намагається її припинити, - Путін Режим доступу: URL https://censor.net/ua/video_news/3420195/rosiya_ne_pochynala_viyinu_a_namagayetsya_yiyi_prypynyty_putin_vi_deo (дата звернення 20.05.2023)

серед перших ознаки «прихильності» можна виділити 2005 рік та появу нового значення помаранчево-чорних стрічок ордена Святого Георгія, якого шанує православна церква. Нове значення ця символіка продовжила виконувати сакральне значення, але вже у якості головного атрибут під час святкування «Дня Перемоги» (пер. з рос А.Б). Але кульмінація у прославленні смерті, її вшанування та приклад православного сатанинства можна побачити в Головному соборі російських збройних сил у Кубинці, який було урочисто відкрито 22 червня (у день початку вторгнення Гітлера) у 2020 році (до 75-ї річниці закінчення війни) на цій церемонії були присутні Путін і Кирило.

Для того, щоб досягнути символізм цієї споруди нам необхідно ознайомитися з її описом:

«Висота храму разом із хрестом становить 96 м. У 960 році народився рівноапостольний великий князь Володимир, на честь якого освячено нижній храм. Діаметр барабана головного бані - 19 м 45 см. На барабані знаходиться 8 вікон. Діаметр купола — 22 м 43 см. 8 травня 1945 року о 22 годині 43 хвилини було підписано акт про беззастережну капітуляцію Німеччини. Висота малих куполів - 14 м 18 см — 1418 днів і ночей тривала Велика Вітчизняна війна. Висота дзвіниці — 75 м, саме стільки років минуло від дня Перемоги. Площа мозаїки в інтер'єрі — 2644 кв. м, що відповідає числу повних кавалерів Ордену Слави. Висота мандорли — 11694 мм, рівно стільки учасників Великої Вітчизняної війни отримали звання Героя Радянського Союзу»¹⁵⁸ (переклад наш – А.Б).

Це лише фрагмент з величезного опису цього храмового комплексу, але вже тільки за ним ми можемо відчутти наскільки багато провідних символів для російської ментальності було закладено його авторами. Загалом дуже символічно будувати храм в абсолютно військовій тематиці прочанам релігій, в якій одна з головних заповідей — «Не убий». Але автори в

¹⁵⁸ Главный храм Вооруженных сил Российской Федерации / Исторические справки / Патриархия.ru. Патриархия.ru. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/5650193.html> (дата звернення: 27.05.2023).

черговий раз хочуть переконати своїх прочан, що така споруда має право на існування в такій духовній країні як Росія: «У світі військовий храм — це духовний символ Росії — країни-переможниці. Собор Воскресіння Христового у парку «Патріот» прославляє величезну перемогу Життя над смертю — Воскресіння Христове — і православну віру, що надихає на всі віки великі подвиги нашого народу»¹⁵⁹ (пер. з рос А.Б). — резюмує автор цієї статті на сайті православної церкви московського патріархату. Декор цього храму «перемоги» присвячені не лише війнам минулого століття. Мозаїка вшановує вторгнення до Грузії в 2008 році, анексію Криму в 2014 році та роль країни в громадянській війні в Сирії.

Не менш символічним був виступ Концертного хору Санкт-Петербурга 23 лютого 2019 року в Ісаакіївському соборі. Коли була виконана пісня, в який розповідалося про початок атомної війни:

«На подводной лодочке с атомным моторчиком

Да с десятком бомбочек под сотню мегатонн

Пересек Атлантику и зову наводчика:

«Наводи, говорю, — Петров, на город Вашингтон!»

Тру-ля-ля, тру-ля-ля,

Все могу за три рубля!

Пополам гори земля Неприятеля!»¹⁶⁰

Отже, ми можемо говорити про те, що у Росії сформований образ «військового храму», який представляє історичні, культурні та моральні зв'язки між збройними силами та Російською православною церквою. Російський військовий храм займає важливе місце в російській військовій структурі.

¹⁵⁹ Главный храм Вооруженных сил Российской Федерации / Исторические справки / Патриархия.ru. Патриархия.ru. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/5650193.html> (дата звернення: 27.05.2023).

¹⁶⁰ Вольтская Т. "Тру-ля-ля за три рубля". Спор о песне в Исаакиевском соборе. Радио Свобода. URL: <https://www.svoboda.org/a/29792323.html> (дата звернення: 27.05.2023).

IV.3. Патріарх

Окремої уваги у нашій роботі заслуговує постать Володимира Михайловича Гундяєва відомого також як патріарх Кирил. Місце у нашому дослідженні ця постать заслужила у зв'язку зі своєю службою і ні, мова йде не тільки про церковне служіння, а про те, що Гундяєв був колишнім агентом КДБ, а як ми знаємо колишніх агентів КДБ не існує. За більше ніж рік з початку повномасштабного вторгнення ця особистість відзначилася незліченною кількістю заяв, не згадуючи вже про його довгі роки у патріархаті. Ми згадуємо його у нашій роботі у зв'язку з тим, що більшість його заяв відображають функціонування культу смерті та загалом легітимізації смерті та війни як такої.

Одразу після початку повномасштабного вторгнення Патріарх Кирило виступив з такою промовою — «Ми ні з ким не хочемо воювати, Росія ніколи ні на кого не нападала. Це дивно, коли велика і могутня країна ні на кого не нападала, вона лише захищала свої межі»¹⁶¹. Не менш важливою є його промова 6 березня 2022 року, яка відбулася у московському Храмі Христа Спасителя, після початку так званої «СВО»: «Вісім років на Донбасі намагаються знищити те, що є. І на Донбасі є відмова, принципова відмова від тих так званих цінностей, які сьогодні пропонують ті, хто претендує на роль світової держави. Сьогодні є такий тест на лояльність до цієї влади, такий собі пропуск у...світ надмірного споживання, світ видимої «свободи». Знаєте, що це за тест? Тест дуже простий і водночас жахливий — це гей-парад. Вимоги для багатьох щодо проведення гей-параду є тестом на вірність

¹⁶¹ Патріарх Кирило: «Россия никогда ни на кого не нападала» Режим доступу: URL https://www.youtube.com/watch?v=W3yqNMmA-30&ab_channel=SvitlanaViunytka (дата звернення 20.05.2023)

наймогутнішому світу; і ми знаємо, що якщо люди чи країни відкидають ці вимоги, то вони не входять у цей світ, вони стають для нього чужими»¹⁶² (переклад наш – А.Б).

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, російські церковні пропагандисти вирішили збільшити рівень свого авторитету у війні. Так на російському телеканалі Спас, вийшов сюжет в якому розповідається про роль Бога та церкви у війні, так в одному з нових молитовників написано наступне: «Даруй верховному головнокомандувачу Володимиру, мужньому архістратигу та боголюбному Правителю Російському Перемогу». У самому ж сюжеті розповідається про те «де у командира божественний дух, рота непереможна»¹⁶³. Варто також згадати такий продукт масової свідомості як ікона з Путіним¹⁶⁴.

Але це лише крапля у морі. За багато років свого перебування на посаді Патріарха Московського і всієї Русі єпископ неодноразово підтримував Путіна. У 2012 році Патріарх Кирило казав, що Путін «відіграв величезну роль у виправленні кривизни нашої історії»¹⁶⁵, імовірно кажучи про те, що Росія відмовилася від прозахідного шляху, який намагався вибудувувати Єльцин.

У 2019 році Гундяєв заявив, що антихрист очолює всесвітню мережу Інтернет¹⁶⁶ і що він використовував наші гаджети, які ми заповнюємо особистою інформацією, щоб повернути такі знання проти користувачів у момент його прибуття.

¹⁶² Проповедь Святейшого Патріарха Кирилла в Неделю сыропустную (Прощеное воскресенье) Режим доступу: URL https://www.youtube.com/watch?v=Clbg1K4X8qY&ab_channel=russianchurch (дата звернення 20.05.2023)

¹⁶³ В молитвенниках оккупантов Путина приравнивали к вождю небесного воинства, а крест обрамляют автоматы. ВИДЕО. Режим доступу: URL <https://censor.net/ru/p3386405> (дата звернення 20.05.2023)

¹⁶⁴ Мобілізованим із російської Пермі подарували "ікони" з Путін ім. ФОТО Режим доступу: URL https://censor.net/ua/photo_news/3412882/mobilizovanym_iz_rosiyiskoyi_permi_podaruvaly_ikony_z_putinyim_foto (дата звернення 20.05.2023)

¹⁶⁵ Путин получил благословение на третий срок. Известия. URL: <https://iz.ru/news/514727> (дата звернення: 27.05.2023).

¹⁶⁶ Внутри Антихрист. Патриарх Кирилл объяснил россиянам, как устроен интернет. Новости науки и техники. ИТ, изобретения и разработки – НВ Техно. URL: <https://techno.nv.ua/it-industry/vnutri-antihrist-patriarh-kirill-obyasnil-rossiyanam-kak-ustroen-internet-50001127.html> (дата звернення: 27.05.2023).

Попри те, що Путін не є головою Московського Патріархату принаймні зараз (робота буде захищатися у червні 2023 року), церква повністю контролюється урядом і є продовженням світської влади, яка «одягнена» у церковну рясу.

По-перше, вона популяризує режим, демонструючи усім його переваги. По-друге, вона атакує систему та політику супротивників. Пропаганда одночасно грає на полярності повідомлень - позитивного та негативного. Обидва елементи важливі. У Радянському Союзі позитивне повідомлення було простим: Радянський Союз був першою країною у світі, де пролетарська революція досягла успіху. Тому пропаганда створювала образ країни переможця, яка стояла в авангарді у боротьбі за визволення всесвітнього пролетаріата у всьому світі.

Негативним меседжем радянської пропаганди була атака на «ворогів робітничого класу», якими були капіталістичні країни, які експлуатували свій робітничий клас і людей у країнах, які вони колонізували. У цьому радянському пропагандистському наративі релігії не було місця. Релігія була, за словами Маркса, «опіумом для народу», а за словами Леніна, «Релігія є одним із видів духовного гніту, що лежить скрізь і всюди на народних масах, задавлених вічною роботою на інших, злиднями і самотністю»¹⁶⁷ (пер. з рос А.Б).

Це була хибна свідомість, і з нею як такою слід боротися, оскільки релігія, яка обіцяла рай у загробному житті, завадила робітникам здійснити революцію. Коли в 1961 році Юрій Гагарін був першою людиною, яка здійснила політ у космос, він сказав: «Бога тут немає».

Росія ж Бориса Єльцина вже не була авангардом світової революції. Комунізм втратив свою привабливість. Мало того, що Радянський Союз був дуже далеким від суспільства рівності та справедливості, за яке він себе вдавав, це також була економічна модель, яка показала, що державний

¹⁶⁷ Ярославский Е.М. Мысли Ленина о религии. Ленин - революционер, мыслитель, человек. URL: <https://leninism.su/books/4262-mysli-lenina-o-religii.html?showall=1> (дата звернення: 27.05.2023).

комунізм був кричущим провалом. Як позитивні, так і негативні фрагменти радянської пропаганди втратили свій зміст.

В автобіографічній книзі під назвою «Перша особа», він сказав, що «Ми намагатимемося залишатися там, де ми географічно та духовно знаходимося. А якщо нас звідти виштовхуватимуть, то ми будемо змушені шукати спілки, зміцнюватися»¹⁶⁸ (переклад наш – А.Б). Путін точно знав, як він хоче заповнити ідеологічну порожнечу: а саме, віддавши Російській православній церкві центральне місце в новій російській ідентичності. Перетворення Російської православної церкви на центральну ідеологічну опору нової Росії мало велику кількість переваг, які врешті решт давали можливість створити розгалужену систему тотального впливу на широкі маси людей, навіть поза межами Росії.

Ми можемо висловити припущення стосовно того, що і Путін і Кирил поділяють свою роль у відновленні імперської величі Росії. Для одного спільні кордони позначені географічними межами, а для іншого у єдиній духовній вірі і відповідно влади одного патріарха. Тому цілком зрозуміло, що у російському світобаченні, якщо Путін претендує на постать Володимира Великого та повернення Києва — «Матери городов русских», тому не дивно, що уся «секта» РПЦ мітить на свою функціональну правомірність у межах окремої незалежно та сувереної держави. І якщо отримання Томосу зробило спробу релігійного захоплення малоімовірною, то у контексті боротьби за географічні межі, ми знаходимося у самому епіцентрі. І Путін не відступить від своїх планів, бо очевидно, що для себе він бажає підкорити усі «исконно русские земли» з часів Володимира. Якому він поставив пам'ятник у Москві, сказавши, що «Князь Владимир назавжди увійшов в історію як збирач і захисник руских земель, як далекоглядний політик, що створив основи сильної, єдиної, централізованої держави, що об'єднала в результаті в одну величезну сім'ю рівні між собою народи, мови, культури та

¹⁶⁸ Н.Геворкян Н.Тимакова А.Колесников. От первого лица. Разговоры с Владимиром Путиным. Москва : «ВАГРИУС», 2000. 187 с.: URL <http://lib.ru/MEMUARY/PUTIN/razgowor.txt> (дата звернення 20.05.2023)

релігії»¹⁶⁹ (переклад наш – А.Б). Оперуючи цією пропагандою Путін ніби одразу окреслив права свої права на території держав, які сформуються тільки через майже тисячу років.

Щобільше, ми маємо наголосити на факті того, що Патріарх Кирил і президент Путін, зі свого боку, вирішили не визнавати об'єктивну історичну реальність і наголосити на тому, що ніби саме Ленін та більшовики винні у створенні окремої України, яка була об'єднана з Росією, але відокремлена від неї в Радянському Союзі. Саме для відновлення такої «несправедливості» 21 лютого 2022 року напередодні повномасштабного вторгнення Путін звернувся до свого народу з наступною промовою: «Її так і можна назвати — Україна імені Леніна, який насильно туди заправив Донбас. І тепер там скидають пам'ятники Леніну та проводять декомунізацію. Ви хочете декомунізації? Нас це цілком влаштовує. Ми готові показати, що таке справжня декомунізація»¹⁷⁰ (переклад наш – А.Б).

Звичайно, це вкрай відокремлене прочитання історії, яке ігнорує століття українського націоналізму, окрему мову, назву «Україна», яка використовувалася для позначення території ще в XII столітті, та незліченну кількість інших історичних деталей, які Путін воліє оминати. Однак це не відміняє того факту, що Путін вірить в те, що попри усі позитивні аспекти саме Ленін порушив належний статус-кво своєю комуністичною революцією, і звичайно, прагне відновити те, що було втрачено.

Можна поставити запитання, чому релігійні цілі Патріарха Кирила спонукають його так рішуче підтримувати Путіна, який, хоч і дружній до Церкви, у кращому випадку є сумнівною фігурою, яку можна підтримувати як якийсь моральний ідеал чи релігійну ікону. Однак ситуація має сенс, якщо взяти до уваги, що Путін може бути засобом для досягнення мети для Патріарха. Кирило, висловлюючи зі спокійною впевненістю, що ті, хто

¹⁶⁹ Путин на открытии памятника Владимиру напомнил о современных угрозах. РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/04/11/2016/581c61a49a794740ee5dee98> (дата звернення: 27.05.2023).

¹⁷⁰ Путин заявил, что Украину создал Ленин. Just a moment... URL: <https://korrespondent.net/world/4449697-putyn-zaiavyl-hto-ukraynu-sozdal-lenyn> (дата звернення: 27.05.2023).

намагається посяти розкол між Українською та Російською Православними Церквами, зрештою зазнають поразки: «Я думаю, що не так довго чекати: Бог посварим не буває, і покарані будуть усі розкольники та творці розколів, і всі ті ряжені «архіереї», на яких соромно дивитися — настільки навіть зовнішній вигляд не відповідає званню»¹⁷¹ (переклад наш – А.Б).

Основна подібність між Путіним і Гундяєвим полягає в їхній вірі в те, що державна влада, як церковна та і світська повинна використовуватися як засіб досягнення бажаних цілей. Природно, що Путін, як «чудо Боже», може бути необхідною силою в єдності РПЦ і УПЦ, тому і стверджує, що «В Україні [є] дуже багато людей, які розуміють, що відбувається, і дають правильну оцінку. Особливо після того, що сучасні «володарі» почали творити з Російською православною церквою. Це все не пройде їм просто так. У мене сумнівів немає»¹⁷² (переклад наш – А.Б.) Більше того, цей тандем підсилюється символічним значенням, що патріарх — благословить главу держави на скоєння «праведних» діянь. Це відсилає нас до архаїчного уявлення стосовно того, що монарх, в нашому випадку президент, є «помазаником Божим». У зв'язку з «ординським» минулим і популярною ідеєю «Євразійства» можна навести приклад Чингісхана, який стверджував, що «Тенгри - Вічно Синє Небо наказало мені правити всіма народами. Заступництвом і допомогою Неба я розтрощив ворогів і досяг великого сану. Моїми вустами каже Тенгри - Вічно Синє Небо»¹⁷³ (переклад наш – А.Б).

Таким чином ми можемо говорити про легітимізацію передачі «владних повноважень», парадокс, патріарх легітимізує владу, а влада - патріарха. Тому не дивно, що Гундяєв каже про те, що «Не можна вивчати

¹⁷¹Патриарх Кирилл заявил о скором наказании для организаторов церковного раскола на Украине. Life.ru. URL: <https://life.ru/p/1550487> (дата звернення: 27.05.2023).

¹⁷²Путін заступився за "Російську православну церкву" в Україні - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64321972> (дата звернення: 27.05.2023).

¹⁷³Эренжен Хара-Даван: Чингисхан как полководец и его наследие ; Серия · Всемирная история ; ISBN · 978-5-4484-0447-4 ; С· 34 Режим доступа: URL <https://legendtour.ru/rus/mongolia/history/chingis-xan-kak-polkovodec.pdf> (дата звернення 20.05.2023)

історію Росії, не знаючи історії церкви! Адже хто такі були патріархи: поряд із царем завжди сиділи, царе і патріарх!»¹⁷⁴ (переклад наш – А.Б.)

Тому все, що каже Путін, або будь-який інший представник влади, завжди буде «благословлятися» релігійними представниками. Крім цього, обрання Україною проєвропейського шляху не просто суперечить світобаченню церкви московського патріархату, але й ставить існування самого патріархату під сумнів, особливо після того, як УПЦ отримала Томос. Таким чином РПЦ або церква «Сталінського Патріархату» є розкольниками, бо саме вона, за словами Вселенського Патріарха Варфоломея - «розірвала спілкування з чотирма Церквами... і не прибули на Святий та Великий собор на Криті»¹⁷⁵ (переклад наш – А.Б.), при цьому самі представники РПЦ неодноразово наголошували на тому, що «Константинопольський патріарх визнав розкольників, він сам приєднався до розколу»¹⁷⁶ (переклад наш – А.Б.) суперечить світобаченню церкви московського патріархату і такий прозахідний вибір, на думку Гундяєва, наносить православної вірі непоправної шкоди. І тому війну, яку розпочав Путін є абсолютно виправданими засобом досягнення втраченої «єдності».

Таким чином особисть патріарха Кирила та культ в який він перетворив релігійну інституцію, виступає головною релігійною інституцією у легітимізації будь-якої дій чинної влади і наданням ним сакрального характеру, навіть, якщо вони ґрунтуються на ідеях знищення інших людей.

¹⁷⁴Архивом обцим не измерить. Коммерсантъ. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5651531> (дата звернення: 27.05.2023).

¹⁷⁵Религиозно-информационная служба Украины. Вселенский Патриарх жестко ответил россиянам-раскольникам - РИСУ. Религиозно-информационная служба Украины. URL: https://risu.ua/ru/vselenskij-patriarh-zhestko-otvetil-rossiyanam-raskolnikam_n124102 (дата звернення: 27.05.2023).

¹⁷⁶Русская церковь назвала Константинопольского патриарха «раскольником» православных церквей. Громадське телебачення - Останні новини дня, всі надзвичайні новини в Україні. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/ruskaia-tserkov-nazvala-konstantynopolsko-ho-patryarkha-raskolnykom-pravoslavnykh-tserkvei> (дата звернення: 27.05.2023).

ВИСНОВКИ

Отже, ми можемо сказати, що змогли досягнути усіх поставлених цілей та завдань у цій роботі:

- Був проведений аналіз джерел, включаючи тексти, документи та наукові праці, щоб простежити витоки танатології в російській культурі та її еволюцію в ідеологічних рамках.
- Були показані ключові історичні події, культурні рухи та ідеологічні зрушення, які сприяли виникненню та розвитку танатології в сучасній Росії.
- Проаналізувано політичні промови, офіційні заяви та ідеологічні тексти, щоб зрозуміти мотиви та цінності, які спонукають до прославлення смерті в російському суспільстві.
- Проведено систематичний аналіз політичного дискурсу, медіа-репрезентацій і культурної продукції, щоб виявити та інтерпретувати прояви танатології в сучасному російському суспільстві.
- Досліджено політичні кампанії, медійні наративи та художні твори, які зображують чи прославляють смерть, щоб зрозуміти її присутність і вплив у різних сферах.
- Було продемонстровано вплив танатології на соціальні норми, колективну поведінку та індивідуальний добробут шляхом критичного аналізу доступної літератури та емпіричних даних.
- Проаналізовано політичні виступи, партійні платформи та висвітлення в ЗМІ, щоб дослідити, як танатологія використовується у формуванні політичних наративів і побудові політичних ідентичностей у сучасній Росії.

- Досліджено вплив танатолоатрії на процеси формування політики та способи, якими вона формує публічний дискурс щодо ключових суспільних питань.
- Проведено аналіз танатолоатрії з іншими складовими ідеологічного ландшафту, такими як націоналізм, історична пам'ять та релігійні переконання.
- Проаналізовано відповідну літературу, історичні джерела та сучасні дискурси, щоб дослідити зв'язки та напругу між танатолоатрією та іншими ідеологічними елементами

Далі розвиток цієї теми в майбутніх дослідженнях може здійснюватися через наступні напрямки:

- Конкретизація контексту: Дослідники можуть подальше спрямувати свої зусилля на детальну аналітику специфічних аспектів *thanatology* як складової сучасної російської ідеології під час Російсько-Української війни. Наприклад, дослідження можуть розглядати питання впливу танатолоатрії на вітчизняну політику меморіалізації, осмислення ідентичності нації, або візуальну культуру.
- Аналіз впливу на громадську думку: Можна дослідити, як танатолоатрія впливає на громадську думку, зокрема на уявлення про війну, справедливість, агресію та націоналізм. Дослідники можуть проводити анкетування та фокус-групи для вивчення думок і уявлень російського суспільства щодо танатолоатрії та її ролі в сучасній ідеології.
- Порівняльний аналіз з іншими конфліктами: Розширити дослідження, порівнюючи роль танатолоатрії в ідеології Росії під час Російсько-Української війни з іншими конфліктами або війнами, де він також виявляється важливим елементом. Це може допомогти встановити загальні тенденції або особливості, що відрізняються.
- Ця може стати основою для поглибленого дослідження російської культури її тісного взаємозв'язку з українською і відповідно пошуку

шляхів для розвитку вітчизняної культури та шляхів запобігання спробам культурної апропріації з боку Росії.

ДЖЕРЕЛА

1. Alte Aufnahme: Dieses Foto hat nichts mit dem aktuellen Ukraine-Krieg zu tun. 20 Minuten. URL: <https://www.20min.ch/story/dieses-foto-hat-nichts-mit-dem-aktuellen-ukraine-krieg-zu-tun-737185073578> (date of access: 27.05.2023).
2. Snyder T. Opinion | We Should Say It. Russia Is Fascist. (Published 2022). The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html> (date of access: 27.05.2023).
3. Viewpoint: Why Was the Biggest Protest in World History Ignored? | TIME.com. TIME.com. URL: <https://world.time.com/2013/02/15/viewpoint-why-was-the-biggest-protest-in-world-history-ignored/> (date of access: 27.05.2023)
4. «В гробу карманов нет». Путин ответил на слухи о своем богатстве – Meduza. Meduza. URL: <https://meduza.io/news/2017/06/16/v-grobu-karmanov-net-putin-otvetil-na-sluhi-o-svoem-bogatstve> (дата звернення: 27.05.2023).
5. «Наши действия – это самозащита». Как школьные учителя должны оправдывать вторжение в Украину – методичка. Медиазона. URL: <https://zona.media/article/2022/02/28/propaganda-lessons> (дата звернення: 27.05.2023).
6. «Это наша исконно русская земля»: как Красная площадь встречала Путина, Газманова и «Любэ». БИЗНЕС Online. URL: <https://www.business-gazeta.ru/article/565459> (дата звернення: 27.05.2023).
7. 75 лет Великой Победы: общая ответственность перед историей и будущим. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/63527> (дата звернення: 27.05.2023).
8. Сегодня: Приходько Б. Воруют унитазаы, грабят церкви и роются в объедках: российские оккупанты массово занимаются мародерством. СЕГОДНЯ. Режим доступа: URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ukraine/voruyut-unitazy-grabyat-cerkvi-i-royutsya->

- v-obedkakh-rossiyskie-okkupanty-massovo-zanimayutsya-maroderstvom-1607740.html (дата звернення: 20.05.2023).
9. Lenta.ru. Путин не исключает вступления России в НАТО. Lenta.RU. URL: https://lenta.ru/news/2000/03/05/putin_bbc/ (дата звернення: 27.05.2023).
 10. Lenta.ru. Путин пожалел об обещании "мочить в сортире". Lenta.RU. URL: <https://lenta.ru/news/2011/07/15/vsortire/> (дата звернення: 27.05.2023).
 11. RFE/RL. Задержание за белый лист бумаги. Эхо Кавказа. URL: <https://www.ekhokavkaza.com/a/31752392.html> (дата звернення: 27.05.2023).
 12. Алиханов назвал Калининградскую область русским фронтиром. ruwest.ru. URL: <https://ruwest.ru/news/125410/> (дата звернення: 27.05.2023).
 13. Архивом общим не измерить. Коммерсантъ. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5651531> (дата звернення: 27.05.2023).
 14. Белоусов Е., Путин заявил, что у российской цивилизации «свой путь» ., Режим доступа: URL <https://vm.ru/news/997793-putin-zayavil-chto-u-rossijskoj-civilizacii-svoj-put> (дата звернення 20.05.2023)
 15. Биологические лаборатории на Украине. РИА Новости. URL: https://ria.ru/product_biolaboratorii-na-ukraine/ (дата звернення: 27.05.2023).
 16. Біля могили загиблого на «СВО» педофіла-«вагнерівця» російська влада поставила почесний караул з дітей. Новини Вінниці | Всі події Вінниці та області тут | Інформаційний портал На Парижі. URL: <https://naparise.com/posts/bilia-mohyly-zahybloho-na-svo-pedofila-vahnerivtsia-rosiiska-vlada-postavyla-pochesnyi-karaul-z-ditei> (дата звернення: 27.05.2023).
 17. Будут настоящих мужчин делать Год назад министерство обороны запустило патриотическое движение для школьников «Юнармия». Что с ним происходит? – Meduza. Meduza. URL: <https://meduza.io/feature/2017/10/05/budut-nastoyaschih-muzhchin-delat> (дата звернення: 27.05.2023).

- 18.Бурылов Иван Александрович. Бессмертный барак. URL: https://bessmertnybarak.ru/Burylov_Ivan_Aleksandrovich/ (дата звернения: 27.05.2023).
- 19.В молитвенниках оккупантов Путина приравняли к вождю небесного воинства, а крест обрамляют автоматы. ВИДЕО. Режим доступа: URL <https://censor.net/ru/p3386405> (дата звернения 20.05.2023)
20. В.Портников: Приглашение на геноцид, или Зеркало государственной шизофрении., Режим доступа: URL <https://vot-tak.tv/novosti/06-04-2022-priglasenie-na-genotsid> ., (дата звернения 20.05.2023)
- 21.Владимир Путин на охоте, на рыбалке, на отдыхе (ФОТО). Охота - Рыбалка - Туризм - Оружие - Путешествия по России 2021. URL: https://www.nexplorer.ru/print/news__5586.htm (дата звернения: 27.05.2023).
- 22.Внутри Антихрист. Патриарх Кирилл объяснил россиянам, как устроен интернет. Новости науки и техники. IT, изобретения и разработки – НВ Техно. URL: <https://techno.nv.ua/it-industry/vnutri-antihrist-patriarh-kirill-obyasnil-rossiyanam-kak-ustroen-internet-50001127.html> (дата звернения: 27.05.2023).
- 23.Военный парад на Красной площади. Президент России. URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/57436> (дата звернения: 27.05.2023).
- 24.Военный экстрасенс сказал, когда закончится СВО на Украине., Режим доступа: URL <https://www.vesti.ru/article/3231823> (дата звернения 20.05.2023)
- 25.Вольтская Т. "Тру-ля-ля за три рубля". Спор о песне в Исаакиевском соборе. Радио Свобода. URL: <https://www.svoboda.org/a/29792323.html> (дата звернения: 27.05.2023).
- 26.Время Н. Кадырова наградили медалью за вклад в развитие ядерной физики. Настоящее Время. URL: <https://www.currenttime.tv/a/kadyrova-nagradili-medalyu/32398729.html> (дата звернения: 27.05.2023).

- 27.Время Н. Угрозы и запугивания – часть "чеченской этики", заявил Кадыров. Настоящее Время. URL: <https://www.currenttime.tv/a/kadyrov-i-etika/30278057.html> (дата звернения: 27.05.2023).
- 28.Всемирный конгресс соотечественников, проживающих за рубежом : вступительное слово президента Российской Федерации Владимира Путина на Всемирном конгрессе соотечественников, проживающих за рубежом. — 2006. — 24 октября: Режим доступа: URL <http://www.dxb.ru/project/re/detail.php?ID=283> (дата звернения 20.05.2023)
- 29.Встреча с матерями военнослужащих – участников СВО. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/69935> (дата звернения: 27.05.2023).
- 30.Встреча с молодыми предпринимателями, инженерами и учёными. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/68606> (дата звернения: 27.05.2023).
- 31.Выступление на Военном параде в честь 60-й годовщины Победы в Великой Отечественной войне. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22959> (дата звернения: 27.05.2023).
- 32.Г.Онищенко: Свиную чуму в Россию забросила Грузия. РБК. URL: <https://www.rbc.ru/society/29/06/2011/5703e9069a79477633d34c27> (дата звернения: 27.05.2023).
- 33.Главный храм Вооруженных сил Российской Федерации / Исторические справки / Патриархия.ru. Патриархия.ru. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/5650193.html> (дата звернения: 27.05.2023).
- 34.Горбаневский Я. Владимир Буковский – Путин и Агата Кристи. RFI. URL: <https://www.rfi.fr/ru/rossiya/20120229-vladimir-bukovskii-putin-i-agata-kristi> (дата звернения: 27.05.2023).
- 35.Горки Город. UNITY.MOSCOW. URL: <https://unity.moscow/graphic-design/gorki-gorod> (дата звернения: 27.05.2023).

- 36.ДС редакция. Отношение к русским в Украине сравнимо с применением оружия массового поражения, – Путин – DSnews.ua. «Ділова столиця» українською – найсвіжіші новини України та світу. URL: <https://www.dsnews.ua/world/otnoshenie-k-russkim-v-ukraine-sravnimo-s-primeneniem-oruzhiya-massovogo-porazheniya-putin-30062021-429766> (дата звернення: 27.05.2023).
- 37.Духовные, державные и культурные святыни России. Всемирный Русский Народный Собор - ВРНС. URL: <https://vrns.ru/news/dukhovnye-derzhavnye-i-kulturnye-svyatyni-rossii/> (дата звернення: 27.05.2023).
- 38.Жезмер А. "Этот странный антимир". Михаил Эпштейн о самоуничтожении России. Север.Реалии. URL: <https://www.severreal.org/a/etot-strannyu-antimir-mihail-epshteyn-o-samounichtozhenii-rossii/32271528.html> (дата звернення: 27.05.2023).
- 39.Живу, сражаюсь, побеждаю! Правила жизни на войне. Блог Олега Матвейчева – ЖЖ. URL: <https://matveychev-oleg.livejournal.com/14170355.html> (дата звернення: 27.05.2023).
- 40.Илью Яшина приговорили к 8,5 годам по делу о "военных фейках" - BBC News Русская служба. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-63864402> (дата звернення: 27.05.2023). (дата звернення 20.05.2023)
- 41.Как менялись цели путинской “спецоперации” за 150 дней. Українська правда - Блоги. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/gerashchenko/62dac1ca21cc0/> (дата звернення: 27.05.2023).
- 42.Как раненый мальчик Федя девочек спасал: эпическая выдумка россиян о событиях на Брянщине. 24 Канал. URL: https://24tv.ua/ru/brjansk-drg-2-marta-rossijane-bridumali-legendu-o-shkolnike-fedore_n2266400 (дата звернення: 27.05.2023).
- 43.Красно А. "Детям продают смерть". Школьников Юга России заставляют обслуживать войну. RFE/RL. URL: <https://www.kavkazr.com/a/shkoljnikov->

- yuga-rossii-zastavlyayut-obsluzhivatj-voynu/32351758.html (дата звернення: 28.05.2023).
44. Кузьмич О. "Подобається – не подобається, терпи, моя красуне": як Путін прокоментував Мінські угоди. ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/politika/podobayetsya-ne-podobayetsya-terpi-moya-krasunya-yak-putin-prokomentuvav-minski-ugodi-1971688.html> (дата звернення: 27.05.2023).
45. К 130-летию философа. Учение Ильина о грядущей России / Православие.Ru. *Православие.Ru*. URL: <https://pravoslavie.ru/372.html> (дата звернення: 29.05.2023).
46. Лариса Якубова, Володимир Головка, Яна Примаченко Русский мир на Донбасі та в Криму: історичні витоки, політична технологія, інструмент агресії: (Аналітична доповідь). – Київ, 2018. – 227 с.: URL https://shron1.chtyvo.org.ua/Yakubova_Larysa/Russkyi_myr_na_Donbasi_ta_v_Krymu_istorychni_vytoky_politychna_tekhnolohiia_instrument_ahresii_Anali.pdf? (дата звернення 20.05.2023)
47. Мобілізованим із російської Пермі подарували "ікони" з Путін им. ФОТО Режим доступу: URL https://censor.net/ua/photo_news/3412882/mobilizovanym_iz_rosiyiskoyi_per_mi_podaruvaly_ikony_z_putinym_foto (дата звернення 20.05.2023)
48. Невежин В. «За русский народ!»: Приём в Кремле в честь командующих войсками Красной армии 24 мая 1945 года // «Наука и жизнь» : журнал. — 2005. — № 5. будущим ., Режим доступу: URL <https://www.nkj.ru/archive/articles/527/> (дата звернення: 20.05.2023)
49. Новая газ. Гоп-политика, гоп-журналистика, гоп-религия. Новая газета. URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2017/11/13/74527-goppi> (дата звернення: 27.05.2023).
50. Окончательное решение украинского вопроса? Российское госагентство опубликовало пугающую статью – рассказываем подробнее. Зеркало.

- URL: <https://news.zerkalo.io/cellar/12257.html?c> (дата звернення: 27.05.2023).
- 51.ОСН: Пригожин рассказал о соблюдении тюремных понятий в ЧВК., Режим доступа: URL <https://www.osnmedia.ru/obshhestvo/prigozhin-rasskazal-o-soblyudeni-tyuremnyh-ponyatij-v-chvk/> (дата звернення 20.05.2023)
- 52.Особые отметки. dragon_first_1 – LiveJournal. URL: <https://dragon-first-1.livejournal.com/56248.html> (дата звернення: 27.05.2023).
- 53.Патриарх Кирилл заявил о скором наказании для организаторов церковного раскола на Украине. Life.ru. URL: <https://life.ru/p/1550487> (дата звернення: 27.05.2023).
- 54.Патриарх Кирилл пообещал военным вечную жизнь в случае гибели за Родину. БИЗНЕС Online. URL: <https://www.business-gazeta.ru/news/512691> (дата звернення: 27.05.2023).
- 55.Патриарх Кирилл пообещал прощение грехов погибшим в «междоусобной брани» на Украине. Коммерсантъ. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5581307> (дата звернення: 27.05.2023).
- 56.Пелевин, В. О. Generation «П». — М.: Эксмо, 2009. — 352 с. — 20 100 экз. — ISBN 978-5-699-28918-9.Режим доступа: URL http://loveread.ec/view_global.php?id=2937 (дата звернення 20.05.2023)
- 57.По доносу школьников: российского учителя будут судить за дискредитацию армии РФ. Новости Украины - последние новости Украины сегодня - УНИАН. URL: <https://www.unian.net/russianworld/po-donosu-shkolnikov-rossiyskogo-uchitelya-budut-sudit-za-diskreditaciyu-armii-rf-12187746.html> (дата звернення: 27.05.2023).
- 58.Подкасти. Згвалтування - це "явно воєнна стратегія" Росії в Україні - представниця ООН. VOA. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/zgvaltuvannya-rosiyanamy-yak-instrument-zbroi/6789973.html> (дата звернення: 28.05.2023).

59. Полный текст Послания Владимира Путина Федеральному Собранию РФ - Российская газета. Российская газета. URL: <https://rg.ru/2007/04/27/poslanie.html> (дата звернення: 27.05.2023).
60. Посол РФ в США назвал бездумными введенные против России американские санкции. ТАСС. URL: <https://tass.ru/politika/17138843> (дата звернення: 27.05.2023).
61. Пригожин торжественно открыл новое кладбище ЧВК "Вагнер" в Екатеринбурге. Видео. OBOZREVATEL NEWS. URL: <https://news.obozrevatel.com/russia/ozhidaetsya-li-mnogo-trupov-prigozhin-torzhestvenno-otkryil-novoe-kladbische-pvk-vagner-video.htm> (дата звернення: 27.05.2023).
62. Проект Постанови про Заяву Верховної Ради України "Про визначення існуючого в Російській Федерації політичного режиму як рашизму та засудження його ідеологічних засад і суспільних практик як тоталітарних та людоненависницьких" Режим доступу: URL <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41531> (дата звернення 20.05.2023)
63. Пропагандист Соловьев заявил, что жизнь сильно переоценена. Just a moment... URL: <https://korrespondent.net/world/4549561-propahandyst-solovev-zaiavyl-chto-zhyzn-sylno-pereotsenena> (дата звернення: 27.05.2023).
64. Путин заявил о способности россиян отличить «патриотов» от «предателей». РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/16/03/2022/6231ed089a79477338478812> (дата звернення: 27.05.2023)
65. Путин заявил, что постоянно думает о военнослужащих, которые подвергают себя опасности - Газета.Ru | Новости. Газета.Ru. URL: <https://www.gazeta.ru/army/news/2022/12/20/19315927.shtml> (дата звернення: 27.05.2023).
66. Путин заявил, что Украину создал Ленин. Just a moment... URL: <https://korrespondent.net/world/4449697-putyn-zaiavyl-chto-ukraynu-sozdal-lenyn> (дата звернення: 27.05.2023).

67. Путин на открытии памятника Владимиру напомнил о современных угрозах. РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/04/11/2016/581c61a49a794740ee5dee98> (дата звернения: 27.05.2023).
68. Путин назвал "бандерлогами" деятелей оппозиции, которые действуют на иностранные деньги. Режим доступа: URL <https://tass.ru/politika/523180> (дата звернения 20.05.2023)
69. Путин назвал незыблемыми права и свободы человека в России. РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/29/11/2022/6385e3979a79471d015a2bc2> (дата звернения: 27.05.2023).
70. Путин назвал причины и задачи СВО на Украине. РИА Новости Крым. URL: <https://crimea.ria.ru/20221222/putin-nazval-prichiny-i-zadachi-svo-na-ukraine-1126088326.html> (дата звернения: 27.05.2023).
71. Путин назвал распад СССР трагедией и «распадом исторической России». РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/12/12/2021/61b5e7b79a7947689a33f5fe> (дата звернения: 27.05.2023).
72. Путин назвал русский язык скрепой цивилизационного пространства СНГ. Interfax.ru. URL: <https://www.interfax.ru/russia/797516> (дата звернения: 27.05.2023).
73. Путин обсудил с Совбезом борьбу с терроризмом. РБК. URL: <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/63dced709a794743b142d18d> (дата звернения: 27.05.2023).
74. Путин объяснил, почему считает распад СССР крупнейшей катастрофой XX века. РИА Новости. URL: <https://ria.ru/20170613/1496353896.html> (дата звернения: 27.05.2023).
75. Путин подписал законы о «дискредитации» и «фейках» в отношении добровольцев и наемников – Meduza. Meduza. URL: <https://meduza.io/news/2023/03/18/putin-podpisal-zakony-o-diskreditatsii-i-feykah-v-otnoshenii-dobrovoltsev-i-naemnikov> (дата звернения: 27.05.2023).

76. Путин получил благословение на третий срок. Известия. URL: <https://iz.ru/news/514727> (дата звернення: 27.05.2023).
77. Путин рассказал про свое богатство ., Режим доступа: URL <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://lenta.ru/news/2008/02/14/rich/&ved=2ahUKEwjwyrqgnYT-AhVW4sKHTT5BVQQFnoEAgQAQ&usg=AOvVaw0n7wmVoMPp4Ja0ZZWe67lu> (дата звернення 20.05.2023)
78. Путин рассказал, как принимал решение о штурме террористов в театре на Дубровке - ТАСС. ТАСС. URL: <https://tass.ru/politika/5032223> (дата звернення: 27.05.2023).
79. Путин: борьба с коррупцией не должна использоваться как инструмент политической борьбы - ТАСС. ТАСС. URL: <https://tass.ru/politika/12181413> (дата звернення: 27.05.2023). (дата звернення: 20.05.2023).
80. Путин: Крым – исконно русская земля, здесь все пронизано нашей историей. ГОРДОН: Всі новини України за останню годину. URL: <https://gordonua.com/news/politics/Putin-Krym-iskonno-russkaya-zemlya-zdes-vse-pronizano-nashey-istoriey-14356.html> (дата звернення: 27.05.2023).
81. Путин: развитие культуры станет приоритетом возрождения мира в Донбассе и Новороссии. ТАСС. URL: <https://tass.ru/obshchestvo/17104819> (дата звернення: 27.05.2023).
82. Путин: Россия – лучшая в мире страна, но нам есть над чем работать - Газета.Ru | Новости. Газета.Ru. URL: <https://www.gazeta.ru/politics/news/2023/02/09/19703491.shtml> (дата звернення: 27.05.2023).
83. Путин: украинец это русский, которого укусил поляк, 2020 г. Історія України – LiveJournal. URL: <https://tipa-bandera.livejournal.com/353238.html> (дата звернення: 27.05.2023).
84. Путін заступився за "Російську православну церкву" в Україні - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64321972> (дата звернення: 27.05.2023).

85. Редакция Т. Предлагал смыть грехи кровью украинцев: зек из "Вагнера" рассказал, как Пригожин вербовал в колонии. ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/ru/ukrayina/predlagal-smyt-grehi-krovyyu-ukraincev-zek-iz-vagnera-rasskazal-kak-prigozhin-verboval-v-kolonii-2182126.html> (дата звернення: 27.05.2023).
86. Религиозно-информационная служба Украины. Вселенский Патриарх жестко ответил россиянам-раскольникам - РИСУ. Религиозно-информационная служба Украины. URL: https://risu.ua/ru/vselenskiy-patriarh-zhestko-otvetil-rossiyanam-raskolnikam_n124102 (дата звернення: 27.05.2023).
87. Русская церковь назвала Константинопольского патриарха «раскольником» православных церквей. Громадське телебачення - Останні новини дня, всі надзвичайні новини в Україні. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/ruskaia-tserkov-nazvala-konstantynopolskoho-patryarkha-raskolnykom-pravoslavnykh-tserkvei> (дата звернення: 27.05.2023).
88. Русский борщ: Россию выбили с острова Змеиный и она утратила ключи от мировой истории – Блоги | OBOZREVATEL. WAR OBOZREVATEL. URL: <https://war.obozrevatel.com/rossiyu-vyibili-s-ostrova-zmeinyij-i-ona-utratila-klyuchi-ot-mirovoj-istorii.htm> (дата звернення: 27.05.2023).
89. Сводка антивоенных репрессий | ОВД-Инфо. ОВД-Инфо. URL: <https://data.ovdinfo.org/svodka-antivoennyh-repressiy-god-polnomasshtabnogo-vtorzheniya-rossii-v-ukrainu#2> (дата звернення: 27.05.2023).
90. Статья 3 \ КонсультантПлюс. "КонсультантПлюс" - законодательство РФ: кодексы, законы, указы, постановления Правительства Российской Федерации, нормативные акты. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28399/249eba46b69e162f87771713b6e37fb0780f2c40/ (дата звернення: 27.05.2023).

91. Сурков описал историческую роль «большой политической машины Путина». РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/11/02/2019/5c6119f89a7947592e8f7d91> (дата звернения: 27.05.2023).
92. Твардовский Александр Трифонович - Я Убит Подо Ржевом - Poems.net.ua. Poems.net.ua. URL: https://poems.net.ua/poet/Твардовский_Александр_Трифонович/Я_Убит_Подо_Ржевом (дата звернения: 27.05.2023).
93. Ткач Ю. Создатели Бессмертного полка открестились от проведения акции и заявили о подмене ее первоначального замысла. Никвести. URL: <https://nikvesti.com/ua/news/politics/246699> (дата звернения: 27.05.2023).
94. УК РФ Статья 353. Планирование, подготовка, развязывание или ведение агрессивной войны \ КонсультантПлюс. "КонсультантПлюс" - законодательство РФ: кодексы, законы, указы, постановления Правительства Российской Федерации, нормативные акты. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/76d05ec44f1dfdc1272245049c8da8bb66dd9198/ (дата звернения: 27.05.2023).
95. Украинская правда. В России решили обойтись без шествия "Бессмертного полка" в День Победы. Украинская правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2023/04/18/7398346/> (дата звернения: 27.05.2023).
96. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Людмила Денісова. Режим доступу: URL <https://www.facebook.com/100044138451142/posts/514916906656253/?d=n> (дата звернення 20.05.2023)
97. Федеральный закон "О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом" от 24.05.1999 N 99-ФЗ (последняя редакция) \ КонсультантПлюс. "КонсультантПлюс" - законодательство РФ: кодексы, законы, указы, постановления

- Правительства Российской Федерации, нормативные акты. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_23178/ (дата звернення: 27.05.2023).
98. Футурье Е., Появилось видео, на котором Евгений Пригожин вербует зеков в «ЧВК Вагнера» Режим доступа: URL <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www.ridus.ru/proyavilos-video-na-kotorom-evgenij-prigozhin-verbuet-zekov-v-chvk-vagnera-389563.html&ved=2ahUKEwjigqXHhMD9AhXokosKHhXN3Do8QFnoECAkQBQ&sqi=2&usg=AOvVaw23kP1MppjFaGm-u1VbbXoу> (дата звернення 20.05.2023)
99. Хмельницька В. Путін копіює Гітлера: порівняння промов двох диктаторів (відео). ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/ato/putin-kopiyuye-gitlera-porivnyannya-promov-dvoh-diktatoriv-video-2021401.html> (дата звернення: 27.05.2023).
100. Цензор.НЕТ: Держдума припинила дію в РФ Статуту Ради Європи, Конвенції про захист прав людини та основних свобод і ще 19 міжнародних договорів Режим доступа: URL: <https://censor.net/ua/n3400222> (дата звернення 20.05.2023)
101. Цензор.НЕТ: Путин наградил уголовника и пропагандиста Владлена Татарского орденом Мужества посмертно Режим доступа: URL <https://censor.net/ru/n3409853> (дата звернення 20.05.2023)
102. Цензор.НЕТ: Росія не починала війну, а намагається її припинити, - Путін Режим доступа: URL https://censor.net/ua/video_news/3420195/rosiya_ne_pochynala_viyinu_a_nam_agayetsya_yiyi_pryrupunuty_putin_video (дата звернення 20.05.2023)
103. Цензор.НЕТ: Российский священник агитирует убивать украинцев: "Воинская смерть - лучшая из всех смертей". Режим доступа: URL https://censor.net/ru/video_news/3389568/rossiyiskiyi_svyaschennik_agitiruet_ubivat_ukraintsev_voinskaya_smert_luchshaya_iz_vseh_smerteyi_video (дата звернення: 20.05.2023)

104. Цензор.НЕТ: Рядом с гробом российского пропагандиста Татарского положили символ "вагнеровцев" - кувалду. ФОТО Режим доступа: URL https://censor.net/ru/photo_news/3410939/ryadom_s_grobom_rossiyiskogo_propagandista_tatarskogo_polojili_simvol_vagnerovtsev_kuvaldu_foto (дата звернення 20.05.2023)
105. Цензор.НЕТ: У Росії хочуть заборонити МКС та вже шукають країни, які відмовляться від співпраці із судом у Гаазі Режим доступа: URL:<https://censor.net/ua/n3408016> (дата звернення 20.05.2023)
106. Церемония вступления Владимира Путина в должность Президента России. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21410> (дата звернення: 27.05.2023).
107. Цикл внеурочных занятий Разговоры о важном., Режим доступа: URL <https://razgovor-cdn.edsoo.ru/media/file/defenderday-1011-script.pdf> (дата звернення 20.05.2023)
108. Шизофренічний фашизм Росії. Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/112592> (дата звернення: 27.05.2023).
109. Эмблема, талисман, плакат летних Олимпийских Игр в Берлине 1936. Olympтека.ru. Olympтека.ru: олимпийская энциклопедия, новости спорта, результаты, статистика. URL: <https://olympteka.ru/olymp/game/simbols/14.html> (дата звернення: 27.05.2023).
110. Эренжен Хара-Даван: Чингисхан как полководец и его наследие ; Серия · Всемирная история ; ISBN · 978-5-4484-0447-4 ; С· 34 Режим доступа: URL <https://legendtour.ru/rus/mongolia/history/chingis-xan-kak-polkovodets.pdf> (дата звернення 20.05.2023)
111. Ярославский Е.М. Мысли Ленина о религии. Ленин - революционер, мыслитель, человек. URL: <https://leninism.su/books/4262-mysli-lenina-o-religii.html?showall=1> (дата звернення: 27.05.2023).

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Burke, Edmund (1790). Reflections on the Revolution in France, And on the Proceedings in Certain Societies in London Relative to that Event. In a Letter Intended to Have Been Sent to a Gentleman in Paris., Режим доступу: URL
<https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/burke/revfrance.pdf>
2. Communist Manifesto (Chapter 2). Marxists Internet Archive. URL: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/ch02.htm> (date of access: 27.05.2023).
3. Historiae Ruthenicae scriptores exteri saeculi XVI. Google Books. URL: https://books.google.com.ua/books?id=_nMrAAAAYAAJ&pg=RA9-PR16&hl=uk&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q=dipl&f=false (date of access: 27.05.2023).
4. Ideology and Ideological State Apparatuses by Louis Althusser 1969-70. Marxists Internet Archive. URL: <https://www.marxists.org/reference/archive/althusser/1970/ideology.htm> (date of access: 27.05.2023).
5. The Anatomy of Fascism. Alfred A. Knopf. 2004. ISBN 1-4000-4094-9. Режим доступу: URL
[https://files.libcom.org/files/Robert%20O.%20Paxton-The%20Anatomy%20of%20Fascism%20-%20Knopf%20\(2004\).pdf](https://files.libcom.org/files/Robert%20O.%20Paxton-The%20Anatomy%20of%20Fascism%20-%20Knopf%20(2004).pdf) p 219 (дата звернення 20.05.2023)
6. Umberto U. Ur-Fascism. The Anarchist Library. URL: <https://theanarchistlibrary.org/library/umberto-eco-ur-fascism> (date of access: 27.05.2023).
7. "Русофобія" як аргумент РФ для геноциду: виступ Тімоті Снайдера на Радбезі ООН. Texty.org.ua - статті та журналістика даних для людей – Тексти.org.ua. URL: <https://texty.org.ua/fragments/109208/rusofobiya-yak->

- arhument-rf-dlya-henocydu-vystup-timoti-snajdera-na-radbezi-oon/ (дата звернення: 27.05.2023).
8. Александр Гогун - Сталинские командос. Украинские партизанские формирования, 1941-1944. Онлайн книги всех жанров читать бесплатно | e-Knigi.com. URL: <https://e-knigi.com/nauchnye-i-nauchno-populjarnye-knigi/istorija/page-92-185196-aleksandr-gogun-stalinskie-kommandos-ukrainskie.html> (дата звернення: 27.05.2023).
 9. Аналітичний звіт «Кримський сценарій»: як Російська Федерація знищує українську ідентичність дітей на окупованих територіях» / А. Воробйова, М. Суляліна,- Київ, 2023. —73 С., Режим доступу: URL https://almenda.org/wp-content/uploads/2023/02/Analitchnyy-zvit-%E2%80%9EKryms%CA%B9kyu-stsenariy-yak-Rosiys%CA%B9ka-Federatsiya-znyshchuye-ukrayins%CA%B9ku-identychnist%CA%B9-ditey-na-okupovanykh-terytoriyakh_ukr_Almenda_2022.pdf (дата звернення 20.05.2023)
 - 10.Барт Р. Мифологии / Р. Барт. — М. : Академический проект, 2008. — 281 с Режим доступу: URL <http://lukashevichus.info/knigi/%D0%91%D0%B0%D1%80%D1%82%20%D0%9C%D0%B8%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%B8.pdf> (дата звернення: 20.05.2023).
 - 11.Владимир Путин. Россия: национальный вопрос. Независимая газета. URL: http://www.ng.ru/politics/2012-01-23/1_national.html (дата звернення: 27.05.2023).
 - 12.Владислав Сурков: Долгое государство Путина. Независимая газета. URL: https://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html (дата звернення: 27.05.2023).
 - 13.Гваньини А. Описание Московии / Пер. с лат. Г. Г. Козловой. — М.: «Греко-латинский кабинет» Ю. А. Шичалина, 1997. — 176 с Режим

- доступу: URL <https://coollib.com/b/467506/read> (дата звернення 20.05.2023)
14. Гилберт Г. М. Нюрнбергский дневник / пер. с англ. А. Л. Уткина. — М.: Вече, 2012. — 476 с. (Военный архив : ВА). ISBN 978-5-9533-5337-3
Режим доступа: URL http://loveread.ec/view_global.php?id=74235 (дата звернення 20.05.2023)
15. Дестют де Траси А.-Л.-К. - Основы идеологии. Идеология в собственном смысле слова | Философия познания | Книги по философии - ПлатонаНет [ex platonanet.org.ua]. ПлатонаНет. Философия без границ [ex platonanet.org.ua]. URL: https://platonanet/load/knigi_po_filosofii/filosofija_poznaniya/destjut_de_trasi_osnovy_ideologii_sobstvennom_smysle_slova/45-1-0-4735 (дата звернення: 27.05.2023).
16. Концепция Русского мира как цивилизационный проект XXI века. Курская православная духовная семинария. URL: <http://kurskpds.ru/articles/kontseptsiya-russkogo-mira-kak-tsvivilizatsionnyy-proekt-khkhi-veka/> (дата звернення: 27.05.2023).
17. Еріх Фромм. Мати чи бути / Пер. з нім. О. Михайлова та А. Буряк. — Київ: Український письменник, 2010. — С.210., с. ISBN 978-966-579-262-8.,
Режим доступу: URL https://hromadolib.files.wordpress.com/2015/12/fromm_2010_have.pdf (дата звернення 20.05.2023)
18. Карл Густав Юнг: Архетип и символ. Об архетипах коллективного бессознательного – Гуманитарный портал. Гуманитарный портал. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/4229/4232> (дата звернення: 27.05.2023).
19. Лев Гудков. Синдром негативной идентичности в посттоталитарной России | Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека. Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека | Всем хорошим во мне я обязан книгам © М. Горький. URL: <http://old.zounb.zp.ua/node/4718> (дата звернення: 27.05.2023)

- 20.Лисенко О. Подолання міфу війни або від якої спадщини ми відмовляємося //Укр. істор. журнал, 2015, №2. С. 21 ., Режим доступу: URL <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/109383/02-Lysenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.05.2023)
- 21.Лихачев, Д.С.; Панченко, А.М.; Поньрко, Н.В. Смех в Древней Руси ; Видавництво: Л.: Наука ; 1984. Режим доступу: URL http://philologos.narod.ru/smeh/smeh_main.htm (дата звернення 20.05.2023)
- 22.Малиновский Б. Жанр или тематика: сборник, этнография. Издательство: М.: Академический Проект ISBN: 978-5-8291-1673-6 Режим доступу: URL https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/malin/06.php (дата звернення: 20.05.2023).
- 23.Н.Геворкян Н.Тимакова А.Колесников. От первого лица. Разговоры с Владимиром Путиным. Москва : «ВАГРИУС», 2000. 187 с.: URL <http://lib.ru/MEMUARY/PUTIN/razgowor.txt> (дата звернення 20.05.2023)
- 24.Нагибин Ю. ДНЕВНИК. С.10. Режим доступу: URL:<https://libking.ru/books/nonf-/nonf-biography/162135-10-yuriy-nagibin-dnevnik.html#book> (дата звернення: 20.05.2023).
- 25.Иван Ильин - Наши задачи -Том I. *Читайте онлайн.* URL: <https://libking.ru/books/nonf-/nonfiction/93507-ivan-ilin-nashi-zadachi-tom-i.html> (дата звернення: 29.05.2023).
- 26.Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи та правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски» Режим доступу: URL <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt09.htm> (дата звернення 20.05.2023)
- 27.Поссевино А. Московия. Книга I. О делах московских, относящихся к религии // Исторические сочинения о России XVI в. М.: МГУ, 1983 Режим доступу: URL

- <https://www.vostlit.info/Texts/rus5/Possevino/frametext11.htm> (дата
звернення 20.05.2023)
28. Православие: Pro et contra, Русскому народу необходимо духовное
обновление - В.Ф. Федоров, М.И. Шишова - читать, скачать.
Православный портал «Азбука веры» | Православный сайт. URL:
https://azbyka.ru/otechnik/novonachalnym/pravoslavie-pro-et-contra/36_1
(дата звернення: 27.05.2023).
29. Райтушер Б. Путинократия. Человек власти и его система. *КулЛиб -
Классная библиотека, скачать книги, читать онлайн fb2*. URL:
[https://coollib.com/b/622340-boris-raytshuster-putinokratiya-chelovek-
vlasti-i-ego-sistema/read](https://coollib.com/b/622340-boris-raytshuster-putinokratiya-chelovek-vlasti-i-ego-sistema/read) (дата звернення: 27.05.2023).
30. Рыковцева Е. Демократура Путина по Борису Райтшустеру. Радио
Свобода. URL: <https://www.svoboda.org/a/258843.html> (дата звернення:
29.05.2023)
31. Россия, вперед! Статья Дмитрия Медведева. Президент России. URL:
<http://kremlin.ru/events/president/news/5413> (дата звернення: 27.05.2023).
32. Млечин Л.М72 Сталин. Наваждение России. – СПб,.: Питер, 2012. - 432
с.; ил URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=43763&p=1 (дата
звернення: 27.05.2023).
33. Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и
украинцев» Режим доступа: URL
<http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (дата звернення 20.05.2023)
34. Рябова Т. «Гейропа»: гендерное измерение образа Европы в практиках
политической мобилизации. Журнал «Женщина в российском
обществе» – Журнал «Женщина в российском обществе». URL:
[https://womaninrussiansociety.ru/wp-
content/uploads/2013/11/ryabova_ryabov.pdf](https://womaninrussiansociety.ru/wp-content/uploads/2013/11/ryabova_ryabov.pdf) (дата
звернення: 27.05.2023).

- 35.Тимоти Снайдер «Дорога к несвободе. Россия, Европа, Америка». Knizhnik.org. URL: <https://knizhnik.org/timoti-snajder/doroga-k-nesvobode-rossija-evropa-amerika> (дата звернення: 27.05.2023).
- 36.Украдене ім'я: Чому русини стали українцями (вид. 2001) - Євген Наконечний - Тека авторів - Читиво. Читиво. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Nakonechnyi_Yevhen/Ukradene_imia/ (дата звернення: 27.05.2023).
- 37.Шестов Н. И.. Политический миф теперь и прежде. 2005 Режим доступа: URL <https://lawbook.online/kniga-sotsiologiya-politiki/otnoshenie-politicheskogo-mifa-politicheskoy-33247.html>(дата звернення: 20.05.2023).
- 38.Иван Ильин - Что сулит миру расчленение России. *Читать онлайн.* URL: <https://libking.ru/books/sci-/sci-politics/1093068-ivan-ilin-chto-sulit-miru-raschlenenie-rossii.html> (дата звернення: 29.05.2023).

ФІЛЬМОГРАФІЯ

1. Анна Кувичко - "Дядя Вова, мы с тобой" Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=3ZZJJ1k8xAE&ab_channel=%D0%98%D0%90%D0%A3%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%91%D1%8E%D1%80%D0%BE (дата звернення 20.05.2023)
2. Владлен Татарский военкор РФ всех убьем и всех ограбим как мы любим Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=1BvJfQHkjfA&ab_channel=UKRAINE_VICTORY (дата звернення 20.05.2023)
3. Иван Охлобыстин - Гойда (оригинал) Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=ygbEqLfKF2Q&ab_channel=%D0%9C%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0 (дата звернення 20.05.2023)
4. Мочить террористов в сортире! Старый совет от Путина Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=-2f-Q4K_J70&ab_channel=5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B В (дата звернення 20.05.2023)
5. Патріарх Кирило: «Россия никогда ни на кого не нападала» Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=W3yqNMmA-30&ab_channel=SvitlanaViunytska (дата звернення 20.05.2023)
6. Победим или сохнем: Новый прогноз Александра Дугина . . , Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=jN80cBk6ZxQ&ab_channel=%D0%A6%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%A2%D0%92 (дата звернення: 20.05.2023)
7. Проповедь Святейшего Патриарха Кирилла в Неделю сыропустную (Прощеное воскресенье) Режим доступа: URL

- https://www.youtube.com/watch?v=Clbg1K4X8qY&ab_channel=russianchurch (дата звернення 20.05.2023)
8. Путин в Пикалёво жёстко разговаривает с Дерипаской., Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=0MntxIPL8xo&ab_channel=videohroniki (дата звернення 20.05.2023)
9. Путин Лужники 23.02 - Умремте ж под Москвой ., Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=0K_6H1qHnM&ab_channel=201nn (дата звернення: 20.05.2023)
10. Путин: «Мы, как мученики, попадем в рай. А они сдохнут» ., Режим доступа: URL https://www.youtube.com/shorts/IO_AjWjffC0 (дата звернення: 20.05.2023)
11. Толпа в метро и перебой в трансляции речи Путина. Митинг-концерт в "Лужниках"., Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=S0yIm2SvDh0&ab_channel=BBCNews
=
[%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B0](https://www.youtube.com/watch?v=S0yIm2SvDh0&ab_channel=BBCNews) (дата звернення: 20.05.2023)
12. Крым Путь на Родину Документальный фильм Андрея Кондрашова., Режим доступа: URL <https://www.youtube.com/watch?v=PGGNXIQXlcU>., (дата звернення: 20.05.2023)
13. Дмитрий Рогозин зигует на нацистском руцком марше в 2007 году., Режим доступа: URL https://www.youtube.com/watch?v=K7FUpOyEdHw&ab_channel=%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2 (дата звернення 20.05.2023)

